17. AUGUST
ILMUB 1940. A. OKTOOBRIST

KÕIGI MAADE PROLETAARLASED, ÜHINEGE!

Eesti NSV
Kultuuriministeeriumi
ja loominguliste
liitude häälekandja

33 · 1984 SIRP ja VASAR

1984. AASTA PARIMAD EHITISED

J. VARUSI FOTOD

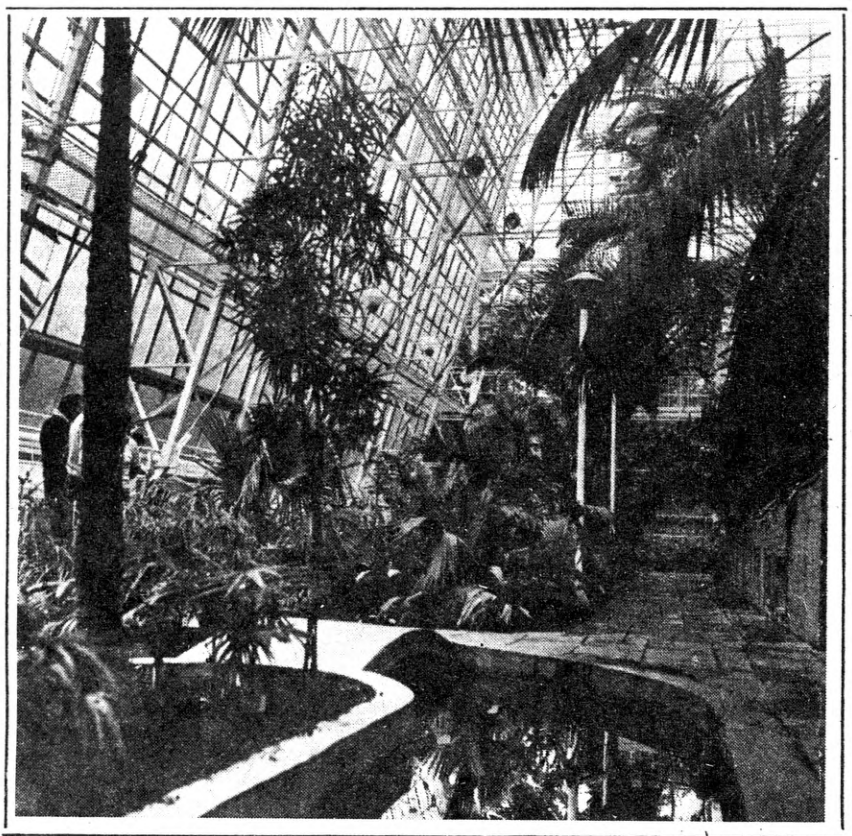

Esimese preemia saanud TRÜ Botaanikaaia palmimaja.

Teise preemiaga hinnatud Haiba sovhoosi õppekeskus.

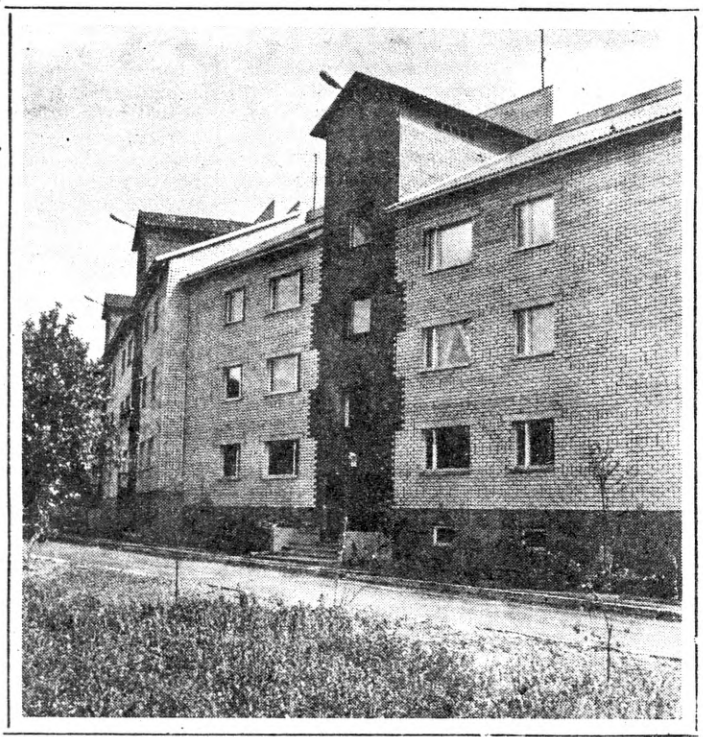

Teise preemia pälvinud kooperatiivelamu «Kalev» Haapsalus.

Kolmas preemia: Jõgeva kaubanduskeskus.

ÜHISKONDLIKUD HOONED

I PREEMIA: TRÜ Botaanikaaia palmimaja (arhitekt I. Mardi, insener T. Keskküla), ehitaja Tartu Ehitustrusti EV nr. 1;

II PREEMIA: Ametiühingute Maja Tallinnas (H. Sepmann), trust «Tööstusehitus», Haiba sovhoosi õppekeskus (J. Laks), Harju Kolhooside Ehituskoondis;

III PREEMIA: EPA metsamajanduse ja maaparanduse teaduskonna õppehoone (V. Pormeister), Tartu KEK; Jõgeva kaubanduskeskus (A. Aasma), Jõgeva KEK; M. Härma nim. kolhoosi kauplussöökla, Tartu KEK;

ERGUTUSPREEMIA: «Külvaja» kolhoosi kauplussöökla, Haapsalu KEK; Tartu Anne mikrorajooni keskkool, Tartu EV nr. 2.

ELAMUD

I PREEMIA: e/k. «Ave» Pärnus (E. Väärtnõu), Pärnu KEK;

II PREEMIA: e/k. «Kalev» Haapsalus (V. Kaasik), Maaehitustrusti Haapsalu MEK; 16-korruseline elamu Väike-Õismäel, Tallinna Elamuehituskombinaat;

III PREEMIA: elamu Tallinnas Sõpruse pst. 186, Harju Kolhooside Ehituskoondis; elamu Näpil, Rakvere KEK.

TÖÖSTUSEHITISED

I PREEMIA: Pirita Lillekasvatuse Näidissovhoosi kasvuhoonete kombinaadi teenindushoone (T. Liigand), EKE EMV;

II PREEMIA: Valga raj. Tsirguliina alajaam, trust «Eesti Elektrivõrkude Ehitus»;

III PREEMIA: autode tehnohooldusjaam Valgas, Maaehitustrusti Valga MEK.

PÕLLUMAJANDUSLIKUD TOOTMISHOONED

I PREEMIA: Kärla kolhoosi kartulihoidla, Saare KEK;

II PREEMIA: Vinni NST sigade nuumafarm, Rakvere KEK;

III PREEMIA: Kehtna NST seafarm, Rapla KEK.

TEHNOEHITISED

II PREEMIA: Toila asula kanalisatsioonipuhastusseade, kalurikolhoos «Oktoober»;

III PREEMIA: Suur-Sõjamäe tööstusrajooni tunnelkollektor Tallinnas, Ehitustööde Mehhaniseerimise Trusti TV nr. 1;

ERGUTUSPREEMIA: Põlva alevi kanalisatsioonipuhastusseade, Maaehitustrusti Põlva MEK.

TALLINNA ÜLIKOOL
Akadeemiline
Raamatukogu

VÕRU TÄHISTAS JUUBELEID

40 AASTAT VÕIDUST

Möödunud nädalavahetusel tähistas Võru fašistlikust okupatsioonist vabanemise 40. ja linna asutamise 200. aastapäeva. Sel puhul oli Võrru saabunud külalisi paljudest Nõukogude Liidu piirkondadest, endise 3. Balti rinde 43. diviisi võitlejaid, kes osalesid linna vabastamislahinguis. Laupäeval toimus pidulik vastuvõtt EKP Võru Rajoonikomitees ja austati langenuid miitingul Punaste Küttide väljakule püstitatud mälestussamba jalamil. Kõnega esinesid EKP Keskkomitee esimene sekretär Karl Vaino, EKP Võru Rajoonikomitee esimene sekretär Aare Männiste ja linna üldsuse esindajad. Sõjaveteranide nimel tervitasid Võru elanikke NSV Liidu kangelane V. Sidorenko ja endine 3. Balti rinde 43. diviisi poliitosakonna ülem I. Venets. Õhtul toimus Kubija lauluväljakul suur temaatiline kontsert. Pühapäeval käisid Võru külalised rajooni majandites ja kunagistes lahingupaikades. Päev lõppes linna 200-aastasele ajaloole pühendatud rahvakunsti- ja sõpruspeoga «Võrumaa laulab, mängib, tantsib» Kubija uuenenud lauluväljakul, milles osalesid rajooni isetegevuslased ja külalised Moskva oblastist. Võru vabastamisele pühendatud pidustustes osalesid sm-d K. Vaino, N. Johanson, V. Käo jt. ametlikud isikud.

EKP Keskkomitee esimene sekretär K. Vaino Võru vabastamisest osavõtnute keskel.
Jüri Vendelini ja Viktor Rudko telefoto (ETA)

MÕTISKLUSI EHITAMISEST

UNO VALDRE,
ehitusinsener

Hoone on saanud valmis. Tehniline komisjon on lõpetanud töö, riikliku vastuvõtukomisjoni liikmed on andnud allkirjad hoone ekspluatatsiooni vastuvõtmise aktile. On öeldud tänu- ja kiidusõnu ehitajatele, vahetevahel meenutatud ka projekteerijaid, kuid tavaliselt pole midagi kuulda olnud ehitusmaterjalide töötajatest. Sellest momendist hakkab hoone täitma oma ülesandeid — temas hakkavad elama, õppima, töötama, puhkama või ennast ravima inimesed. Märkamatult, kuid kindlalt hakkab valminud ehitis neid mõjutama, kujundama nende esteetilisi, moraalseid ja füüsilisi omadusi.

Autotööstuse arengu hiilgeaastatel armastasid ameeriklased kiidelda, et autotööstus peegeldavat kõige kujukamalt riigi või isegi ühiskonnasüsteemi tööstuse arengut ning selle potentsiaali. Veel rohkem võiks seda öelda tänapäeva ehitustööstuse kohta, sest ega olegi teist ala, mis hõlmaks nii mitmeid tööstusharusid ning väga erineva ettevalmistusega töötajaid. Tema lõpptulemus aga — valmis ehitis — peegeldab kõige enam ajastu mõttelaadi, esteetilisi tõekspidamisi ja tehnika taset.

Ehitamise kogemused on akumuleerunud inimkonna esiajast alates. Põhifunktsioon — tagada turvalisus — kehtib sellest ajast, kui koobas pakkus inimesele kaitset loodusjõudude ning metsloomade eest, kuni tänapäevani, mil kahjuks oleme sunnitud tegema korvamatuid kulutusi, ehitamaks aatomivarjendeid inimkonna enda loodud ohtude kaitseks. Pole vist mõtet peatuda ehitamise ajaloo koidikul, mil ühe ehitusmeistri-arhitekti juhtimisel püstitatu kaunistab veel tänini meie elu, ega süveneda tänapäeva probleemidesse, kus terved projekteerijate, ehitajate, ehitusmaterjalide tootjate, varustajate ja kontrollijate armeed sagivad ühe ehitise ümber, jõudmata alati rahuldava lõpptulemuseni.

Viimasel ajal oleme harjunud mõtlema, et hea ehitise pandiks on kolmnurga **tellija-projekteerija-ehitaja** häireteta koostöö. Kahtlemata on selles oma tõetera, kuid kolmnurgast tuleks siiski teha nelinurk, lisades sinna **ehitusmaterjalide tootjad.** Saavutada head tulemust kehvade materjalidega on liialt optimistlik lootus.

Allpool tahaksin lühidalt kommenteerida mõningaid tahke tolle nelinurga tööst, lähtudes tähelepanekutest, mis on kogunenud mitmetel aastatel Eesti NSV Ministrite Nõukogu konkurss-ülevaatuse «Aasta parim ehitusobjekt Eesti NSV-s» žüriis tööst osavõtuga.

TELLIJA

Iga hoone või ehitise püstitamise tingib vajadus tema järele. Põhjusi võib olla mitmesuguseid, kuid ikka on see inimeste vajadus. Inimesed koostavad ka programmdokumendi. On ju inimlik nõrkus soovida **alati kõige** paremat ja ilusamat.

Siin aga libastume ehitise valmimise teel esmakordselt.

Nagu kogemused on näidanud, kipuvad tellija soovid ja tahtmised ületama võimalusi ja rahakoti sisu. Lühidalt: kaob realiteeditunne ning ehitise projekteerimisel ja lõpuks selle valmimisel tuleb pettumus.

Sellest peaksime tegema järelduse, et ehitise lähteülesanne on väga vastutusrikas dokument ning peab kajastama kõige reaalsemalt ja optimaalsemalt ülesandeid, mis on ette nähtud tulevasele rajatisele. Tellija osa tolle dokumendi koostamisel on hindamatu, sest kes siis teab kõige paremini vajadusi ja seni esinenud nõrku kohti kui just oma erialal aastaid töötanud spetsialist, tootmisjuht tööstuses, põllumees, arst või koolmeister. Arukalt koostatud lähteülesanne on seega ilusa ehitise üks nurgakivi.

Tellija osa jätkub ka ehitustegevuses. Kahjuks kehtib tänapäeval süsteem, kus osa materjale peab ehitusorganisatsioonile andma tellija. Rääkimata puhtspetsiifilisest tehnoloogilisest seadmestikust, haarab see nomenklatuur ka palju päris tavalisi ehitusmaterjale ja -seadmeid, mis ehitajatele igapäevased, tellija funktsioone täitvale peaarstile või koolidirektorile aga päris hiinakeelsed näivad. Tuleb loota, et olukord ükskord muutub ning neid probleeme saab lahendada teisiti ja operatiivsemalt.

Kuid see on ainult tellija ja ehitaja koostöö üks tahk. Palju suurem abi tellijalt ehitajale on ehitamisel ilmnevate möödalaskmiste kiire korrigeerimine. See puudutab nii ruumide paigutust, uste avamiste suundi, pistikupesade ja lülitite asukohti jne. Näiliselt pisiasjad, kuid ehitise lõpptulemuse seisukohalt küllaltki olulised.

PROJEKTEERIJA

Teine ja samuti tähtis nurgakivi ilusa ehitise saamisloosse tuleb panna projekteerijal. On aksioom, et korraliku projektita pole korralikku ehitist. Iga projekti aluseks on aga juba mingitel kogemustel põhinev projekteerija mõte. See mõte on õigesti suunatud, kui ta jäägitult teenib ülesannet rahuldada hoone kasutajate vajadusi.

Projekteerija elukutse ei ole kergete killast. Varustatuna tellija antud lähteülesandega peab nüüd projekteerija laual valmima dokumentatsioon, mis rahuldaks nii tellija kui ka ehitaja nõudmisi ning oleks teostatav meie küllaltki tagasihoidliku ehitusmaterjalitoodangu baasil. Ja peamine — ta ei tohi riivata tuhandete inimeste esteetilist maitset. Ühest küljest küll tore, kuid teisest küljest ka väsitav on tõik, et pole vist maailmas inimest, kes ei tunneks endas pesitsevat ehitajatalenti.

Olles mitmeid aastaid põhjalikult tutvunud meie vabariigi parimate ehitiste konkursile esitatud objektidega, võin öelda, et meie projekteerijate enamik suhtub oma vastutusrikkasse töösse kohusetundega. Kuid esineb ka näppulõikamisi, eriti pisiasjades. Kuid ka pisiasjad võivad muutuda suurteks, seda just hoone ekspluateerimisel.

Vaadeldes tänavusel konkursil osalenud ehitisi, tuleks eriti esile tõsta Tartu Riikliku Ülikooli Botaanikaaia palmihoonet, kus arhitekti (I. Mardi) ja inseneri (T. Keskküla) täiuslik mõte on leidnud korrektse teostuse ning mis nii pälvis ka Eesti NSV 1984. aasta parima ehitise nimetuse. Silmapaistvaks saavutuseks tuleb lugeda ka PI «EKE Projekt» arhitekti E. Väärtnõu projekti järgi ehitatud elamukooperatiiv «Ave» elamu Pärnus. Ehitusnormidega pahuksisse minemata võib seda maja lugeda meie elamuehituse uueks teetähiseks, seda eriti elanikkonna rahade kaasamisel korterite planeerimisele ja viimistlemisele. Lahenduselt huvitav oli arhitekt V. Kaasiku projekteeritud elamukooperatiiv «Kalev» Haapsalus. Kujukas näide tehnokonstruktsioonide kasutamisest arhitektuurielementidena on Haiba sovhoosi õppekeskuse hoone (autor J. Lõks). Nimetada tuleb ka arhitekt V. Pormeisteri Eesti Põllumajanduse Akadeemia metsanduse ja maaparanduse teaduskonna õppehoonet, samuti arhitekt T. Liigandi Pirita Lillekasvatuse Näidissovhoosi kasvuhoonete kombinaadi teenindushoonet.

Ainukese tõsiselt negatiivse näitena osales käesoleva aasta konkursis ENSV Metsamajanduse ja Looduskaitse Ministeeriumi TUI Spetsiaalses Konstrueerimisbüroos projekteeritud Tartu metsavalve keskuse hoone, mis nii projekteerimise kui ka teostuse poolest jättis täiesti küündimatu mulje.

EHITUSMATERJALIDE TOOTJAD

Olulise aluskivi heale ehitisele panevad ehitusmaterjalide tootjad. Õigem oleks siin küll rääkida ehitusmaterjalitoodangust, mis viimasel ajal kipub meil olema kehvavõitu, ja seda tööstusharus töötavate tublide töömeeste pingutustest hoolimata. Vananenud tehnoloogia, aegunud seadmete ning laguneva vormipargiga ei saavuta silmapaistvaid tulemusi ka kõige parema tahtmise juures. Halvast materjalist aga ilusat hoonet ei ehita.

Tööstusliku ehituse aluseks on tööstuses toodetud ehitusdetailid. Enamiku hoonete püstitamisel kasutame suurpaneele. Kui Tallinna Majaehituskombinaadi toodetavad paneelid on teatava viimistlusastmega, siis Narva ja Kohtla ehitusmaterjalide tehasest tulevad suurpaneelid sellega hoobelda ei saa. Industriaalsus taandub ainult montaažile, viimistlusega peavad ehitajad nägema tohutut vaeva, kõveraid paneele aga sirgeks ei painuta ning hoonete välisilme jääb rämune. Sama kehtib ka laepaneelide kohta.

Ehitise lõpptulemus, selle üldmulje sõltub viimistlusest. Aastaid oleme rääkinud viimistlusmaterjalide nomenklatuuri vähesusest ning ka nende kvaliteedist. Senini peavad aga ehitajad paika panema hektarite kaupa krohvisegu ja pintseldama ruutkilomeetreid seinapindu. Nii mõneltki naabervabariigilt oleks siin palju õppida, ja mitte ainult õppida, vaid ka juurutada. Rahule ei saa jääda laudsepatoodetega. Aknad, uksed, piirliistud kipuvad olema toorest puidust ja kõverduvad lühikese kasutusaja jooksul, lasevad tuult läbi, on karvase väljanägemisega.

Kui ka sellest kõigest hoolimata rikastub Eesti igal aastal uute ilusate hoonetega, siis on selleks kõige suurema panuse andnud

EHITAJAD

Ehitaja elukutse on raske. Tööstustöötajad teevad oma töö kõikidele normidele vastavates tööruumides, kus on kindel temperatuur, ventilatsioon ja valgustus, neil on võimalus einestada hästisisustatud sööklates, pärast rasket tööpäeva värskendada end korralikes olmeruumides. Ehitustööline peab aga oma tööd tegema ilma vempudest hoolimata, sööma konteinerites ehitusplatsile toodavat, tinglikult sooja lõunat, tal on tavaliselt raskusi enda korrastamisega pärast väsitavat päevatööd. Siiski leidub meil ikka meistermehi, kes selle raske elukutse au sees hoiavad ja kelle käte all valmivad meie töö-, elu- ja puhkepaigad.

Otseselt ehitamisega seotud probleeme on hulgaliselt. Üks tähtsamaid on tööde organiseerimine ehitusplatsil, materjalide ja töövahendite varustamine, väikemehhanismide olemasolu. Kuidas ehitusorganisatsiooni juhtkond on suutnud need küsimused lahendada, sellest sõltuvad ka ehituse tulemused.

Viimastel aegadel on püstitatud palju tähendav hüüdlause — ehitada odavalt, kuid hästi. Esialgu tundub see mingil määral vastuoluline, kuid õigel tõlgendamisel kätkeb endas tuumaka sisu. Esiteks — materjalide heaperemehelik ja säästlik kasutamine; teiseks — praaktööta, s. t. ümbertegemisteta ehitustööd; ning kolmandaks ja viimaseks — ehitada nii, et hoone oleks kasutamisel ökonoomne. Sest mitte ainult kulutused, mida teeme ehitamisel, ei taga ehituse odavust, vaid sellele lisanduvad ka summad, mida nõuab hoone kasutamine.

Olemata kitsi meie ehitajatele kiidusõnade jagamisel, tuleb siiski peatuda ka ühel häirival asjaolul. Kõigil on teada, et ehitamine on järjepidev protsess. Monteerijad annavad oma tööfrondi müürseppadele üle, müürsepad krohvijatele, need omakorda maalritele jne. Vahepeal sagivad ehitusel veel elektrikud, sanitaartehnikud ning igasugu liiki meistrimehed. Kahjuks on viimasel ajal märgata, et ühtede meistrite austus ja lugupidamine teiste töö vastu hakkab kannatama. Ei ole haruldane, et maaler proovib juba viimistletud pinnal oma värvipritsi korrasolekut, paigaldatud põrandakattelt ei vaevuta kõrvaldama sinna pudenenud prahti jne. Lugupidamine oma eelkäijate töö vastu peaks taastuma. See mõjuks kindlasti hästi ka ehituse lõpptulemusele.

ISETEGEVUSLIKU KUNSTILOOMINGU ÜLELIIDUNE ÜLEVAATUS

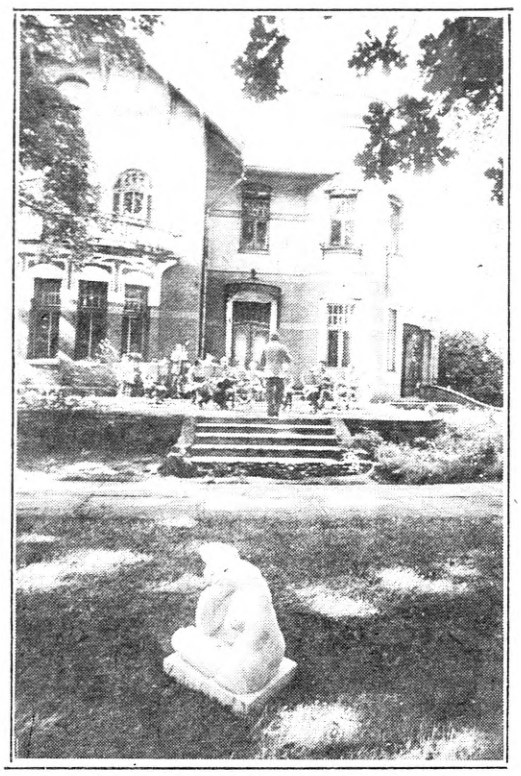

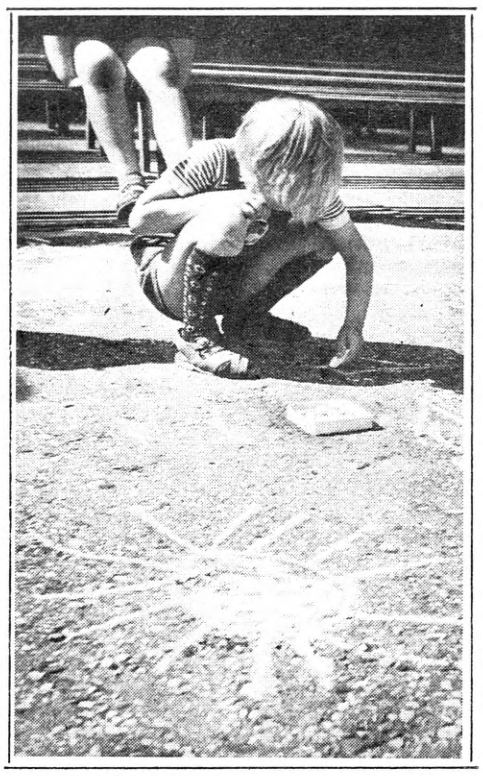

● Pärast viieaastast vahet oli sel suvel Pärnus end. Ammende villa aias avatud skulptuurinäitus. Sealsamas on fotograaf tabanud musitseerimast ka orkestri «Pärnu» Rein Vendla juhatusel. Iga aastal täidab kodulinna orkester kandvat rolli suvemuusikakontsertidel linna parkides ja aedades ● Palju päikest joonistasid lapsed asfaldile, rahutuvisid ka. Käimas on laste joonistusvõistlus «Olgu jääv meile rahu» Vallikäärus ●

HENN SOODLA fotod

LAIUTI JA SÜGAVUTI, TIPPUDE PARAADITA

Võib-olla oleks nii, nagu pealkirjas seisab, kõige lühem ära öelda käimasoleva üleliidulise kunstiloomingu ülevaatuse suund ja põhiolemus. Möönda tuleks siinjuures siiski seda, et kõiki tahke lühidalt ütlemisega ei haara. Just neid kolm hinnangut jäid kõlama ka jutuajamisest Pärnu RSN TK kultuuriosakonna juhataja, Eesti NSV teenelise kultuuritegelase HILJA TREUBERGIGA, kui püüdsime koos vaadata Pärnu linna taidlustegevusse. Need kolm mõtet kinnistusid veel mitmete nii-öelda klubijutlemistega, olgu vastasistujaks kas klubijuhataja, ülevaatuse kohaliku organiseerimiskomisjoni esimees või taidleja ise. Kes teab, ehk just selletaolise täpse informeerituse, alqusest peale põhieesmärgi silme ees hoidmise tõttu ongi pärnulaste taidlustegevusel, nagu meie ajakirjanduses juba maha öeldud, kindel põhi jalge all. Ütlen seda Hilja Treubergile. Tema kergitab kulmu, mõtleb ja lausub:

«Alustasime kohe, ülevaatuse väljakuulutamisest peale ja muidugi vastava ülelinnalise organiseerimiskomisjoni loomisest, mis on meil 15-liikmeline. Siis hakkasid komisjonid moodustuma kohtadel... Teate, me ju korraldasime ülevaatuse avakontserdi üsna õnnestunult, tugevamate taidluskollektiivide esinemisega. Pidulikul ja õnnestunud algusel on alati oma eelised: see kujundab maine, ka edasise jaoks. Muidugi, nagu põhiosa linna üritustest, kandis avakontsertki Pärnu kui kuurortlinna pitserit: esinesime kuurordiklubis, seega arvukale puhkajaskonnale ka vennasvabariikidest. Ja avakontserdist sai sõpruskontsert. Üldse puhkab aastas Pärnus 25 000 inimest kogu NSV Liidust. Nende hulgas on palju sõjaveterane, kes käivad siin oma tervist taastamas. Nii et kõik, mis seotud käimasoleva ülevaatusega, on ju omakorda pühendatud Suures Isamaasõjas saavutatud võidu 40. aastapäevale ning leiab kuurordi olemasolu tõttu laia kõlapinda, tõstab ühtlasi meie kultuuritöötajate vastutust, nõuab neilt ulatuslikumat haaret. Korraldab ju kuurordiklubi (juhataja Silja Tšipurina) näiteks õhtuid sõjaveteranidele ja sõjaveteranidega, tutvustab ürituste kaudu nii Pärnu linna kui ka Eesti NSV-d.»

● Võidu aastapäev on ürituste põhisisu, aga kui püüaksime analüüsida ülevaatusele iseloomulikku sõna «laiuti»?

Väikeses ruumis on nüüd kuulda paberi kahinat. Hilja Treuberg sätib korraks prillid ette ja arvab:

«Igaks juhuks heidan pilgu peale, et mitte arvudega eksida...» Ja jätkab:

«Nii et laiuti? Üle linna tehtud inventuur tõestas, et meil on üldse 369 mitmesugust ringi 88 000 osavõtjaga. Tõsi, pooled ringidest tegutsevad koolides, sest meie klubide särgid on kitsad, rebeneme õmblustest, ruumipuudus on krooniline. Siia juurde võiks ka ühe probleemi ära öelda: suuremad näiteringid Pärnus peaaegu puuduvad, sest puuduvad ka lavad. Kunstiloomingu ülevaatuse aegu on eriti oluline just uute ringide organiseerimine. Pärnus on plaanitud luua 23 ringi, millest mitmed ongi juba sündinud. Üks tõesti rõõmustav tõik: ülevaatuse kestel on vandud alus koolidevahelisele draamastuudiole, kelle kooskäimise kohaks on saanud sanatoorne metsakool, juhendajaiks aga Pärnu Draamateatri noored näitlejad Elmar Trink ja Aare Laanemets. Kui natuke edasi mõelda, siis... siit on ju Pärnule sündimas kooliteater, nagu see on näiteks juba ammu Rakverel.»

● Eks selle «laiuti» alla käi ju ka töö noortega, või nagu te ise vahel noortega tööd tähtsustades ütlete: mida Juku õpib, seda Juhan teab?

«Mida Juku õpib, seda teab Juhan tõesti... Möödas on klubide-kultuurimajade lasteringide ülevaatused, mille parimad laulsid-tantsisid-mängisid juba 1. juunil Vallikäärus lastekaitsepäeva suurel ühiskontserdil. Samuti oldi sel päeval lapselikult tõsiselt ametis: joonistati teemal «Olgu jääv meile rahu». Need rahutuvid ja päikesed on siiani südames...»

Telefoni nõudlik tirin sunnib kultuuriosakonna juhatajat toru võtma. «Kaugekõne,» sosistab ta mulle kahetsevalt ja noogutab nagu vabandades. Mõtlen jutujärjest edasi. Meenutan aastaid Pärnus edukalt kulgenud festivali «Nõukogude noorus laulab» koolilastest osalejaid, festivali kulgu mitmes etapis ja sedagi, et tänavune, vastavalt kunstiloomingu ülevaatuse eesmärgile, oli veelgi laiem. Nüüd osalesid õpilased selles juba esimesest klassist peale. Tulisevõitu aeg koolide lauluõpetajatele, ka töökollektiivides lauljate juhendajatele. Käis kõik nii: esimesed katsed korraldati koolides ja töökollektiivides (festivalist võtsid osa kuni 30 aasta vanused), sealt lauldi end linnavooru, paremad muidugi. Kokku peeti arvestust viies vanuseastmes. Lõppüritus oli parimate ühiskontsert Pärnu 1. keskkoolis. Tuline aeg oli see ka Hilja Treubergile, samuti haridusosakonna metoodikule Annely Verbickasele. Jõuan mõelda veel Pärnu linna legendaarsele häälseadjale Klavdia Taevile, tema õpilastele.

● Mõtlesin just noorsoolaulude festivalile ja Klavdia Taevile...

«Jaah? Noo on tema üks väsimatu inimene! Selgi koral sai žürii tema visadust ja tahtmist imestada: «Kas jälle Klavdia Taevi õpilased?», kui kuurordiklubi noored lauljad lavalaudadele astusid. Teate, ega me räägi ju mitte ainult võidu 40. aastapäevast, vaid samuti 40 rahuaastast. See on ka kunstiloomingu ülevaatuse laiuti nägemine. Ja meie Klavdia Taev on just 40 rahuaastat noortele laulu õpetanud, sadu ja sadu noori laulu armastama pannud. Mäletame teda linnas juba pärast sõda, Jaroslavlist kunstiansamblitest tagasitulnuna kohe lauluga tegelema hakkavat. Rasked pead on tema külvatud viljal, 40 aastat on tema külvatud seeme juba saaki andnud. Ei oleks õiglane jätta nimetamata tema õpilasi, kes suurele lavale jõudnud: Urve Tauts, Eve Neem, Silvia Vestmann... On veel teisigi. Igal aastal on tema kui häälseadja õpilasi konservatooriumi pürgijate hulgas. Nii tänavugi.»

● Et jutleme juhendajatest, siis... Pärnus on lauluõpetajaid, kelle tööst kultuurirahvale palju heameelt?

«Kohe esimesena peaks nimetama Pärnu 4. keskkooli kui muusikakallakuga kooli lauluõpetajat Kai Möldrit, kelle tütarlasteansambel «Tüdrukud» on juba mitmekordne ülevabariigilise vokaalansamblite festivali «Pärnaõis» laureaat. Ka tänavu oli ta võitjate hulgas. Esmakordselt linna muusika ajaloos juhtus lugu, et õpilasansambel andis iseseisva kontserdi: seda suutsid just Kai Möldri «Tüdrukud». Laulavad nad juba koos esimesest klassist peale ja on muidugi kahju, et nad Pärnust ära lendavad: tänavu ulatati sellele nelikule lõputunnistused. Teine pedagoog, kes end tõesti rakkesse pannud, on Sindi keskkooli õpetaja Lehte Rinaldo. Tema juhib meie üht vanemat segakoori «Sindi», ansamblit «Helios», kes end tema käe all rahvakollektiiviks harjutanud, ja muidugi kooliansambleid, -koori...»

● Kunstiloomingu ülevaatuse kohta on öeldud, et sinna mahub kõik, mis me teeme. Ka sellesuvine keskne üritus «Tere, Pärnu suvi» ja vokaalansamblite festival «Pärnaõis '84» teenisid uute annete ilmsikstuleku eesmärki, mis on samuti kunstiloomingu ülevaatuse juhendis?

«Kui kitsalt oma linna piires võtta, siis — esmalt oli meeldiv Kai Möldri «Tüdrukute» võit, Pärnu-teemaliste laulude konkurss lisas senisesse varamusse veel 14 laulu. Tore leid meie kodulinnale oli seegi, et Feliks Mandre—Heldur Karmo ja Hans Hindpere—Viktor Kollini kõrval osutusid ergutuspreemia omanikeks pärnulased: laulu «Kodulahe hõng» muusika autor on Toomas Voll, sõnad on pannud kirja 4. keskkooli abiturient Kati Vasar. Kui vaadata käimasolevat ülevaatust ka selle poole pealt, mida ta annab vaatajale-kuulajale, siis võitnud külalisansambleid, nagu Tartu Muusikakooli meeskvartett, «Saare Kaluri» naistertsett, meesansambel «Vikero», naisansambel «Akvarell», meesansambel «Vanad Sõbrad» ja TRÜ naisansambel «Lakstigal» oli ülikasulik kuulata mitte ainult pärnulastest ansamblilauluvilielejail. Väga ilusat laulu võis Vallikäärus nautida ka Pärnu suvepublik.

● Kuidagi iseenesest libiseme vestluses mõiste «sügavuti» luurde, millel on loomulikult teisigi tahke kui «väga hea tase».

«Tahaksin rõhutada tõesti üht olulist külge, mille niiöelda äratamist on ülevaatus alustanud, see on majandusjuhtide huvi isetegevuse vastu. Et rohkem oleks mõistmist, kuidas kultuur, hea töömees, taidlus ja rikka hingega inimene omavahel seotud. Kui päris otse öelda, siis taidlus vajab raha, et osta inventari, esinemisriideid, vajab ruume, kus koos käia. Võib-olla mõtleb nii mõnigi ettevõtte või asutuse juht uute rajatiste planeerimisel nüüdsest perspektiivsemalt ka kultuuri vajadustele. On ju meil 23 ettevõttes loodud ülevaatuse komisjonid. Paljude komisjonide eesotsas on kas ametiühingukomitee esimees, direktori asetäitja või parteialgorganisatsiooni sekretäri asetäitja. Näiteks koordineerib Sindi linna organiseerimiskomisjon, keda juhib täitevkomitee esimees Viive Palmisaar, kogu sealset taidlust. Komisjonilt loodame ka abi klubi töö hoogustamisel: me ei ole kaugeltki rahul Sindi ametiühinguklubiga, kellel piisab võimalusi palju paremini tegutseda. Oleme plaaninud sinna Pärnu Linna RSN kultuurikomisjoni väljasõiduistungi (komisjoni juhib lastekunstikooli direktor Peeter Somelar). Ühe istungi oleme juba teinud — Pärnu Kalakombinaadis. Praegu lähevad seal asjad hästi: kalakombinaat pakub head näidet juhtkonna materiaalsest abist taidlusele. Ürituste plaan sisaldab eri punkti isetegevuse materiaalse baasi tugevdamisest.

Kui organiseerimiskomisjonidest juba juttu on, siis soovitame ikka: rakendatagu üksiktaidlejaid! Näiteks Pärnus on üle kolmekümne niisugune üksi jäänud nokitseja, kelle abi võiks marjaks ära kuluda.»

● Oleme näinud-kuulnud perekonnaliikmeid koos pilli mängimas, laulmas või tantsimas... Ülevaatuse juhend viitab taas perekonnaringide loomise vajadusele.

«Vähe on neid! Mulle tundub, et mitte ainult Pärnus, vaid mujal Eestimaal samuti. Oleme silmapiirile tõstnud need perekonnad, kes koos laulavad-mängivad-tantsivad, ja seda suurtes kollektiivides. Oleme aastaid rõõmu tundnud, et meil on näiteks lauluperekond Noormägi, kes andnud mitu omaette kontserti. Sügisel loodame Evi ja Enno Kõrre ning nende kahe tütre esinemistele, mida Pärnu teatrilavalt juba kuuldud. Ka teame, et arst Sven Juckum mängib koos tütrega linna sümfooniaorkestris.... Küllap selgubki sügisel, kes just üles astuda tahavad. Jätkuks perekondadel vaid julget pealehakkamist!»

● Hilja Treuberg, kord ütlesite intervjuus, et olulisim on teie arvates selle ülevaatuse haare, et see pole tippude paraad. Kas olete oma tõdemuse juurde jäänud?

«Muidugi. Sisu juurde peab jääma. Lai haare tähendab osutada enam tähelepanu näiteks niisugustele, justkui teisejärgulistele ringidele, nagu foto-filmiamatööride ja käsitööringid. Alati on ülevaatus kahepoolne: me innustame inimesi ja saame neilt ise midagi vastu. Peatähtis ongi, et asjahuvilised kokku saaksid. Nii on fotohuvilistele antud teema «Kodulinn Pärnu», et näidata 40 loovat rahuaastat kodulinnas. Huvitava algatuse tegi Pärnu Kalakombinaat, kuulutades välja ülelinnalise kombinaaditeemaliste kirjutiste, olukirjelduste ja luuletuste võistluse (kombinaat tähistab koos võidu aastapäevaga ühtlasi oma sünniaastapäeva).

Kui püüda kokkuvõtvalt öelda, siis see ülevaatus pole tõepoolest mitte tippude paraad, vaid me julgustame kõiki, kutsume kaasa lööma. Võimalust mööda oleme püüdnud lülitada kollektiive suurtesse suveüritustesse, lõppkontsertidesse. Suvemuusika juhatasid seekord linnas sisse noorteja lastekollektiivid, koorimuusikapäevast võtsid osa sõpruskoorid, instrumentaalmuusika päev ja «Tere, Pärnu suvi» haarasid mitmeid taidluskollektiive. Sügisel läheb lahti lõppürituste sari, mis kasvab taas ülelinnalisteks pidustusteks deviisi all «Rahu rahvastele!», seda just rahvusvahelisel rahupäeval 1. septembril, kusjuures pidustuste sissetulek kantakse Rahufondi. Ja ikka peame silmas Pärnu omapära: oleme paljurahvuseline kuurortlinn.»

GRETE NAABER

POOL SAJANDIT NÕUKOGUDE KIRJANIKE LOOMINGULIST LIITU

17. augustil 1934, pärast kaks aastat kestnud pingelist organisatsioonilist tööd, avas Maksim Gorki I üleliidulise nõukogude kirjanike kongressi. Kongressil, mille töö kestis kaks nädalat (lõppistung peeti 1. septembril), rajati kõiki Nõukogudemaa kirjanikke ühendav loominguline organisatsioon — NSV Liidu Kirjanike Liit.

Valentin Katajev meenutab: «Mis torkas silma meie kirjanike esimesel kongressil! Ühekorraga hiigelhulga esmaklassiliste, maailmale juba tuntud kirjanike kohalolek. Kokku olid kogunenud mitte uustulnukad, vaid küpsed meistrid. [— — —] Meie kõik nägime korraga, milline tohutu jõud on nõukogude kirjanikud.»

Värskelt loodud kirjanike organisatsioon ühendas tõepoolest 2500 literaati. Kongressi delegaatidest võib nimetada nüüdseks maailmakuulsuse omandanud nimesid: A. Fadejev, K. Fedin, A. Gaidar, B. Gorbatov, V. Kaverin, L. Leonov, A. Serafimovitš, M. Šolohhov, A. Tolstoi, A. Tvardovski, V. Višnevski ... Kui suurt tähelepanu pöörati kongressile mujal maailmas, seda tõendab selliste Lääne progressiivsete kirjanike osavõtt kongressi tööst nagu M. Andersen Nexø, J.-R. Bloch, L. Aragon, J. Becher, W. Bredel, R. Alberti jt.

Esimesest kongressist möödunud pool sajandit on efektselt näidanud nõukogude kirjanduse, aga ka kirjanike loomingulise organisatsiooni ülemaailmset kultuurilist ja ühiskondlik-poliitilist autoriteeti. Praeguseks on NSV Liidu Kirjanike Liidu liikmeskond enam kui kolmekordistunud. Kusjuures ei tohi unustada, et Suure Isamaasõja alguspäevil läks enam kui 1000 kirjanikku vabatahtlikult rindele, neist 417 langes lahingutes. Nõukogude kirjanike rasked sõjakogemused on nüüd rakendatud rahuaate teenistusse: alates 1948. aastast on maailma esinduslikel rahufoorumitel kõlanud A. Fadejevi, N. Tihhonovi, I. Ehrenburgi, A. Korneitšuki, W. Wasilewska, A. Surkovi, B. Polevoi jt. hääl.

Kuigi kirjanike liidu igapäevase tegevuse tulipunktis püsib literaatide loome- ja olmetingimuste eest hoolitsemine, on organisatsiooni tegevusväli väljaspool neid ülesandeidki avar. Siia kuulub hoolitsus kirjandusliku järelkasvu eest, kirjanike välisreiside korraldamine ja väliskülaliste vastuvõtt, mitmesuguste rahvusvaheliste konverentside ja nõupidamiste organiseerimine, ühesõnaga kõik, mis aitab kaasa rahvusvahelisele progressiivsete kirjanike (aga ka kirjandusteadlaste, tõlkijate, kriitikute ja kirjandusajakirjade toimetajate) loovjõudude konsolideerimisele. Kirjanike liit edendab ka kirjastamistegevust, tema juurde kuuluvad kirjastused «Sovetski Pissatel» ja «Literaturnaja Gazeta».

NSV Liidu Kirjanike Liidu rajaja ja esimene esimees Maksim Gorki kõneles I üleliidulise nõukogude kirjanike kongressi lõppsõnas eitenägelikult, et kuna kongress toimub ajastul, mis on tulvil suurimat traagikat, tuleb õppida seda traagikat kujutama antiikkirjanikele omases täiuslikus vormis. Neile sõnadele, mis kõlavad kirjanike tegevusjuhisena ka praegu, võib lisada samal kongressil lausutud Leonid Sobolevi sõnad: «Partei ja valitsus on nõukogude kirjanikule andnud absoluutselt kõik. Nad on temalt võtnud ainult ühe õiguse — õiguse halvasti kirjutada.»

MÕTLEMINE VÕIKS OLLA RIKKAM

Selle pealkirja all 19. mai «Sirbis ja Vasaras» ilmunud noorkriitikute vestlusring on põhjustanud küllaltki elava mõttevahetuse (vt. SV nr-d 22, 23, 25, 27 ja 31). Avaldame tänases lehes viimase valiku sõnavõtte neil teemadel. Kokkuvõte arutlustest ilmub ühes järgmistest numbritest.

KAAREL KALDVEE
(Tallinn):

Noorte kriitikute vestlusringis kurdetakse, et peab tegelema (eesti kirjanike) üha ilmuvate vesisevõitu raamatutega (T. Haug). Võib-olla peab, kuid kriitika ei tohiks piirduda a i n u l t tänapäeva eesti kirjandusega. Võiks kritiseerida ka varem ilmunud teoseid, mis sellest, et nende üle aja elavad väärtused on kirjandusloos paika pandud (R. Tootmaa). Asi seisab ju nende nn. igaveste väärtuste suhetes praeguse ajaga, selle väljatoomises, mida need teosed ütlevad tänapäeva inimesele. Samuti võiksid kriitikud enam käsitleda teiste liiduvabariikide ja välismaa kirjanike eesti keelde tõlgitud teoseid, vaatamata sellele, et kriitika ehk nende autoriteni ei jõuagi — kriitika on ikka lugejale ka suunatud.

Kriitika objektiivsusest, subjektiivsusest. Viimasel ajal on üles kerkinud küsimus: kas kriitika peab olema objektiivne või subjektiivne? Arvan, et kriitikat ei saa lugeda kirjandusteaduse osaks. Tuleb nõustuda R. Ve'demanniga, kes «Keele ja Kirjanduse» 1982. a. maikuu numbris kokkuvõtvalt märgib: «Niisiis, kriitika pole ei kunst ega teadus. Ta on spetsiifiline tunnetusvorm ...» Seega ei saa kriitikal olla objektiivsust samaväärselt teadusega. Kriitika objektiivsus saab esile tulla (kui tuleb) a i n u l t läbi kriitiku subjektiivsuse.

Kriitikute ootamistest. Mitmetest kriitilistest kirjutistest võib lugeda, et oodatakse paremaid teoseid, uusi talente, kirjanikke-isiksusi jne. Ega a i n u l t ootamise ja muretsemisega kirjandus paremaks lähe (R. Tootmaa). Leian, et kriitika peaks analüüsima, miks siis seda pole, mida oodatakse, ka seda, «mis takistab isiksuse kujunemist ja kirjanduses avaldumist» (L. Priimägi). Ehk aitab see.

VELLO LATTIK
(Viljandi):

Meenutuseks tsiteerin Olev Jõge (SV 22. 06. 84):

«Seni oleme teadnud, et keskpärasust kunstis ei olegi, et igasugune keskpärasus kunstis on halb, halb kunst aga ei ole üldse kunst» /- - -/ «Ei, leppigem sellega, et keskpärasusest ei võrsu mitte kui midagi, kõige vähem tipud. Kui kujutleme kirjandust püramiidina, milles tippteosed on muidugi kõige kõrgemal tipus ja r o h k e (minu sõrendused — V. L.) keskpärane k r a a m madalamal ja õige madalal, siis on keskpärasus k o o s m u u p r a h i g a küll püramiidi alus, kuid ilmaski ei saa öelda, et tipud toetuvad keskpärasele, et nad on keskpärast välja kasvanud.» /- - -/ «Selles küsimuses peab kriitika olema leppimatu, olgu siis mängus mis tahes kaalutlused.»

Mulle on alati imponeerinud Olev Jõe tarkus ja kompromissitus, ka hoiak keskpärasuse vastu on lugupidamisväärne. Muidugi ei postuleeri O. Jõgi sellega iseenda esteetilist programmi, vaid tõstab üles võitluslipu ja kutsub tegutsema. Ta ei kutsu võitlusele mitte ainult kriitikuid, vaid ilmselt ka administraatoreid-otsustajaid. Lipp on lehvimas, üleskutse «leppimatusele» peab kujunema üldiseks võitlushüüdeks, tarvis on otsuseid ja tegusid.

Kirjandus. Siin on lahendus lihtne: rohke keskpärasus tuleb trükkimata jätta ja avaldada ainult tippe. Kuivõrd kirjanduspilt järsult muutub, kaob loomulikult vajadus kahe eraldi ajakirja, «Loomingu» ja «Keele ja Kirjanduse» järele: aastas ilmub 2—3—4 algupärandit proosas ja 1—2 luulekogu. Lakkavad olemast kirjastused «Eesti Raamat» ja «Valgus» nende praegustes koosseisudes. Kaob vajadus uue raamatutrükikoja järele.

Teater. Meie teatri keskpärasus on kriitika meelisteema. Tipud puuduvad, vohavad «keskpärasus ja muu praht». Nähtavasti oleks õige rajooniteatrid sulgeda ja sealsete tugevamate jõududega tugevdada kas või «Vanemuise» draamagruppi. Tallinnas saaks kolme sõnalavastusteatri baasil kokku ehk ühe, ilma keskpäraste lavastajate ja keskpäraste näitlejateta, ainult tippudest koosneva kollektiivi.

Muusika. Kui Peeter Sauli bigbändi ja ERSO sõelumisest allesjäänud jõud liita näiteks «Estonia» teatri selle väikese orkestrantide trupiga, kes väljapuhastuse üle elanud, saaksime ehk esindusteatrile võimeka orkestri. Sama käib kutseliste lauljate kohta. «Ellerheinast», Eesti Raadio segakoorist ja RAM-ist võiksime ehk moodustada ainult tippudest koosneva uusansambli? Nagu öeldud, peab võitluses hea kunstimaitse nimel olema leppimatu, mingit taganemist või tseremoonitsemist siin olla ei saa.

Seda jada võiks jätkata: «Tallinnfilm», ajakirjandus, kunst... Võiks ka pateetiliselt küsida, mis saaks pärast sellist tuulamist meie kultuurist üldse, aga ärgem küsigem. See oleks võitlus tuuleveskitega. Hoolimata üleskutsest «leppimatule» võitlusele ei usu ma ometi, et Olev Jõgi selliseid muudatusi soovib või ootab. Ja ikka, ja ometi — mida säärased deklaratsioonid siiski taotlevad, kui nende taga ei seisa soov tegelikkuses midagi olulist muuta? Mida O. J. õieti taotleb? Kas on meie tippudele keegi teenitud tunnustust keelanud? Kas on Jaan Krossi või Mihkel Mutti veel vähe kiidetud? On neil raske trükki pääseda või on neid vähe tõlgitud? Või on nn. olmekirjandust veel vähe nüpeldatud, talle koht seal tagumises reas «koos muu prahiga» veel halvasti kätte juhatatud? Põhiliselt sellega meie kriitika ju tegelebki. Milles on siis probleem, milleks see temperament ja elektriseeritus, kõik on ju kenasti paigas?

Tallinna olusid ma ei tunne, võin rääkida Viljandi nimel. Seni oleme siin teadnud, et teater on kunstitempel ja kirjanik lugupidamist vääriv kodanik. Aga tilga järel langev tilk uuristab ka kivisse augu ja kirjanike järjekindel deheroiseerimine avaldab juba mõju: kui kirjandus on valdavalt hall ja kirjanikud keskpärased vennikesed, mida ma siis tühjadega jändan, targem on maja ees muru kasta või pudel õlut osta. Veel tehakse meile selgeks, et teater, ka meie «Ugala», ei olegi kunstitempel, vaid üksnes maja, kus teenib igapäevast leiba valdavalt keskpärane rahvas. Või need kirjanike kongressid, mis neistki rääkida-kirjutada, kui Toompeale koguneb lobisema valdavalt üks ilmetu seltskond, poolteistsada halli kuju? Kas poleks odavam-arukam koguda meie kümmekond tippu kokku mõnda suuremasse kabinetti ja teistega mitte tegelda?

Ma tõepoolest ei ole keskpärasuse apologeet. Lohakalt või igavalt kirjutatud raamat ja tuim teatrilavastus ajavad minulgi südame täis. Küll aga olen kindel, et tippude ja keskpärasuse vahekord pole nii selge ja ühene, nagu näib O. Jõele.

Suhtumisest keskpärasusse. Ei täna ega ka homme «Vanemuise» ooper «Estonia» ooperi vastu saa. Pealinna ooper jääb paremaks, Tartu oma keskpäraseks. Nii mõnigi Tartu solist teeb ausalt ja palju tööd, aga Anu Käalu tase jääb saavutamata. Mida teha? Kas Tartu soliste päevast päeva mõnitada, et see pole üldse kunst, millega «Vanemuise» ooper tegeleb? Et mis te seal Tartus kirete ja rahva maitset rikute, paneme teie poe kinni? Teine võimalus oleks hinnata ka nende inimeste tööd. «Praht» ja «muu kraam» Tartu lauljate kohta öelduna ooperit paremaks ei tee, aga enesetunnet riivab küll.

Siinkirjutatu pole vähimalgi määral suunatud Olev Jõe isiku vastu. Ma ei usu, et tema eesmärk oli sadade pillimeeste, kunstnike, kirjanike või näitlejate eneseväärikuse mahatallamine. Meid on nii vähe, kas ikka tasub isekeskis nii väga leppimatud olla?

R. JUURIKAS
(Pärnu):

Kui aluseks võtta nii ranged nõuded kirjanduse kohta ja anda kirjandusteosed enne avaldamist kriitikute kätte, oleks meil ilmumata jäänud kindlasti 90 protsenti ilukirjandusest, kui mitte enam. Tänu sellele, et kriitikuid enne ilmumist teoste kallale ei lasta, on siiski midagi ilmunud (kuigi — *horribile dictu* — kõik keskpärased) ja lugejail on ka midagi lugeda.

On teada, et igasugune kunstikriitika on suurel määral subjektiivne. Ei ole seni veel olemas raale, mis annaksid teosele objektiivse hinnangu. Näib, et selletõttu on hinnatud tippudeks halbu teoseid ning tippe — võib-olla halbadeks. Lugejad on tihti märganud kriitikute üksteisele vastukäivaid hinnanguid. Kui lastakse ilmuda ainult tippteostel, tuleks meie kirjandusest (just tänapäeval) maha tõmmata palju nimesid ja teoseid. Milliseid? Seda teavad kriitikud paremini.

Ja veel. Eks loetavus ole ka üks teose hindamise kriteeriume. Kui kirjandusteost ei loeta, on midagi korrast ära. Kunst kuulub ju ikkagi rahvale (ja ega meie rahvas ole enam pime ja harimatu mass). Ka kirjaniku kõrgeim aunimetus on rahvakirjanik.

RUDOLF ALLER
(Pärnu):

Lubage teie lehes ruumi faktilisele märkusele O. Jõe kirjutise «Aktualiteete kriitika omast vallast» kohta.

Eksides omaenda püstitatud postulaadi vastu (mis kinnitab, et ei ole hea «kui teose tekst muutub teisejärguliseks, manipuleerimisobjektiks kriitiku käes»), on meie kriitika

(Järg 14. lk.)

Võrdleva kirjandusteaduse nimel

Keele ja Kirjanduse Instituudi külaliseks oli Oulu ülikooli soome kirjanduse õppejõud KARI SALLAMAA. Ta tutvus meie kirjandusteadlaste töödega, kohtus kirjanikega, külastas Tartu ülikooli, kirjandusmuuseumi ja F. Tuglase muuseumi ning tööta raamatukogudes. 1942. aastal sündinud K. Sallamaa kuulub põhjanaabrite keskmise põlvkonna nimekamate kirjandusteoreetikute hulka. Esitasime talle mõned küsimused:

● Palun jutustage oma senisest tegevusest.

Olen töötanud 15 aastat ajakirjanikuna Helsingis ja Oulus, kirjutanud kirjanduskriitikat ja esseid. 1980. aastal kutsuti mind Oulu ülikooli õppejõuks. Meie ülikooli kirjandusteadlased eesotsas professor Pertti Karkamaga on kasutanud oma töödes marksistlikku uurimismeetodit. Olen avaldanud uurimuse «Kiila» rühmituse lüürikast. Hiljuti valmis litsensiaaditöö «Kiila» rühmituse lühiproosast, mida kaitsen eeloleval sügisel. Käsitlen väitekirjas peamiselt žanriteoreetilisi probleeme.

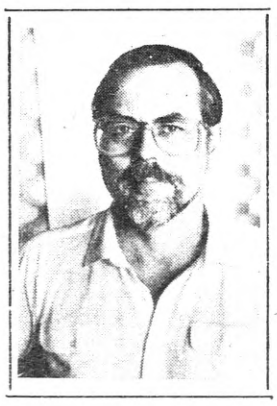

● Mis probleemid tõid teid Tallinna?

Mind huvitab väga soome-ugri rahvaste võrdleva kirjandusteaduse teooria. Äratust selleks andsid Budapesti ja Turu FU kongressidel kuuldud ungarlaste P. Domokosi, B. Köpezci jt. ettekanded.

Slavistidel on võrdlev kirjandusteadus üsna tugeval järjel, see tekitas mõtte, et peaksime hakkama ka soome-ugri rahvaste kirjandusi analoogiliselt uurima. Üheks sõlmküsimuseks on uurimismeetod.

Tõsi küll, juba aastakümneid tagasi on tehtud katseid soome-ugri rahvaste kirjandusi koos käsitleda, kuid lähtekohad olid idealistlikud, ületähtsustati müstikat ja tulemused jäid ühekülgseks.

Me peame arvesse võtma, et soome-ugri rahvaste ühiskondlik struktuur ja ka nende kirjanduste arenguaste on erinev. Kõige rohkem arenenud kirjandused on ungarlastel, eestlastel ja soomlastel. Kuid ka suhteliselt noorematel kirjandustel on üksikuid väljapaistvaid talente. Näiteks mansi prosaist J. Šestalov on üldtuntud Nõukogude Liidus, ta teoseid on tõlgitud ka soome keelde.

Üks võimalik ja perspektiivne uurimismeetod, mis hõlmaks kõiki soome-ugri rahvaste kirjandusi, on võrdlev-tüpoloogiline meetod. Kindlasti on tarvis ühistööd eri rahvustest uurijate vahel.

Tallinna reisi põhieesmärk

TEISED MEIST

MIDA TEHA MARI SAADIGA

ehk kuidas mõista tema loomingut üleliidulises eesti lühiproosa levikontekstis: eestlaste looming olevat ennekõike eksperimentaalne ja laboratoorne. Umbes niimoodi võiks sõnastada ajakirjas «Literaturnaja Utšoba» (1984, nr. 3) ilmunud Moskva kriitiku Juri Boldõrevi artikli «Luuletaja etteaste. Mari Saadi proosast» sisulist telge. (Sama artikkel ilmus ka kärbituna ning pealkirjaga «Utoopia kainus» ajakirjas «Tallinn» nr. 3.)

Mari Saadi raamatutes (kõne all on kaks vene keelde tõlgitud teost: «Katastroof» (Tallinn, 1981), kus on ka lühemaid jutte, ning «Laanepüü» (Moskva, 1980) valitsevat kriitiku järgi ettemääratu saladuslikkus. Kui iga eluline olukord viib meid lõppude lõpuks mingisse jääkudusse, kust ilmutuvad meid rõõmustavad või kurvastavad ettenägematud asjaolud, siis Mari Saadi lugudel seda laadi viimast varjatust pole. Tema loodud piltide tagaplaanil põleb märkamatu küünlake, mille nõrk, võbelev valgus viskab oma helke pildile, selle foonile ja tegelastele, niimoodi oluliselt või ebaoluliselt sekkudes just nagu juba lõpuni leitud ja mõistetud jõudude ning kirgede vahekordadesse.

Ja selles mõttes on Mari Saadi proosa tegelaste «lõplik paikapanek» eriti raskendatud. Kriitikutel, kes on viimaseaegsest eesti (lühi)proosast aina leidnud eksperimenteerimist ning laboratoorset käsitlust, pole lihtne, kuna see jääb nüüd leidmata. Ent kas pole Mari Saadi puhul ka mõnd teist võimalust?

Võtkem või «Katastroofi» Olev — see supermani ambitsioonidega väike lurjus, kel jagub nii ülbet jultumust kui ka jesuiitlikku kavalust ning kelle potentsiaalset ühiskonnaohtlikkust autor selgesti näitab. Ent samas pole see pelk, must-valge süüdistus ja paljastus, siia segunevad ka autoripoolne haletsus, tark mõistmine ning (irooniline) muie. Ta paneb poisi nagu pjedestaalile, et siis näidata selle roostesolekut ning ülalistuja alastust. Kirjanik leiab Olevi-taolise tekkejuured juba lapseeast, poisi võõrandumist ning kõige-põlgamise-kompleksi põhjustanud armastuseta kasvukeskkonnast. Ja nüüd täiskasvanuna üritab Olev kätte saada need õrnused, mis tal siis puudu jäid. Kasvatuses on oluline õigesti näha ja hinnata kasvatatavat, hinnata tema eeldusi. Nii armastusest ilmajäetud, enesekasvatuse hoolde mõistetud Olev, kes kannab endas vimmaseemet kõigi ja kõige vastu, eksib isenda määratlemisel ning kasvatab endas hoopis «teist» inimest. Hingeniitide sobimatus tema ning selle kasvatatu vahel annab aina endast tunda. Need eri küljed tingivad kõik Olevi käitumisnihestused. Võib kahjurõõmutseda Olevi katastroofi üle (sest eks inimene ise ole ikka oma allakäikudes süüdi), ent kirjanikul on siin varuks ka osadus, osavõtlik tähelepanu. Mari Saat juhib meid oma kangelase tekkekeskkonda, mis vältimatult Olevi-taolisi loob, ning see sunnib meid järele mõtlema.

Pärast «Katastroofi» ängistavat õhkkonda ihkaks sõõmukese värsket õhku ning küllap on kirjanik seda ka ise tundnud, kirjutades «Mida teha emaga?». Siin väljume maisesse avarusse ning Mari Saat toob meid keskkonda, kus kõik suhtuvad üksteisesse täie austusega, keegi ei loe teise elumuresid tühjaks-tähjaks. Mari Saat annab meile hulgi helgeid detaile: kohalesõidust, tööst, söömisest (kui erinevalt kõik söövad!) jm. Kas see on igavese eluvoo fikseering või lihtsalt osav idüllitsemine? Ei, vastab kriitik, see pole lakeeritud tegelikkus. Mari Saat teab ja usub, et elu on hea või halb ka ilma ilustamiseta või kunstliku traagikata. Kirjanik otsib oma teoses tõelikku, lausa imepärast. Ta on leidnud meie kaasajas selle keskme, kus tänapäevane eesti elu, nagu iga teise rahvuse elu meie maal, see aina killunev ja osadeks jagunev, võib saada taas ühtseks, tervikuks. Kas või mõneks päevaks. See on suguvõsa ühistöö. Sellest piisab, et inimene taastaks oma hinges osaduse selles suuremas, kui on ta ise, üksi. Et ta mõistaks, et pole sisse kirjutatud üksnes oma korterisse, vaid ka oma rahvasse. Et ta tunneks sugulust ka kõigi oma kaasaegsetega. Siin on selleks keskmeks ema. Mis saab koos tema paratamatu kadumisega, küsib kirjanik. Mis saab siis, kui lõpuni valitseb deviis «minu» — — «meie» asemel? Seda joont esindab jutustuses Anne («Laanepüüs» on tal teisik Rita) ja siin pole Mari Saadil mingit haletsust (nagu Olevi puhul) — see «minu» maailm, isikliku heaolu maailm võimaldab kõike: võõrast valu, võõrast häda ilma süümepiinadeta. Ja see on ohtlik vaenlane. Mari Saat süüvib oma kaasaegsete ellu ning püüab siin eristada liikumapanevaid tegureid. Tema uuriv pilk pole kiretu, vaid pigem imetlev, ent see on läbinägev imetlus.

«Laanepüü» juured on sealsamas inimlikus ja rahvuslikus ühtsuses. See pole kammerlik lugu ühest tänapäeva perest. See pere on tähendusrikkam. Seal on koos pärilik maamees, esimest põlve intelligent ning kunstijüngrist põline linlanna. Elus on selline kooslus juhuslik ja vähetähtis, ent kirjaniku romaanis omandab ta sümboolsust ja tähendusrikkust, sotsioloogilisust ja sotsiaalsust. Siin avaldub autori tahtmine hoomata, et kas need näiliselt kauged elusfäärid ongi nii lootusetult lahus. Kas võib miski astuda vastu kurikuulsale suhtlemisvõimetusele, mis lagundab ja nullib inimsuhteid? Romaani peategelane Mart säilitab läbi kogu teose valmisoleku enesetäiustamiseks. Kõik ümbritsev on talle võrdselt huvitav ja ta püüab mõista inimeste käitumise motiive ning loogikat. Tal pole kuskil hukkamõistvat pilku, temas on vastuvõtlikkust. Ta on pärija laias laastus: talupoja sajandeid vanast eetilisest kreedost tänapäevaste tõdemusteni. Romaanis pole eksperimentaalseid skeeme, siin on inimesed oma kuuma verega, oma perekondlike omadustega, oma igapäevadega. Visadus töös, töössesuhtumise kõrgus, enesesiseste kõhkluste kõrgeetiline ületamine, heatahtlik suhtumine ja austus ümbritsevate vastu viivad Mardi ja Ilma eluideaali kõrgeks — see on headuse, ilu ja tõe helge ideaal. Nimelt siin näeb Mari Saat teed ühtsusele ning täiusele. Keegi pole sunnitud sellele püüdlema, ent võites endas kitsast egoismi ja isikliku heaolu tuima igavust võidakse sundida end võitma seda võitlust oma südames.

Seda räägib meile Mari Saat oma kunstikeeles. Ta pole kroonik. Ta ei anna retsepte. Ta üksnes meenutab ideaale. Otsekui luuletaja.

Refereerinud

JULIUS ÜRT

ESTICA

■ 8. augusti «Literaturnaja Gazetas» ilmus L. Stolovitši artikkel «Tartus leitud käsikiri. Immanuel Kanti esteetilisest pärandist». Samas numbris on avaldatud viis Arvi Siia luuletust J. Jevtušenko tõlkes, kriitik J. Bugelski aga vaatleb Mari Saadi jutustust «Udumäe kuningas», mis T. Teppe tõlkes ilmus ajakirjas «Tallinn».

*

■ Kirjastus «Sovetski Pissatel» andis Moskvas vene keeles välja kogumiku Harald Suislepa luuletusi ja poeeme pealkirjaga «Kaksikute tähtkujus». A. Zorini tõlgitud raamatu trükiarv on 10 000.

*

■ Ajakirja «Novõi Mir» 7. numbris annab hinnangu Teet Kallase vene keelde tõlgitud raamatutele «Corrida» (Moskva, «Sovetski Pissatel», 1983) ja «Fjordiigatsus» (Tallinn, «Eesti Raamat», 1983) M. Iskolskaja.

oligi luua lähemaid kontakte Nõukogude Eesti kirjandusteadlastega. Palju kasulikku sain arutlustest filoloogiadoktor N. Basseliga ja tutvumises tema uurimuse peatükiga, mis käsitleb eesti kirjanduse seoseid soome-ugri rahvaste kirjandustega. Sisukas ja viljakas arvamustevahetus oli Tartu professorite K. Muru ja H. Peebuga ning instituudi teadurite A. Eelmäe, M. Kalda, P. Liase, M. Reinoldi, R. Veidemanni ja teistega.

Komandeeringu teine eesmärk oli erialase teadusliku kirjanduse lugemine. TA Raamatukogus ja mujal lugesin Nõukogude ja sotsialismimaade teadlaste uurimusi võrdleva kirjandusteaduse kohta. Olen nimelt pisut vene keelt õppinud ja saan aru venekeelsest erialasest tekstist.

Viibimine Tallinnas andis mulle uusi impulsse järgmisel suvel Komi ANSV pealinnas Sõktõvkaris toimuva FU kongressi ettekande ja mitme artikli kirjutamiseks. Tahaksin võrdlevalt käsitleda eesti, soome jt. rahvaste rahvusliku liikumise aega ja selle mõju kirjandusele, huvitab ka žanride arengu võrdlev käsitlemine.

Minu senised seisukohad soome-ugri rahvaste kirjanduste võrdleval käsitlemisel võtab kokku Ungari ajakirjas «Helicon» ilmumisel olev pikem artikkel.

● Te olete vahendanud eesti luulet. Kas saite ka tõlkimiseks uusi impulsse?

Olen varem tõlkinud M. Traadi luulet. Äsja ilmunud eesti nüüdisaegse luule antoloogia jaoks valisin välja ja tõlkisin 30 J. Kaplinski luuletust. Vaeva nõudis tema haikude tõlkimine, sest silpide arv on kindel, soomekeelsed sõnad aga tavaliselt pikemad kui eesti keeles. Mulle endale pakkus suurt rahuldust Kaplinski võrumurdeliste värsside vahendamine. Tõlkisin need vähem tuntud murdesse — oma ema kodukoha kirde-laadoga murdesse.

Lugesin siin eesti nooremat luulet. Kõige sügavama mulje jättis mulle Doris Kareva ja Mari Vallisoo looming. Tahan nende luulet edaspidi tõlkida. Mulle tundub, et eesti tänapäeva luule on huvitavam, mitmekülgsem ja sotsiaalsem kui meie oma.

Draamateatris sain suure elamuse Jaan Krossi filosoofilisest ja ajaloolisest näidendist «Keisri hull». Olin romaani varem lugenud ja pean kirjaniku lavavarianti väga õnnestunuks. Ka R. Areni, I. Everi, U. Kibuspuu jt. mäng oli erakordne.

Intervjueerinud EERIK TEDER

LUULEVEERUD

VILLU KANGUR

*

las ma laulan aegamööda
laulan kähedalt
mõni asi läheb mööda
läheb lähedalt

harva mõni arm jääb hinge
tihti liigutab
nagu tuul mis kõrgepinge-
traate kiigutab

*

kus siis on kõikide asjade juured
kellest see sõltub siis minust või meist
kes me siis oleme väiksed või suured
keda me mängime ennast või teist

sandina sauna sealt edasi lavale
põhilist rõhku meis kandma jääb paus
mõnigi nimi võib sattuda kavale
oskad sa olla siis lõpuni aus
(aplaus)

*

Jäi selja taha Saaremaa,
JAK lõikus õhtukulda.
Miks iial kokku me ei saa?
See lendur on ju hull, ta
teab: suvest sügis, tatrast tang
saab, augustist september.
Sa oled iseenda vang,
sind kammitseb kalender
ja Kõinastu ning Kessulaid
su all on uppund uttu.
Kõik, mida sellelt suvelt said,
kaob käest sul ruttu-ruttu.

*

me tundsime kuis suvi suri
meis kahes kahe kalda vahel
kuus sõlme tunnis keerles kruvi
ja rohkem laevu polnud lahel
piimvalgeid linde õhus tardus
ma vaatasin Sind vastu päikest
tean suuri mehi hing mul hardus
sest leidsin endas tuhat väikest
ja väga selgeid allusioone
Su silmist säras õhturoosas
ma mõistsin et pean sooje toone
kaleidoskoobiks nebuloosas

*

just nagu õnnetus oleks mu luule
tulles ei hüüa kui hüüab ei kuule
keel nagu kirves ja huuled kui veri
suuga ma eraldan sõkaldest teri

nabas on vilti kui kaua ei pese
vaatan Su pilti Sa oled kui ese
tuttav ja tarbetu armas kui asi
aga ei enamat ena mul asi

ühel on elu ka ilmsi kui uni
teine ka öösiti kirjutab kuni
käest paneb sule ja kustutab tule
HOMMIK ON TARGEM — KUID TEDA EI TULE

Villu Kangur

HOOAEG MITME TUNDMATUGA

«VANEMUISE» SÕNALAVASTUS HOOAJAL 1983/1984

ÜLO TONTS

Juba 1983. aasta kevadel ei olnud saladus, et järgmist, 114. draamahooaega alustab «Vanemuine» muutunud olukorras. Oli teada, et teatrist valmistuvad korraga lahkuma kaks lavastajat, ja nimelt need, kelle koormus oli viimastel hooaegadel olnud kõige suurem. K. Raidi ja E. Hermaküla äraminekut tuleb vaadata lahus. Ühine on muidugi see, et tegemist ei olnud juhuslikkuse või asjaolude «lihtsa» kokkusattumisega. Lavastajat oli hädasti vaja nii «Ugalas» kui ka Draamateatris, aga sealsed tühikud ei seleta muidugi uue ning veelgi suurema tühiku tekkimist «Vanemuises». K. Raidi «Vanemuisest» lahkumise taust ja motiivid on seejuures küllalt selged. Selle lavastaja töö «Vanemuises» ei olnud kuigi edukas. Segasid ka nn. objektiivsed, kunstnikust väljapoole jäävad põhjused. Töökeskkonna vahetamine oli vajalik, tuli kasuks K. Raidile endale, «Ugalale» ja miks mitte ka tervele eesti teatrile. Seda kinnitab päris ühemõtteliselt Raidi esimese «Ugala»-aasta looming.

Küllap vajaks kommentaari ka E. Hermaküla lahkumine. Aga missugune peaks see kommentaar olema, kus on lahkumise motiivid? Teatriinimesena oli Hermaküla läbinisti «Vanemuises» kasvanud, tundus, et just selle teatri oludega suurepäraselt kohanenud, siin väga palju korda saatnud. Ei ole liialdus ütelda, et Hermaküla lavastajatöö kujundas — repertuaarivalikust alates — kaheksakümnendate aastate algul väga oluliselt «Vanemuise» draamapoole ilmet, lisas sotsiaalset aktiivsust. Kunstilisest vaatekohast oli selles mõndagi vaieldavat ja küsitavat (peaosade monopoliseerimine, lavastuse ülesehitamine solisti ja koori printsiibil). Teatrivahetuse sisemine põhjendus ja otstarbekus peavad selguma edaspidi.

Eelmise hooaja lõpust ja hooaja 1983/84 algusest vaadatuna leevendas tekkinud olukorda J. Toominga tagasipöördumise perspektiiv. See lükkus aga edasi. Poole lavastajakohaga tuli vanemuislaseks A.-E. Kerge, kes aga jätkas muusikalavastajana (R. Kangro ooperi «Ohver» põnev, atraktiivne, sisukas lavastus). K. Ird oli kinni T. Hrennikovi «muusikalise kroonika» «Valge öö» lavaletoomisega, milleks kuluski suurem osa hooajast. Teater alustas hooaega, ilma et lähemas tööplaanis oleks olnud ühtegi koosseisulise lavastaja sõnalavastust.

Viimaste aastate teatrikõnelusi lugedes ja kuulates olen end korduvalt tabanud mõtlemast: jälle jäi Näitleja teenimatult Lavastaja varju, veel kord kirjutati ka Näitlejale kuuluvad loorberid Lavastaja arvele. Niisuguse nihestuse põhjuseks ei ole seejuures tavaliselt hoopiski mitte kirjutajate ja kõnelejate asjatundmatus või tavalises tähenduses pealiskaudsus. Põhjused peituvad sügavamal, teatris endas ja teatri ümber kujunenud väärtushinnangutes on asjad üksjagu paigast ära. Lavastaja kavatsusi, juba tema arutlusi näidendi ümber peetakse mõnikord olulisemaks sellest, kuidas näitlejad need kavatsused teostavad. Kontseptsioon varjutab lavastuse teised komponendid. Kui lavastaja oma kontseptsiooni tõepoolest realiseerib, jääb Näitleja osa selles sageli õiglaselt hindamata. Tarvitseb aga lavastajal mängust lahkuda ning kohe on selge, et ilma temata praegu tõepoolest teatrit teha ei saa. Me ei oska lavastajata sündinud teatriloomingule läheneda, puuduvad kriteeriumid selle hindamiseks.

1960. aasta üldlaulupeo avarongkäigu ajal vallandus Tallinnas mitu tundi väldanud äikesepadu. Ettenähtud korras, kes kuivalt, kes läbimärjalt, jõudsid lauljad laulukaare alla. Publik oli kadunud, dirigente polnud esialgu näha, vihma kallas nagu oavarrest.

Mitmekümnetuhandeline ühendkoor hakkas ise laulma. Juhatasid kellegi, laululava keskpaigas teiste hulgas seisva laulja tõstetud käed. Laulsin ise kaasa ega oska ütelda, kuidas too laulmine kõlas. Kõigile asjaosalistele oli seda aga väga vaja, elamus oli niisugune, mille kohta üteldakse — unustamatu.

Meie kaasaegne teater on selline koor, mis dirigendi puudumisel laiali ei lähe, aga ei hakka ise ka uusi laule õppima ega laulma. Ülestõstetud kätega märguandmisest ei piisa ja kes peakski too märguandja olema? Pealegi ei saa teater mängida iseendale. Lavastajata ei saa ning ainuüksi lavastaja varalgi töötamine läheb raskeks. Suureks kasuks tuleb järjepidev kunstiline koordineerimine, teatri strateegiline loominguplaan. Lavastajateta on ka too juhtimise kõrgem tasand mõeldamatu.

Ligilähedaselt niisugustes oludes ja probleemides algas ning kulges «Vanemuise» kui sõnalavastusteatri töö möödunud hooajal.

Hooaja vältel toimus kuus esietendust. Kuues neist, K. Irdi lavastatud V. Katajevi «Polgu poeg» jäi oma tulemisega niivõrd hooaja lõppu, et selle reaalseks, koos publikuga eksisteerivaks teatrifaktiks saamine lükkub uude hooaega. Ülejäänud viiest lavastas kaks R. Adlas. Kolm uuslavastust jäid külaliste hooleks. Lavastajad tulid Tartusse Tallinnast, Olomoucist ja Moskvast, vastavalt M. Unt, I. Misař ja R. Kretšetova. Külalislavastajate rohkus aitab vist seletada ka hooaja kummalist rütmi. 1983. aastal toimus pisut rohkem kui kahe kuu jooksul neli esietendust. Järgmine uuslavastus, A. Lille «Jaan Vaarandi 99 päeva» tuli vaatajate ette alles pool aastat hiljem, juuni keskpaigas 1984. Ei saa küll väita, et vahepealsed kuud oleksid tähendanud draamanäitlejatele proovide mõttes täielikku jõudeolekut. Pikka aega oli muusikapoolel töös juba nimetatud «Valge öö», mis jõudis esietenduseni aprilli algul. Draamanäitlejatel oli siin rohkesti rolle, jõuti ka huvitavate kordaminekuteni (näiteks H. Kaljujärve Rasputin). Muusikateatri juubeli puhul ja hiljemgi (T. Hrennikovi külaskäik) sai teater selle lavatsuse eest külaliselt kiita ja küllap mitte üksnes viisakuse pärast. «Valge öö» draamaturgiline alus on väga ebaühtlane. Seda ebaühtlust ei ole suudetud üle mängida. Mitmed lauljad näitavad aga ennast jälle suurepäraste näitlejatena (V. Karo Kerenski, T. Gadalina ajalehemüüja, H. Pai madrus Burja, T. Kattai keisri ja linnakodaniku kaksikosa, L. Margi naispataljoni komandör). Hooaja lõpul tähistas «Vanemuine» 100-aastaseks saamist muusikateatrina. Muusikapoolel tehtu läkski sellel hooajal paremini korda. Juubelietendused paistsid peale muu silma ka laulvate ja tantsivate näitlejate rohkusega (näiteks T. Noor ja T. Uibo «Figaro pulmas», J. Poznjak ja R. Noor «Tiinas»).

Möödunud hooaja draamarepertuaar? Kolm näidendit on pärit teatri enda kavadest, kolm tõid kaasa külalislavastajad. Ühtegi viimasest kolmest ei saa halvaks pidada, omaette võetuna ja omas laadis on need kõik väärt asjad. Kogupilt sai niiviisi aga tavalisest juhuslikum, seda enam, et kahes külalislavastuses ei suudetud huvitavat materjali parimal viisil ära kasutada («Röövlid» ja «Kõrgeim määr»). Kujutleme vaid «Röövleid» hooaja tipuna: see võinuks kaugele paista. Praegu ei oskagi ütelda, kus too tipp või nael peaks olema. Väga tugeva professionaalina näitas end tšehh I. Misař ja omas laadis on tema toodud näidendki väärt. «Vanemuise»-taolises traditsioonidega teatris oleks aga ikkagi üsna kummaline kuulutada, et hooaja tippu tõusis nimelt «Maja pilvedel», selgete ajaviitelisuse märkidega tragikomöödia. Ise pean draamahooaja kõrgeimaks väärtuseks R. Adlase lavastajatööd summaarselt võetuna. Üksjagu kompromislik ja otsesest vastamisest möödahiiliv niisugune otsustus muidugi on. Adlase lavastuste tähendus hooaja bilansis on aga tõesti oluline, nendele kogemustele saab midagi ehitada edaspidises.

Järgnevalt mõni põgus tähelepanek hooaja repertuaaripildist tervenisti ja selle dünaamikast. Teema vääriks küllap põhjalikumatki käsitlemist, mis sellest, et meie kriitikas vastav traditsioon puudub. Teater täidab oma osa ühiskonnas ikkagi ainult vaatajatega suheldes. Ka kõrge kunstitase on rangemalt mõteldes siiski ainult eeldus, mis vajab realiseerimist. Realiseerimine oleneb aga vahekorrast publikuga, milles teater on pakkuja, misjuures ta peab olema aktiivsem, kujundavam osaline.

Vaatajaga vahekorra kujundamist alustab teater repertuaari valides. See on siiski ainult esimene ja alati sugugi mitte määrava tähendusega etapp. Palju nõudlikum on sageli see, mis tuleb edasi. Missuguseks kujuneb afišš, mida ja missugustes proportsioonides mängitakse? Missugune osa repertuaarist jääb mängukavas peale?

«Vanemuise» draamaafišil oli hooaja kestel ümmarguselt (ligemale) kakskümmend eri etendust kümnelt lavastajalt. Neli lavastust oli E. Hermakülalt; K. Raidilt ja R. Adlaselt kummaltki kolm. Kui hooaeg aastanumbrite järgi kaheks jaotada, nagu me seda tegime juba esietenduste ajalist jaotumist jälgides, selgub siingi olulisi erinevusi. Hooaja esimese ja teise poole repertuaaripilt erineb seekord märgatavalt ja mitte üksnes uudislavastuste kavvatuleku tõttu. E. Hermaküla nelja lavastust mängiti veel ainult hooaja esimesel poolel, jaanuarini välja. Loobumise üheks põhjuseks oli ilmselt ka see, et neid ei saa esitada lavastaja kohalolekuta: kõigis oli tal täita peaosa. Tegemist oli olulise nihkega aktiivse repertuaari sisus. Kolm kõne all olevast neljast lavastusest — «Metsise pesa», «Südamevalu» ja «Faehlmann» — kuuluvad nii sotsiaalse aktiivsuse kui kunstilise erikaalu poolest repertuaari tippu. Uudislavastusi kuidagi diskrediteerida soovimata tuleb ikkagi tõdeda, et kas nende dramaturgiline alusmaterjal («Maja pilvedel», «Tuli mees naise juurde») või siis kunstiline lahendus («Kõrgeim määr», «Röövlid») ei võimalda nii ulatuslikku ja tõsist ühiskondlikku resonantsi, nagu teater oli selle saavutanud «Südamevalu» ja «Faehlmanni» kaudu. 115. hooaja alguseks on teatri valikuvõimalus suure ühiskondliku aktiivsusega repertuaari koostamisel väiksem, kui oli aasta tagasi. Tipplavastustest ei ole repertuaaris maha kantud küll O. ja J. Toominga Tammsaare-instseneeringud, ent neid ei ole ka pikemat aega mängitud. Aastate jooksul oleme «Vanemuise» kui sõnalavastusteatri taset määranud kõrgete, üleliiduliselt ja rahvusvaheliseltki tunnustatud tippude järgi. Kas tuleb nüüd kohaneda teiste mõõtude ja mõõtkavaga?

«Vanemuise» mulluses mängukavas püsis esikohal nüüdisaegne nõukogude (eesti, vene, leedu) näidend, kokku kümme lavastust. Kuus nendest ôlid algupärandid. Võiks ütelda, et kommentaare ei ole vaja, aga — võib-olla siiski? «Vanemuise» tõsine huvi uute, algupäraste näidendite vastu on hästi teada. Oluline on ehk rõhutada, et siitkaudu leiab jälle kinnitust ka vaatajate huvi nendesamade näidendite ja lavastuste vastu. Tänapäevaste nõukogude näidendite hulgast leiame ka kõige mängitavamad-vaadatavamad lavastused, seda nii etendamiskordade üldarvu kui möödunud hooaja mängukordade järgi. Rohkem kui poolteistsada korda on lavaletulekust peale vaatajate ees olnud O. Antoni «Laudalüürika» (hooajasiseses pingereas ülekaalukas teine koht S. Zlotnikovi «Tuli mees naise juurde» järel). «Laudalüürika» lavastus ei ole seejuures veel üheski tähenduses maha käinud. Vaatajate huvi kestab ja kunstitase püsib. Kas on tegemist selle ideaalilähedase suhtega, kus lavastus saab vormispüsimiseks publikult järjest toetavaid impulsse? Sajanda mängukorra piirile jõudsid M. Tiksi «Lahtihüpe» ja V. Rozovi «Metsise pesa», mis küll hooajapildis mängukordade arvuga enam esile ei tõuse. Viie uuslavastusega anti kokku rohkem kui sada etendust (tegelikult küll neljaga, «Jaan Vaarandi 99 päeva» tuli lavale alles hooaja lõpul, selle etenduste arv toda summat oluliselt ei mõjuta). Umbkaudu pool sellest — üle 50 korra — läheb S. Zlotnikovi näidendi lavastuse arvele. Lavastus oli menukas statsionaaris, rohkem kasutati seda aga esialgu väljasõitudel. Menulavastuste hulka võib arvata ka J. Hubači «Maja pilvedel» (veerandsada etendust). Vähem mängiti M. Undi — F. Schilleri «Röövleid» (14 etendust) ja V. Arro «Kõrgeimat määra» (13). Ei usu, et nii suuri erinevusi etenduste arvus saaks seletada üksnes lavastuste kunstilise kordamineku erinevustega, mingi pingerida oleks aga nagu tõepoolest olemas.

Teised traditsiooniliselt oluliseks peetud rubriigid (maailmakirjandus, eesti ja nõukogude klassika jne.) olid hooaja repertuaaris esindatud tagasihoidlikult või puudusid hoopis.

Kõige rõõmustavam on repertuaaripilti vaadata algupärandite kandi pealt. On värskust, taset, vaatajate huvi. Teatrikunsti tipptasemega on algupäranditel küll harva tegemist: algupärandite rohkest mängitavusest võib teha sootuks erinevaid järeldusi. Juurde tuli A. Lille «Jaan Vaarandi 99 päeva». See on küllalt optimistlik jätk. R. Adlase lavastuses ja A. Tommingaga nimiosas võiks see

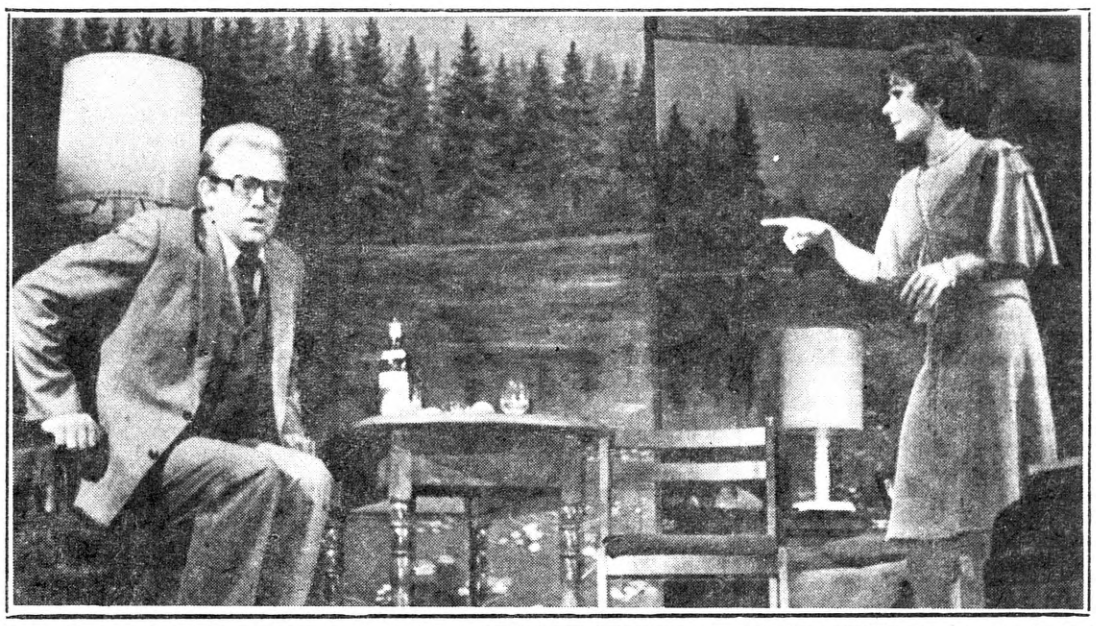

Stseen S. Zlotnikovi komöödiast «Tuli mees naise juurde». Raivo Adlase lavastus.

Stseen V. Katajevi «Polgu pojast». K. Irdi lavastus.

vaatajaid huvitada küll. Kahetseda tuleb Vahingu—Kõivu «Faehlmanni» kõrvalejätmist (kui see ikka on lõplik?). Kaasaegse nõukogude näidendi maht ning selle rohke mängitavus kõnelevad teatri kasuks, ka nende näidendite valik ei tekita pretensioone (valekäiguks osutus küll K. Saja «Liivakella» kavvavõtmine). Üldpilt on aga täiusest kaugel. Kõige olulisemat ja kõige üldnimetajalisemat tühikut võiks iseloomustada kui kõrgemale tasemele pretendeerivate ettevõtmiste puudumist. Tõsi küll, reservis on veel näiteks «Jegor Bulõtšov ja teised». Aga küllap vajab suur teater pidevalt niisuguseid mobiliseerivaid algatusi. Mitte afiši jaoks, vaid hoopis kaalukamatel põhjustel. Tubli kolmandik hooajal 1983/84 mängitud lavastustest on praeguseks kavast välja arvatud. Maha kanti rohkem, kui juurde saadi, eriti kui mõõta nõudlikumate kvalitatiivsete hinnangute järgi.

Viie uuslavastuse puhul on trükisõnalises kriitikas midagi üteldud. Palju seda küll ei ole, arvamustevahetusest ja hinnangute mõningasest lahknemisest saab kõnelda üksnes M. Undi instseneeritud-lavastatud «Röövlite» puhul (avaldati ETÜ kriitikasektsioonis toimunud arutluse ülevaated). Ise arvan, et selles lavastuses jäi midagi väga pooleli. Lavastaja kommentaarid näidendile, nagu neid ajakirjanduses eelnevalt tutvustati, lubasid palju huvitavat. «Oma Schilleri» tegemine laval käis aga üle jõu. Mispärast? Etenduse algul tundus (ka J. Vausi väga õnnestunud kunstnikutöö ja E.-S. Tüüri muusika tähendust tuleb arvestada), et mitmed näitlejad on huvitavate rollide loomisel (R. Adlase Karl Moor, A. Anderi Schufterle, T. Lilleoru Roller). Täie tõsidusega võetavat etendust ometi ei tulnud. Vist ei suutnud ka näitlejad päriselt mõista, keda ja mida nad peaksid mängima. Vaatajate ülesanne oli muidugi veel raskem.

Töörohke oli R. Adlase hooaeg. Edukam oli ta seejuures uues ampluaas — lavastajana. Tragikomöödiana mängitud kahe-näitleja-tükk «Tuli mees naise juurde» oli hoolikalt viimistletud, sajaprotsendiliselt kasutatud lavaajaga etendus. «Jaan Vaarandi 99 päevas» oli esietenduse aegu ka tühikuid ja nõrgemaid stseene. A. Lille intrigeeriva esiknäidendi dramaturgilised küsitavused vaatasid lavastusest kohati üsna lahtiselt vastu. Näidendid olid aga väga erinevad ning see annab Adlase töö tulemustele kaalu juurde. R. Adlas ei rutta teatama oma teemat või teemasid, aga ta on suhtunud suure tähelepanuga nendesse probleemidesse, mida on pakkunud dramaturgid.

Küllap tasub selle hooaja kordaminekute seas väga tõsist heameelt tunda intensiivsuse ja nüansirikkuse üle, millega K. Neem ja A. Peep Zlotnikovi näidendis oma suurt duelli mängivad. Esimese poolesaja etenduse jooksul on lavastus küll aina kasvanud: hooaja lõpul oli näitlejate rollikäsitlus selgesti julgem ja mänguliselt rikkam. Millal tulevad järgmised nõudlikud rollid?

Hooaja olulisematest edasiminekutest kõneldes ei saa nimetamata jätta K. Adlase Klarat J. Hubaci näidendis «Maja pilvedel». Stuudiopõlvkond näitas end sel hooajal jälle parimast küljest.

Näitlejaprobleemid jäävad tavaliselt lavastajaprobleemide varju. On need lihtsamini lahendatavad, teisejärgulisemad, on need üldse olemas ja meil aktuaalsed? Professionaalse ettevalmistusega näitlejatest ei ole ju eesti teatris praegu ometi puudust? Summaarselt võttes see küllap niiviisi ongi, eri teatrite olukorrad võivad aga suuresti erineda. «Vanemuise» tänase näitlejaprobleemi küllalt pikk ajalugu ei mahu sellesse ülevaatesse, pealegi tohiks see niigi hästi teada olla. Lavakunstikateedri kasvandikke töötab siin praegu vähem kui üheski teises Eesti draamateatris. Trupi täienemine on olnud ebaregulaarne ja juhuslikkustki on olnud omajagu. Need aasta-aastalt trupi koosseisus toimunud väikesed muutused ei ole summana hoopiski enam nii väikesed ja tühised. Aasta-aastalt on suurenenud professionaalse ettevalmistuseta näitlejate osa «Vanemuise» lavastustes. See on küllalt murelik pilt, ka ettevalmistuseta näitlejate edasist käekäiku silmas pidades. Stuudiotööst ei ole viimasel ajal ju midagi kuulda olnud? Muidugi leidub teatriandega inimesi igal pool, aga kuidas neid erialakoolituse selekteeriva sõelata ära tunda ja järele aidata? Ekstraandekaid, kes tulevad, mängivad ja saavad meistriteks, on aga kõigil aegadel olnud liiga vähe selleks, et nende varal teatrit noorendada ja vormis hoida.

Usun küll, et professionaalsemalt tugevama trupiga kui see, mille valis mitteprofessionaalne lavastaja R. Kretšetova, oleks ta saavutanud veenvama kunstitulemuse. «Kõrgeima määra» esietenduse järel «Edasis» kirjutatut üle lugedes panen tähele, et olen võimalikult rohkem hinnangulist lahtiseks jätnud: vaatame, kuidas läheb publiku ees! Väga meeldis V. Arro näidend, hoidsin põialt targale kriitikule R. Kretšetovale, kes oli otsustanud lavastajakogemuse võrra veel targemaks saada. Hooaja viimase etenduse muljed olidki selgesti paremad. Olid kasvanud mõlema advokaadi rollid (R. Adlas ja L. Bender), näidendi tekst, selle tihe dialoog kõlas huvitavamalt ja rikkamalt. Näidendi võimaluste ja nõudmiste tasemest jäi aga ikka veel puudu ja vahe oli nii suur, et seda ei saanud märkamata jätta.

Näitlejaprobleemi teine külg — näitleja krooniline alakoormatus. Just see vaatekoht oleks ülevaate kirjutamisel jälle kõige troostitum. Näitleja loomingukäigu heitlikkus ja katkendlikkus, üksikute viljakate aastate vaheldumine mitmete tühjade hooaegadega on saanud üldiseks ja seaduspäraseks. On natuure, kes peavad niisugustes tingimustes vastu, teised kaotavad lootuse ja pinna jalge alt. Nõudlikumaid ülesandeid saanud vanemuislased ja nende rollid on eespool põgusalt nimetatud. Loetelu näitlejatest, kes eelmisel hooajal niisugust tööd ei saanud — kui ka nimetada üksnes neid, kes on oma meistrijärku kuulumist korduvalt tõestanud —, tuleks kindlasti pikem. Kersti Neeme ja Ao Peebu artistlik duett Zlotnikovi näidendi lavastuses rõõmustab. Oleks aga silmakirjalik rääkida üllatusest. Nende näitlejate suutlikkus ei saanud olla ootamatus, ammugi mitte teatri enda jaoks. Ju siis oli vaja teisi lavastajaid, kes ei olnud seotud harjumuspärase ettekujutusega näitlejate suutlikkusest?

Kõik eelöeldu on mõistagi vaid katkendid sellest, mis «Vanemuise» viimases draamahooajas toimus ja mis seal rääkimisväärset oli. Teater elab läbi keerulist aega, kõige vähem tohime praegu olla pessimistid. Hooaeg 1983/84 ise ei anna pessimismiks ka kuigivõrd alust, pigem just vastupidi. Midagi ju kaotati, kui pidada silmas «Vanemuise» positsiooni eesti teatrikunstis. Aga eks lahenenud süngete ennetega alanud hooaeg siiski üle ootuste hästi, rahuldavalt kindlasti. Äkitselt tekkinud lavastajaprobleemi kõrval on aastate jooksul tasahilju teravamaks muutunud näitlejaprobleem, trupi koormatus, struktuur ja ettevalmistus.

FILM MARSSAL G. ŽUKOVIST

Võidu 40. aastapäevale vastu minnes sai Dokumentaalfilmide Keskstuudios valmis täispikk film «Marssal G. Žukov. Eluloo leheküljed.»

Nõukogudemaa suurtest väejuhtidest on suhteliselt vähe filme tehtud. Mõndagi seletab sõjaaegse kroonikamaterjali nappus. Ka marssal G. Žukovist, neljakordsest Nõukogude Liidu kangelasest, pole säilinud kuigi palju kroonikakaadreid. Asja ei saa seletada muidugi nõnda, nagu olnuks väejuhile võtete tegemine vastumeelne, vaid suurel määral tingis filmimeeste eemalejäämist vajadus hoida saladuses kõrgema ülemjuhataja asetäitja saabumine ühte või teise rindelõiku. Sest üldiselt oli nii, et seal kus ta käis, hakkas enamasti toimuma midagi tähtsat. Ent neist raskustest hoolimata on filmi loojad (stsenarist I. Itskov ja M. Babak ning režissöör M. Babak) olemasolevat ajaloolist materjali väga oskuslikult kasutanud ja suutnud vaataja ette tuua marssali ereda isiksuse. Uus dokumentaalne linateos koosneb seitsmest peatükist, igaüks pühendatud olulisele leheküljele G. Žukovi elust. Publitsistlik lähenemine muudab kõnealuse biograafilise teose ühtaegu ka filmiks Nõukogudemaast, sest Žukovit kui väejuhti kujundasid revolutsioon, partei, Punaarmee. Filmis loeb diktoriteksti näitleja Mihhail Uljanov. Paljud vaatajad mäletavad teda juba mängufilmi «Vabastamine» aegadest kui G. Žukovi kehastajat. Tema esitatud tekst tuleb erinevatest paikadest: praegusest Berliinist, kõrgema ülemjuhataja kabinetist Kremlis, Moskva lähistel asuvatest küladest, kus oli peetud lahinguid, Karlshorstist, kus G. Žukov võttis vastu fašistliku Saksamaa tingimusteta kapituleerumise. Ent diktoriteksti kõrval on olulisel kohal G. Žukovi enda elav sõna: filmi on põimitud intervjuu, mille marssal andis 1967. aastal Konstantin Simonovile, Jevgeni Vorobjovile ja Vassili Ordõnskile, kui need tegid Moskva kaitsmisele pühendatud filmi «Kui sulle on kallis oma kodu». See on väga unikaalne materjal. Filmis tuleb hästi esile Moskva pärast peetud lahingute dramatism. «Ma mäletan seniajani selle heitluse kõige väiksemaidki detaile,» meenutab marssal mõtlikult, pöördudes kaasvestlejate poole. «Ma nägin enne seda võitlusi Leningradi all. Need on samuti meelde sööbinud... Kuid see oli siiski Moskva ja siinsed lahingud meenuvad kõige raskema katsumusena.» Filmis tuleb esile Stalingradi lahingute julge strateegiline arvestus vaenlase hävitamiseks piiramisrõngas, Kurski kaare heitluste täpne planeerimine ja võidukad lahingud Valgevenemaal, Berliini hõivamine. Näeme, et Žukovile on omased sellised väejuhiomadused nagu strateegiline talent, kartmatus võtta enda peale vastutust läbikaalutud ja vastuvõetud otsuse elluviimiseks ning selle kaitsmine, mis see ka ei maksaks. G. Žukovi mõtte ja tegevuse lai haare saab tunnetatavaks läbi paljude faktide ja dokumentide. Filmi viimased episoodid on võiduparaadilt Moskvas Punasel väljakul, kui Spasski väravast ratsutab vägede ette paljude võitudega kroonitud marssal, kes siis polnud veel viiekümneaastanegi.

VELLO ARUMAA

40 AASTAT VÕIDUST

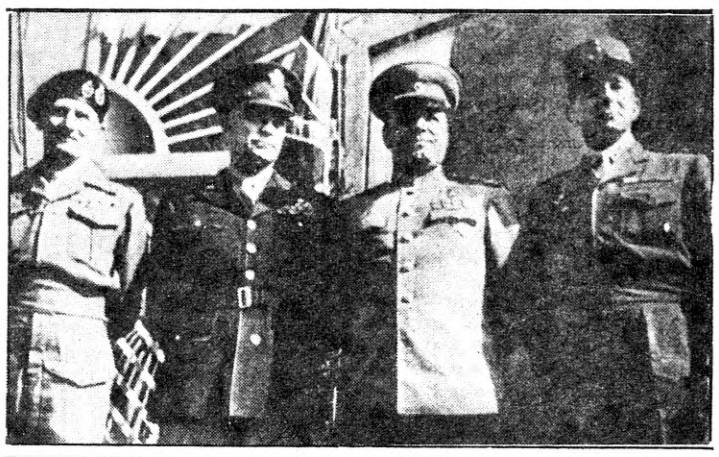

Liitlasarmeede juhatajad. Vasakult: feldmarssal B. Montgomery, kindral D. Eisenhower, marssal G. Žukov ja kindral J. de Lattre de Tassigny. Fotod Georgi Žukovi raamatust «Meenutusi ja mõtisklusi».

MIS ON VALMIS, TEOKSIL, KAVAS?

Režissöör TÕNIS KASEL on «Tallinnfilmis» praegu käsil uus mängufilm, mille pealkirjaks «Kaks paari ja üksindus». Teos on Kesktelevisiooni tellimus ja peab valmis saama selle aasta lõpuks. Oma tööst kõneldes märkis T. Kask, et uue telemängufilmi aluseks on Ameerika novellisti O. Henry viis lühijuttu («Ulyss ja koeratalutaja», «Viimane puuleht», «Pööningutuba», «Möbleeritud tuba» ja «Vene sooblid»), mis Aleksandr Petrovi stsenaariumis on tervikuks liidetud. Filmis tuleb esile O. Henry loomingut läbiv põhiheli — suurlinna elu ja selle vastuolud. Kapitalismi olemuse võrdsustab autor röövtegevusega. Seistes inimliku eest ja tuues esile suurlinnale omaseid jooni, kus inimene võib muutuda vormituks olevuseks, ei vastanda O. Henry maad linnale, esimest idealiseerides, vaid lihtsalt osutab keskkonnale, kus säilib inimlik olemus, ja keskkonnale, kus see hävida võib. Kõnealune stsenaarium pole mehaaniliselt kokku pandud jutustuste rida, vaid stsenarist on püüdnud läbi kahe tegelase käsitleda teemat, mis figureerib pealkirjaski — üksindust suurlinnas. Näeme O. Henry kujutatu kaudu, kuidas igapäevastes askeldustes on inimestel endiga nii palju tegemist, et ei jätku aega teistele, ka neile, kes on kõrval. Kuigi tegevustik viib sajandi algusse ja tegemist on New Yorgi eeslinnaga, ei piirdu need probleemid sugugi ühe linnaga ega minevikuga, vaid ulatuvad väga oluliselt puudutama ka tänast inimest, tema psühholoogiat teiste hulgas, kus pisiasjad võivad muutuda suurteks ja varjutada tähtsama. Nõnda tullakse sotsiaal-elukondlike küsimuste kaudu suurema probleemi juurde. Kuigi tegevuspaik on New York, teeme võtted Tallinnas, sest siit annab kokku otsida ka elemente sajandivahetuse miljöö loomiseks. Muide, see on ajajärk, kus New Yorgis polnud veel pilvelõhkujaid (esimene ehitati 1902. a.), autosid oli vähe ja domineerisid hoburakendid. Kunstnik Toomas Hõrakule on see ikkagi keerukas ülesanne, samuti kostüümide loojale Kaisa Pärensonile. Tõepärasuse taotluse kõrval, mis peab sisendama usku toimuvasse on pearõhk kahel peategelasel. Need on noormees Mike, kes on hiljaaegu vanglast vabanenud ning püüab jõuda välja ausale teele, ja tütarlaps Tildy, kes on tulnud linna tööd otsima — saatus viib nad kokku. See liin peaks panema laiemalt mõtlema noorte inimeste saatusele, kes keerulises maailmas püüavad leida endile kohta. Neid noori mängivad J. Rainise nim. Kunstiteatri näitlejad Andrijs Žagars ja Ligita Skujiņa. Eesti näitlejatest on kaastegevad Ita Ever, Heino Mandri, Sulev Luik, Kaljo Kiisk, Ilmar Tammur jt. Filmile kirjutab muusika Valter Ojakäär.

Teise, pisut kaugema tööna seisab ees võidu 40. aastapäeva tähistamiseks Eesti Televisiooni kavva võetud telelavastuse, A. Arbuzovi «Pihtimuste öö» väljatoomine. Loo tegevustik viib sõja lõpupäevadel ühte Ukraina linna, keskseks okupantide ja kohalike elanike vastasseis ja võitlus. Töö peab valmima eeloleva aasta märtsis.

DAGERROTÜÜBIST FOTOREALISMINI

PEETER TOOMING

Tartu Riiklikus Kunstimuuseumis on 3. septembrini avatud näitus «Fotograafia ja kunst». Kõrvuti on eksponeeritud fotokunsti (66 tööd 9 autorilt valinud Peeter Tooming) ja fotost lähtunud ning taotluslikult fotolähedast maali ja graafikat (koostajad Ando Keskküla, Sirje Helme ja Jevgeni Klimov). Eesti fotograafia ajaloost tutvustatakse muuseumi lektooriumis Johannes Mülberi (1889—1938) töid. Kuidas mõjutas foto kunstnike loomingut, sellest ülevaatlikult alljärgnevas artiklis.

Fotograafia sünnist on möödunud vaid 145 aastat: 19. augustil 1839 tegi Francois Arago Teaduste Akadeemia istungil Pariisis ametlikult teatavaks Louis Jacques Mandé Daguerre'i leiutise — dagerrotüübi, keemilistel menetlustel saadud kujutise hõbeplaadil. Võrreldes traditsiooniliste kaunite kunstidega on see vanus vaid poisikeseiga. Ometi on lühikese aja jooksul foto tähenduse ja tähtsuse üle küllalt palju vaieldu jõutud ja tulemusena eriarvamused taandatud kahe üldnimetaja alla: ühe fotograafilise voolu koondnimetuseks on tehnitsism, teist võib nimetada esteetiliseks suunaks. Esimese põhiolemuseks ja eesmärgiks on tehnilise täiuslikkuse saavutamine võtte- ja laboritehnikas, teise eesmärgiks kunstitöö loomine.

Mida uut andis fotograafia maailmale, mida uut andis ta kunstnikele? Foto seosed traditsiooniliste kunstiliikidega on mitmepindsemad kui foto seosed eluga. Kui viimati mainitud suhte võib suures osas taandada põhieesmärgile — dokumentaalsusetaotlusele, siis seosed kunstiga ilmnevad vähemalt neljal selgepiirilisel territooriumil: foto on levitanud kunstitöid (reproduktsioonidena) inimeste seas, olnud kunstnikele maalimisel abivahendiks, foto on püüdnud ise olla kunst, on mõjutanud traditsioonilisi kunstiliike. Ja lisaks on tekkinud veel üks valdkond, milles nüüdiskunsti ja fotograafia seosed väga tihedaks ning vahekorrad väga segaseks muutuvad.

Kaks esimest punkti on inimkonna kunsti- ja kultuurieluga kontaktiviimise seisukohalt ning kunsti enese arengu seisukohalt hindamatu tähtsusega. Esiteks alles tänu foto (s. t. ka reproduktsioonitehnika) sünnile osutus üldse võimalikuks kunsti levik rahva hulgas. Seni vaid kuulu või kirjelduste või parimal juhul joonistuste järgi tuntud kunstišedöövrid said foto kaudu tervele kultuurimaailmale kättesaadavaks: foto on aidanud vormida inimkonna kunstiteadlikkust.

Teiseks on loomulik, et pliiatsi ja visandiploki asemel võtsid kunstnikud kasutusele fotoaparaadi: nad kas tegid ise pilte või lasksid neid kellelgi teisel teha. Varasematest aegadest võib siin kõigepealt kõnelda dagerrotüüpilistest aktifotodest ja antiikriietuses modellide piltidest, mida juba 1840. aastal Roomas tehti ning siis kunstnikele ajalooliste maalide jaoks müüdi, hilisemast aga nimetada sääraseid kuulsusi nagu Eugène Delacroix (astus 1851. a. Prantsuse Fotoühingu liikmeks ning kahetses, et nii vajalikku abivahendit maalijate tarvis varem ei leiutatud), Jean Auguste Dominique Ingres, Camille Corot, Gustave Courbet, Paul Cézanne, Maurice Utrillo, Auguste Rodin (tegi 1892. aastal foto järgi Balzaci kuju), Edgar Degas (kasutas Pariisi tuntud piltniku Disderi fotosid, kuid pildistas ka ise), Vincent van Gogh, Paul Gauguin, Pablo Picasso, Henri de Toulouse-Lautrec, Edvard Munch, Chuck Close, Andy Warhol ... Olemegi loeteluga tänapäevas, nimekirja võiks veel tublisti täiendada (tarvitseb vaid lahti lüüa kaks kapitaalset teost — Van Deren Coke'i «Maalija ning foto» ja Aaron Scharfi «Kunst ja fotograafia»), kuid nagu öeldud: foto kasutamine visandina, töömaterjalina on ju loomulik.

Siia vahest veel nii palju, et mainitud töömeetod oli tuntud Eestigi kunstnikele ja vähemalt juba möödunud sajandi kaheksakümnendaist aastaist. Nimelt leidub A. Tassa käsikirjalistes uurimustes märkus, et kunstnik Oskar Hoffmann kasutas oma maali «Vana söduri surm» tegemisel fotot: näinud Kiltsi jaamas huvitavat tüpaaži/sõdurit, kutsus Hoffmann ta endaga kaasa Tartusse ning palus fotograaf Reinhold Sachkeril teda enda tarvis pildistada. Fotolt maalis Hoffmann hiljem oma tööle keskse figuuri.

Tõendiks Hoffmanni—Sachkeri koostööst on veel üks foto Tartu Etnograafiamuuseumi kogus: Sachkeri tehtud portreepilt, mille tagaküljele kirjutatud «Raud (või Rand? — F. T.) Voldist ülesvõetud a 1895 kunstn. O. Hoffmanni jaoks». Kinnituseks peaks sellest piisama. Oletada aga võib, et seegi foto, millel piipu popsivat talumeest pildistatud ateljees pingil istumas, hiljem koopiale aga pliiatsiga peale joonistatud nn. parandused ning kirjutatud märkus: «Palgi sein, kiwi vundament, lumi», on järgnevaiks retušeerimisoperatsioonideks juhtnöörid ja soovid saanud kunstnikult.

Ja lapates õige mahukat hunnikut Sachkeri poolt 1880. aastail tehtud ühemõõdulisi ja -laadseid portreefotosid (mehed ja naised suures plaanis, mis tavalise ateljeeportreena noil aegadel üldsegi moes ei olnud), kipub vägisi keelele küsimus: kas needki mitte Hoffmanni tellimisel/palvel tehtud pole?!

Hoopis põnevamad seni mainitud kahest aspektist foto ja kunsti seoste vaatlemisel on järgmised küsimused: kuidas on toimunud foto iseseisvumine kunstina ja kas foto on suutnud mõjustada kunsti ennast? Just esimene küsimus hõlmab probleemistikku, millega foto- ja kunstiteoreetikud on tegelnud aastakümneid: millal on foto kunst, millal mitte? Välja on öeldud palju tarku, vaimukaid, samas ironiilisi mõtteid ja arvamusi. Juba sajandivahetusel jõuti teoretiseerimiselt ka tegudeni: Alfred Stieglitz avas New Yorgis galerii «291», milles ta kõrvuti fotoga eksponeeris kaasaegset kunsti (just tema tõi esmakordselt USA-sse Rodini tööd, samas galeriis oli 1908. a. Matisse'i esimene personaalnäitus väljaspool Pariisi jne.). Kui tol ajal kunstigaleriid ei võtnud oma seintele fotosid, siis fotogalerii «291» võttis oma hõlma alla kunsti.

Ent toonane fotogi alles otsis oma teed: foto dokumentaalne olemus ei tundunud kunsti kategooriasse tõusmiseks sugugi piisav olevat ja seepärast pidasid päevapiltnikud palju kindlamaks teeks traditsiooniliste kunstiliikide matkimist: sündis maalisarnane e. pitoreskne foto. Kõikvõimalike manipulatsioonide algvariandiks aga tuleb lugeda sihipärast retušeerimist ja koloreerimist, millega alustati juba 1840. aastail (leiti moodus, kuidas koloreerida dagerrotüübi üliõrna pinda.) Maarjamaa fotopraktikast võime varaseima näitena tuua G. F. Schlateri tehtud portreid möödunud sajandi keskelt, mille fooni kas autor ise või kunstnik K. Kügelgen sageli peaaegu tervenisti juurde joonistasid.

Laialt levisid mitmesugused spetsiifilised fototehnilised laborivõtted, mis võimaldasid autoril aktiivselt lõpptulemust kujundada. Ja tõepoolest, fotod sarnanesid pliiatsijooniste, akvarellide, maalidega — ning mida enam, seda parem!

Ei jäänud nimetatud lainest Eestigi kõrvale. Kahekümnendail-kolmekümnendail aastail, mil aktiviseerus fotoamatööride liikumine, jõudsid Nikolai Nyländeri, Johannes Mülberi ja mõne teisegi pitoresksed tööd ka rahvusvahelistele näitustele.

Foto oma tee otsimine (õigemini, selle teadvustamine ja kindlustamine) aga jätkus sajandivahetusel ja edaspidigi aina tempokama süvenemisega dokumentaalsusse. Taashinnatuks sai seesama omadus, millest joobuti foto sünni juures, — tõepära. Uute püüdluste baasil on tänaseks sündinud uus esteetika, dokumentaalse kujundi esteetika. Muidugi pole see ainuomane fotole (ka kirjanduses, teatris ja filmis on dokumentaalžanrid viimasel 40 aastal laialt levinud), kuid ajastu elurütmile näib fotodokumentaalsus eriti sobivat.

Veel on jäänud rääkida eelmainitud neljandast, ehk kõige huvitavamastki punktist: kas ja kuidas on foto mõjustanud kunsti? Kas on foto suutnud pakkuda senisest täpsemat vaatamisoskust, muuta kunstnike maalimisviisi, maailmanägemist?

Nii see tõepoolest oligi: lainurkobjektiivi kasutuselevõtt fotograafias õhutas kunstnikke maalima järsult sügavusse kaduva, ülisuure esiplaaniga perspektiiviga; momentvõtte, veel õigem, amatöörliku momentvõtte ilmumine, mil kaader tihtipeale täidetud juhuslikult pildile jäänud detailidega, mil inimesed poolenisti kaadris, poolenisti selle serva taga, andis kunstnikele nn. avatud kompositsiooni; fotograafiline ebateravus, joonise pehmus, kaadri nihutatus innustas kunstnikke impressionistlikule objektikäsitlusele; liikumise detailne fotoanalüüs andis lahtihüppejõudu futuristidele ...

Lainurkobjektiivi moonutustest kirjutati esmakordselt juba 1853. a., 1859. a. aga ilmus Saksamaal karikatuur, millel kenasti pilati «fotograafiliselt» suurte peade ja kätega inimesi (objektiivile lähemal asuvad detailid jäävad fotole suurena); 1917. a. aga kasutas liikumise kujutamiseks «suurte jalgade efekti» Pablo Picasso oma joonistuses «Kalur» ja 1920. a. maalis «Mere kaldal». Nagu selgub kaasaegsete mälestustest, olevat Picasso tunnistanud, et on inspiratsiooni saanud amatöörfotode võltsperspektiivist. Kuid ega Picasso ainus olnud.

Tehnoloogia täiustumine võimaldas üsna pea (1851. a.) teha ka nn. momentvõtteid, need aga omakorda sünnitasid kompositsiooni juhuslikkuse: esiteks polnud fotoaparaatide visirid sündmuste pildistamiseks küllalt täpsed, teiseks võis kõrvaline isik, hobuvanker või mõni muu elukas kaadrisse kogemata ilmuda. Tulemuseks olidki pildid, kus keegi poolest saadik kaadrist juba välja astunud, keegi aga alles siseneb: foto näis elu juhufragmendina. Vastandina traditsioonilisele kompositsioonitäiuse ning paikapanduse nõudele hakkasid nüüd kunstnikudki kasutama nn. fragmentaarsust. Tuntuim neist oli Edgar Degas, kelle momentfotolikest töödest võiks koostada terve nimekirja. Mainin siin vaid mõnda: «Naine krüsanteemidega» (1865), «Concorde'i väljak» (1875), «Kaarik traavivõistlustel» (1873), suur hulk maale baleriinidest jne. Nimetada aga võime veel James Tissot' «Oodates Ferryt», samuti Georg-Hendrik Breitnerit ja Fernand Khnopffi (nende maalide kõrvale saab tuua foto, mille järgi pilt maalitud).

Kõiki neid maale (ja veel paljusid siin nimetamata) seob varasemale kunstile mitteomane «lahtine kompositsioon»: mõned figuurid on «sattunud» lõuendi servale, pildi pinnale «on jäänud» ootamatult palju tühja (kuigi läbimaalitud ruumi ... Niisiis, fotoamatöörliku laadi sissetung maalikunsti.

Liikumise jäädvustamisel fotos ja liikumise kujutamisel maalis on mitmeid kokkupuutepunkte. Algul ei suutnudki fotograafia liikumist fikseerida (fotoplaatide madal valgustundlikkus ei võimaldanud kiirete liigutuste jäädvustamiseks vajalikke lühikesi säritusaegu), maal aga ei osanud seda õigesti teha (tuntud näide on jooksva hobuse kujutamine, kus täiel galopil ratsu nagu jänes kõik oma neli jalga ühekorraga õhku sirutas — Géricault' hobused). Oma silmaga ei suutnudki inimene tabada tõde, seda tegi fotoaparaat E. Muybridge'i käes. Tema fototõestus näitas, et hobuse jalad nn. jänesesirutuses polnudki kõik korraga maast lahti. Ning mitte kunagi pärast 1880. aastat, kui need ja paljud teised Muybridge'i tehtud fotod liikuvaist loomadest ja inimestest jõudsid Prantsusmaale, ei maalinud näiteks Degas enam hobust valesti. Küllap hoidusid luiskamisest ka teised kunstnikud, sest Muybridge pühenduski liikumisfotodele ning tema ulatuslik teadusliku väärtusega materjal koondati 11 köitesse (781 suures formaadis pilti), ja sai kättesaadavaks kõigile.

Järgmiseks liikumise foto uurijaks oli Étienne-Jules Marey, kes näiteks ühe sekundi jooksul jäädvustas samale fotoplaadile üksteise peale 50 võtet mingist liigutusest: niimoodi muutus visuaalseks liigutuse täpne trajektoor, seda sai teaduslikult analüüsida, kuid seda võis ka kunstiliselt töödelda. Ning Marcel Duchamp ongi tunnistanud, et tema futuristlikud maalid on inspireeritud Marey' fotodest.

Samal ajal formuleeris oma futurismiversiooni Giacomo Balla ning 1912. a. ilmunud «Fotodinamismo Futurista» näitas otseseid seoseid foto ning futurismi vahel. Ka Balla kasutas liikumist analüüsivaid fotosid, sedapuhku itaallase Antonio Bragaglia omi. Viimane aga lisas liikumispiltidele «dünaamilise jälje», kui nii võiks öelda (objekt, näiteks inimese pea, on pika säritusaja jooksul oma liikumisest jätnud ebaterava, hajutatud, «nägemusliku» jälje), ja see tundus Ballale eriti sümpaatne.

Ja nüüd siis impressionism. Kas pole mitte fotost võetud ideed eeskujuks valgusvärelusele, ebateravusele liikumise maalimisel, pintsliotsatehnikale?

Kui meenutada, et impressionistide esimene näitus toimus 1874. aastal, siis oli neil olnud 34 aastat aega fotograafia saavutustega tutvumiseks (seda eriti Prantsusmaal!), foto omapära jäljendamiseks. Ka uue pintslitehnika omandamiseks, et jäljendada foto teralisust. Kui Corot'le või Monet'le heideti ette, et ei inimesed, ei puud, ei hobused nende maalidel sarnane sellega, millistena inimene neid näeb, siis kunstnikud ei püüdnudki end puhtaks pesta, vaid ütlesid, et maalivad nii, nagu näeksid nad maailma läbi fotoaparaadi.

Tegelikult jäljendasid impressionistid arhailist fotograafiat, sest klaasnegatiivide ning uute paberite kasutuselevõtuga muutus foto vajaduse korral üliteravaks ning impressionistlik foto oli impressionismi sünni ajaks tegelikult unustatud. Enne sajandivahetust aga toimus koguni tagasiside: kunstilisuse poole pürgiv foto hakkas omakorda jäljendama impressionismi. Kujutise ähmastamiseks à la Monet kasutati vanu, korrigeerimata objektiive, asetati objektiivi ette hajutavaid filtreid, võeti kasutusele erilised laborimenetlused, väristati kaamerat võtte ajal; samal «impressionistlikul» eesmärgil on tänapäeval konstrueeritud erilised, pehmelt joonistavad objektiivid.

1960. aastail alanud fotode taaskasutamine kunstnike poolt kaasnes foto kui loomingu üldise tunnustamislaine tõusuga: foto lülitus kunstimuuseumide kogudesse, avati fotogaleriisid, algas aktiivne ja rahanõudev fotode kollektsioneerimine. Fotode hõbe maksti kinni kullaga. Üha julgemini nähti fotos nüüd loominguvahendit, mis suudab iseseisev olla. Selle tõendiks on näitused, mida muuseumid üldisi kunstitraditsioone järgides koostasid: «XIX saj. Euroopa maastikufoto», «Grupiportree», «XX saj. fantastiline foto» ...? Vahest on selle tõendiks ka fotode eksponeerimine kõrvuti traditsiooniliste kaunite kunstidega maailma tuntumates kunstimuuseumides? Nii või teisiti, viimane fotobuum on tänaseks kestnud ligikaudu 25 aastat, selle kestel on foto seoses kunstiga omandanud vähemalt kaks uut tähendustasandit: ilma fotota pole mitmed nüüdisaegsed kunstivoolud võimelised eksisteerima, huviorbiiti on tõusnud dokumentaalfoto — magnet kunstnikele, kirjanikele, filmimeestele ja koguni muusikuile.

Võtkem näiteks häppeningid. Vaid tänu fotole on need jõudnud kunstihuviliste ja teadlaste silme ette (kohapeal viibis ju vähe publikut), sageli neid koguni seati ja seatakse nii, et kogu ettevõtmine oleks ennekõike fotoläätse abil haaratav.

Või *land-art!* Kuidas oleks võimalik tutvustada värvilise kilega kaetud mägesid ja orge, steppi kaevatud tohutult pikki kanaleid ja auke, kõrbeliivale monteeritud kilomeetritepikkusi neoontulesid?

Samuti hüperrealism. Fotolt täpne mahamaalimine pole ju iseenesest uus: juba möödunud sajandil tegutsesid ettevõtted, kus põhitegevusena valmistati tellijaile nende foto järgi portreemaale. Meie sajandil oli ammu enne hüperrealismi tungi kunstinäitustele sisuliselt sellesamaga tegeldud reklaamikunstis. Foto hüperrealistlikus laadis mahamaalimine ning tulemusega kunstinäitustele minek on nende ettevõtmiste loogiline jätk. Miks ka mitte: kui kunstnik maalib puud, tooli, lauda või traktorit, miks ei võiks ta maalida fotot?! Mitte seda, mis foto peal, vaid fotot ennast? Võimalik, et vahel on fotol kujutatu kunstnikule tema enda varasemate üleelamiste kogum või et see on andnud kunstnikule omaette elamuse, misjuhul maalitakse tõepoolest seda, mis fotol jäädvustatud, võib aga ilmselt maalida ka fotot ennast kui üht neist paljudest igapäevastest esemetest, mis meid ümbritsevad.

Ilmselt pakub vaatajaile fotot kasutavate kunstnike puhul huvi, kuidas ja kui palju maalija oma algmaterjalist eemaldub, seda dedokumentaliseerib. Sest olles harjunud pidama fotot tõetruuduse võrdkujuks, tekib vaatajal konflikt foto dokumentaalsuse ja maalija antud, samast allikast lähtuva kunstilise kujundi vahel. Kuid ilmselt just see, et foto eksisteerib nii mitmes kategoorias (foto kui arhailine objekt *à la* rehepeksumasin, kui f o t o a j a l o o l i n e dokument, kui üldajaloo visuaalne dokument), võimaldab anda talle eri tähendusi ja funktsioone, tema kunstnikupoolne kasutamine aga lisab kunstiteosele õige mitmeid sisulisi ning esteetilisi tahke.

SAIMA SÕMERA MAASTIKUNÄITUS

27. juulist alates on Tallinna Tarbekunstimuuseumis Eesti NSV teenelise kunstniku Saima Sõmera personaalnäitus, ümmarguselt poolteistsada tööd: keraamilised pannood, dekoratiivvormid, tarbenõud ja kaheksa suuremat tekstiilvaipa, kokku võttes mitmekesine ja ulatuslik väljapanek. See on arvult kolmas ülevaade kunstniku loomingust (esimene personaalnäitus oli Tallinnas 1977. a., teine Tartus 1978. a.) ja hõlmab põhiliselt viimase kümne aasta tööd.

Kõigepealt lähemalt kunstnikust endast. Saima Sõmer lõpetas Eesti NSV Riikliku Kunstiinstituudi keraamika erialal 1959. aastal ja oli algul suunatud tööstuskunstnikuks «Florasse», kuid juba 1966. aastal otsustas hakata vabakutseliseks kunstnikuks. Väga aktiivselt ja laia loomingulise diapasooniga on ta töötanud mitmel alal, piiramata end ainult keraamikaga. Nii on ta loonud nukunäidenditele käpiknukke (näiteks televisioonilavastusele «Kolm põrsakest»), tema on ka 1980. a. olümpiamängude Tallinna regati maskoti «Viqri» autor. Saima Sõmera näidiste järgi paljundatakse suur osa «Arsi» toodangust. Tema unikaallooming on aastakümneid olnud nii vabariiklike kui ka üleliiduliste näituste paremikus ja öelgem siinkohal, et tema looming on olnud väljas 1960. aastast peale 154 näitusel. Ta on võtnud osa loomingulistest sümpoosionidest (1972 — Vilnius, 1973 — Gdansk), käinud loomingulistes baasides (1984 — Dzintari).

Ülalöeldust järeldub, et tegemist on kunstnikuga, kes andnud olulise osa eesti tarbekunsti arengusse. Ja kui me praegu räägime oma tarbekunsti lüürilisest põhitoonist, tugevast seosest loodusega ja viimase **osatähtsusest inspiratsiooni** allikana, siis avaldub see selgesti ka Saima Sõmera personaalnäitusel. Sealjuures vahe **teiste keraamikutega** seisneb ehk selles, et kui teised lähtuvad looduses üksikdetailidest, siis Saima Sõmer haarab laiemalt, kujutades loodust panoraamselt. Kõnealune näitus ongi eeskätt maastikunäitus, alustuseks tõesti uudne ruumiline, kolmedimensiooniline lavastus «Kivid ja linnud» (1984) oma ülepildivaadetega, mis lähenevad kord tahvelmaalile (triptühhon «Kolm vaadet aknast, 1980), kord monumentaalmaalile (vaip «Suured rahnud, 1983), lõpetuseks peaaegu et abstraktsed keraamilised pannookompositsioonid «Maa vabaneb lumest» ja «Jääminek» (mõlemad 1984) ning tekstiilipannooga «Kiviaed» (1984).

On juba kümmekond aastat või enamgi, mil meie tarbekunst muutus dekoratiivkunstiks, arenedes edasi üha suurenevas kokkupuutes kujutava kunstiga, nii et formaalne piiritõmbamine on mõttetu ning määrav on töö olemus. Kriitikule jääb üle vastata küsimusele, kas on tegemist võimeka kunstnikuga või oma eriala käsitöölisega. Saima Sõmer on kahtlemata kunstnik, kellel on alati midagi uut ning huvitavat öelda ja kes on võimeline seda ütlema professionaalselt laitmatus kujundikeeles, kusjuures paneb hämmastama selle laiahaardelisus: maalilisus, **skulptuursus**, väga mitmekesiste tehnikate ja materjalide valitsemine.

Saima Sõmeral oli õnn õpiajal sattuda potentsiaalselt väga võimekasse kollektiivi. Temaga ühel kursusel õppisid keraamikud Tiiu Lass ja Luule Kormašova, (samuti graafik P. Ulas, metallehistöö kunstnikud L. Kuldkepp, L. Linnaks, H. Raadik). Üsna pea leidis igaüks mainitud kolmikust oma tee keraamikas: L. Kormašova skulptuurse, T. Lass graafilise ja S. Sõmer maalilise. Meie vabariigi keraamikabaasi võimalusi silmas pidades oli viimane vahest raskeim. Siin tuli mõte maalilise dekoori väljatöötamisel kombineerida portselanvärve ja värvipigmente kõrgkuumuskeraamikaga, minna edaspidi üle ka metalloksüüdidega maalimisele

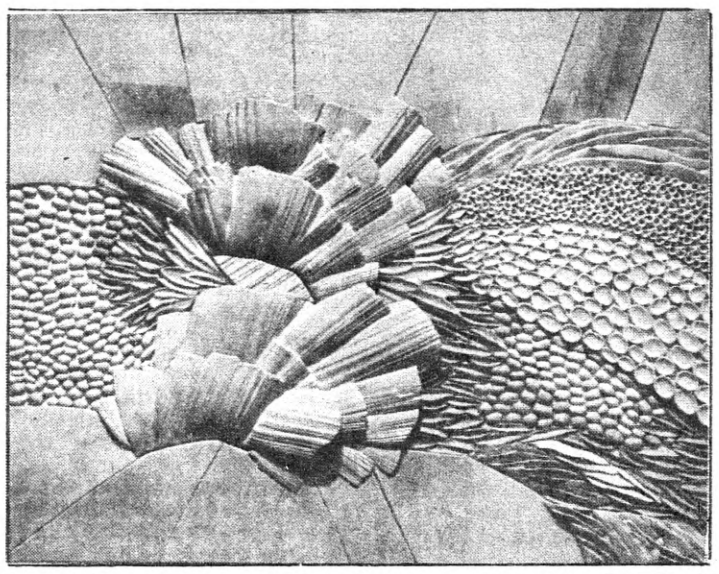

Saima Sõmer. Keraamiline pannoo «Jääminek» (1984)

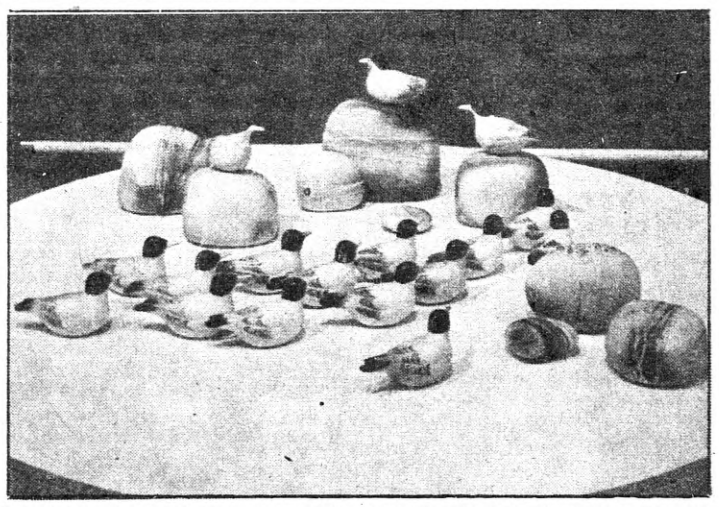

Saima Sõmer. Kompositsioon «Kivid ja linnud» (1984)

(nõudekomplekt «Sügisene» ja seinataldrikud maastikega, 1982), tulemuseks ilus pruunide ja siniste toonide gamma. Säravamate ja intensiivsemate värvitoonide saamiseks pöördus kunstnik madalkuumusglasuuride poole, rakendades neid kas plastiliselt modelleeritud pinnal nagu 1974. aasta natüürmortides või abstraktsetes pannoodes, mis mosaiigitaoliselt laotud üksikutest väikevormidest. Ning lõpuks kombineeris ta mõlemad laadid — maali ja värvilise glasuuri — kokku triptühhonis «Kolm vaadet aknast» (1980), mis mõjub täiesti maaliteosena. Maalilisuse taotlusi arendab ta edasi tekstiilis, astudes sel moel hoopis uudsesse valda. Muide, need aplikatsioontehnikas õmblusmasinal kokkuõmmeldud seinavaibad ühe keraamiku loomingus võivad pakkuda

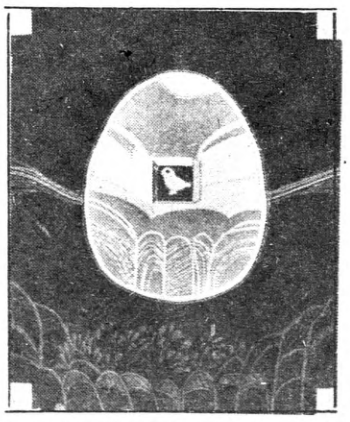

Saima Sõmer. Aplikatsioonvaip «Algus» (1983)

vaatajaskonnale suurt üllatust, kuid tekstiilidega on S. Sõmer ka varem tegelnud. Praeguses ekspositsioonis esitab ta neid esmakordselt suuremal arvul ja suuremas formaadis, nimelt kaheksa vaipa. Vaimustavad vaipade kõrge kunstiline tase, ilus koloriit, suurepärane teostus ja tehnika uudsus. Aplikatsioone on esitatud meil ka varem, näiteks K. Pere tikitud vaipades või H. Kauksi mistravaipades, kuid sellises säravuses ja dekoratiivsuses lahendatud riidelappidest aplikatsioonivaipu näeme küll esmakordselt. Siin kogeme, kuidas kõigile tuntud kaltsutekk võib kunstniku käes muutuda unikaalseks kunstiteoseks, vaatamata vahendite primitiivsusele.

Sisult jagunevad vaibad kolme rühma: ühel seinal abstraktsemad kompositsioonid «Mõttelend» (1984), «Algus» (1983) ja «Kompositsioon» (1984), millest «Algus» on toreda humoorika alatooniga. «Mõttelend» on eriti värvisärav ja «Kompositsioon» võib rahulikult võistelda kootud vaipadega. Teisel seinal on maastikuvaibad «Kiviaed», «Kask» (mõlemad 1984) ja «Suured rahnud» (1983), kusjuures eriti õnnestunuks pean esimest ja viimast. Huvitavalt on ühevärviliste riidelappide hulka paigutatud ka käsitelgedel kootud fragmente. Värvikooskõla iseloomustavad sõmerlikud pehmed ja summutatud toonid. Kaks natüürmortvaipa kolmandal seinal liituvad vahetult analoogiliste pannoodega keraamikas ja näitavad kunstniku mõtte primaarsust materjali või tehnika suhtes, sest nii tekstiilis kui ka keraamikas on tulemus võrdne. Arvan, et edaspidi võivad kõik ülalmainitud vaibad rikastada meie vaibakunsti väljapanekuid kauniduse ja professionaalse kõrge tasemega. Jääb vaid lisada, et peale Elgi Reemetsa on Saima Sõmer teine keraamik, kes näitab end nii võimekana tekstiilivallas. Ja eks ole seegi kunstniku loomejõu avaruse näiteks, mida kogeme peale Elgi Reemetsa veel Adamson-Ericul, Evald Okasel ja Bruno Tombergil.

Kui meil oli juttu S. Sõmera kujundikeele ulatuslikkusest, püüdsin ülalöelduga jälgida tema maalilisusotsinguid. Koloriidiprobleemi kõrval on autoril vahest kõige isikupärasemaid võtteid värvi seostamine modelleeritud vormiga, nagu see nähtub tema madalkuumuskeraamika natüürmortides ja alates nendest enam ei kaogi pannoodest. Värvi liitmisel vormiga ta võib valge paleti rikkalikkuselt keraamikas võistelda L. Ermi tekstiilis esineva valge varjundite ja faktuuride rohkusega, mille suurepäraseks näiteks on pannoo «Jääminek» (1984). Värv ja vorm liiguvad Saima Sõmera pannoodes ka siis, kui on tegemist valguse ja varjuga, nagu triptühhonis «Kolm vaadet aknast», mille esiplaanil ja teose üldstruktuuris mängib pindade eenduv modelleering tähtsat osa. See on võte, mis on saanud alguse F. Leger' keraamikas ja on kujunemas XX sajandi monumentaalkunsti perspektiivseimaks jooneks.

Tundub, et plastikat kasutab kunstnik keraamikas samuti maalilisuse saavutamiseks. Esimesed näited selles on lilledega täidetud kerad («Kuldne kera», 1972), siis lilleõitega küünlajalad (1984). Neid iseloomustab looduslähedane, õhukeste õielehtedega lille modelleering, mis on pigem reljeef kui ümarvorm ja mõeldud vaid suurema põhivormi rikastamiseks. Niisuguselt plastikalt on edasiminek taimreljeefiga kaunistatud vormile üsna loomulik. Seda võime jälgida tema «Mustades ja valgetes variatsioonides» (1973), samuti enamikus vaasides «Arsi» toodangus kuni 1984. aasta töödeni välja, kusjuures nii siin kui ka kogu oma loomingus tervikuna jõuab S. Sõmer maastikupanoraamini välja, näiteks küntud põldudemaastikus neljakandiliste unikaalvaaside rühmas «Maastikud» (1984).

1970. aastate keskel omandab reljeefkaunistus ka iseseisvuse, lööb lahti õõnesvormist ning kujuneb üleni plastilistest detailidest koostatud pannooks, kus maastikumotiiv on tavaliselt kujundatud abstraktsemalt. Seda laadi näited on pannood «Valge öö» (1977), «Lõuna-Eesti» (1980) ja juba enne mainitud «Jääminek» ning «Maa vabaneb lumest». Tahaksin neid keraamilisi pannoosid samastada autori aplikatsioonvaipadega, sest nii siin kui ka seal on värvi- ja faktuurpinnad kokku viidud emotsionaalseks kunstielamüst pakkuvaks tervikuks.

Loodusvormide ilu nägemine toob Sõmera loomingusse ka lihtsa «Merekivi» (1976) või «Rannakivi» (1979) vormi, mis olenevalt suurusest võib esineda ehtena, suurema või väiksema dekoratiivvormina või tarbenõuna. Koos lindudega muutub ta ruumiliseks maastikukompositsiooniks — mereranna looduspildiks («Kivid ja linnud», 1984). Kunstniku ümarplastika omapära on loodusvormi teisiku loomise püüdlus nii plastika loodusläheduses kui ka koloriidis. Ja ometi pole tulemuseks mitte mulaaž, vaid kunstitöö, sihipärase taotluse omapärane, ootamatult haarav teos.

Kõne all oleval näitusel on täiesti uudsete otsingute algeid, mida võiks iseloomustada kui range geomeetrilise vormi ja vaba maali seostamise püüdlust. Ning samaaegselt praeguse näitusega esindavad selles uues laadis tööd ka Nõukogudemaa keraamikat Prantsusmaal Vallauris'is rahvusvahelisel keraamika konkursinäitusel.

Püüdsime edastada näituselt saadud muljeid kunstniku käekirja selgitamiseks. Tõime välja selle maalilisuse, mis algabki lihtsalt pintsliga maalimisest, läbib glasuuridega ülevärvitud reljeefi, jõudes maalilis-reljeefse mosaiigini; tõime välja kunstniku vormitunde, realistliku modelleerimisoskuse ja hea vormitaju ning tulime otsusele, et just nende joonte kokkuviimine loobki selle, mida tunneme Saima Sõmera keraamika ja tekstiilina.

HELENE KUMA

KÖITEMEISTER ARVED SAAT 90

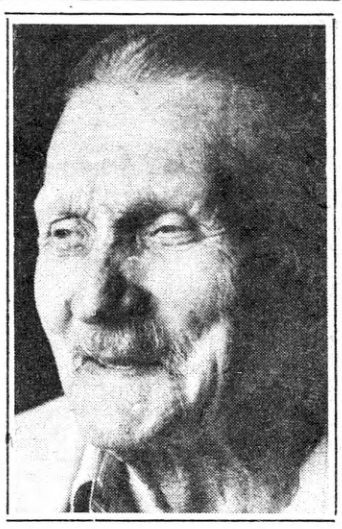

Eesti köitekunstil on pikaajalised traditsioonid. Seda väärt ja kaunist käsitööd on käidud õppimas Peterburis, Riias, Leipzigis ja mujal. Hiljutisest suurest ülevaatenäitusest Tarbekunstimuuseumis sajandi esimese poole köitemeistrite töödest võttis vanima köitemeistrina osa ka tänane juubilar Arved Saat, kelle 90 aastat pikk elutee on seotud mitme köitekoja tegevusega.

Köitekunsti õppimist alustas 16-aastane nooruk Eesti Kiriastuse Ühisuse «Postimees» köitekojas meister J. Muuli käe all. 1936. a. andis Kutseoskuse Amet Arved Saadile köitemeistri nimetuse ja juba järgmisel aastal osales ta J. Kodrese ettevõtte väljapanekus Berliinis ülemaailmsel käsitöönäitusel, mida kinnitab hindamiskomitee diplom.

Meister A. Saadi valmistatud nahkköited on iõudnud paljudele raamaturiiulitele, mõningaid neist säilitatakse ka Kunstimuuseumis.

Üheaegselt köitemeistrina töötades tegeles A. Saat fotograafina, osaledes veel hiljaaegu aktiivselt meie vabariigi näitustel. Tema tundliku silma ja oskusliku käe läbi on jäädvustatud mitmed haruldased arhitektuuriobjektid ja hetkelised loodusilmingud.

Samuti tundis A. Saat huvi kergejõustiku vastu. Tema nime võib leida ajalehtedes Klumbergi, Villemsoni, Sule jt. kõrvalt. Oma rikkaliku diplomite- ja medalitekogu andis juubilar üle Eesti NSV Riiklikule Spordimuuseumile.

Veel kümmekond aastat tagasi jagas ta oma rohkeid köitiakogemusi TRÜ Teadusraamatukogu ja Tallinna Kunstimuuseumi restauraatoritele.

Arved Saati õnnitlevad tema õpilased ja köitekunsti austajad.

ENDEL VALK-FALK

MUUSIKAST „UGALAS"

ENDEL VELISTE foto

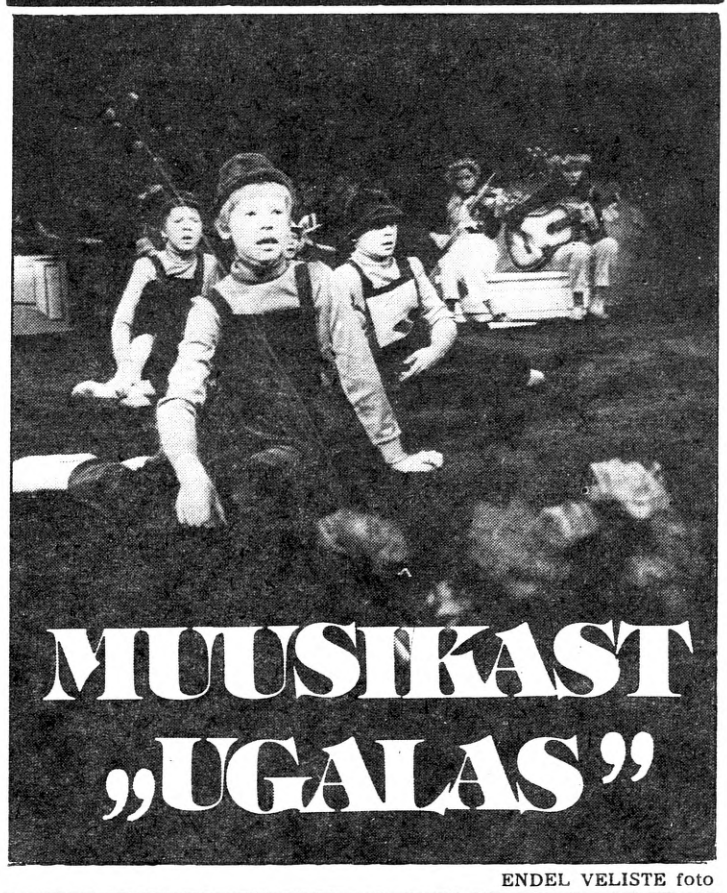

Viimasel ajal on täheldatud näitekunsti ja muusika sidemete märgatavat tihenemist. Nähtus iseenesest pole muidugi mingi üllatus. Koostöö juured ulatuvad Antiik-Kreeka tragöödiate ja keskaegsete müsteeriumideni. Eriti aktuaalseks kujunes see romantismiajal, mil tõusis päevakorrale kunstide sünteesi põhimõte. Lavastaja tulekuga teatrisse muutus ka muusika osa näidendis. Emotsionaalse fooni loomise kõrval sai üheks oluliseks ülesandeks terviku kujundamine. «Muusika ei esine draamas teatri külalisena, vaid ta elab selles, elab tema pärast... Muusika sai ühtseks, talle sai laval osaks oma saatus, mis vastas tegelase elule näidendis»[1]. Tänapäeval on muusikalise kujundamise kohta erinevaid seisukohti: ühed arvavad, et tuleks kasutada spetsiaalselt näidendile kirjutatud muusikat, teised valivad olemasolevatest heliteostest sobivaid, kolmandad leiavad hoopiski, et parim muusikaline kujundus on vaikus.

Helikunstil on draamateatris alluv funktsioon, ta ei ole seal iseseisev kunstiliik. Ometi on muusika ja draamateatri sidet pidanud oluliseks paljud lavastajad. V. Meierhold on öelnud: «Kuulates sümfooniat ärge unustage teatrit: kontrastide, rütmide ja tempode vaheldus, pea- ja kõrvalteema ühinemine — kõik see on oluline nii teatris kui ka muusikas. Muusikateoste kompositsiooniline lahendus aitab meil sageli leida näidendi lahenduse kompositsioonilisi printsiipe.»[2] Draamaetenduse sisemine musikaalsus väljendub tema struktuurielementide omavaheliste seoste, harmoonia ja eriti rütmi kaudu, mis on kõigi kunstiliikide üks olulisemaid komponente. Reaalselt kõlavad helid ja nn. tegevuse muusika peaksid olema omavahel tihedalt seotud, lähtudes lavastaja kontseptsioonist. Muusika draamateatris ei ole lihtsalt saatja või illustreerija osas, ta on omandanud palju sügavama tähenduse.

Igal teatril kujuneb aastate jooksul välja oma ilme ka helikujunduses. Viljandi «Ugalas» on viimastel aastatel väga eredalt väljendunud rahvalaululine suund, mida on viljelnud nii Jaan Tooming, Mikk Sarv, Priit Pedajas kui ka Riho Räni. Iidses regivärsis püütakse leida oma kaotatud juuri, viia inimene harmoonilise tervikuni, nagu see peegeldub rahvalaulude kangelastest. «Ugala» muusikalise võimekuse avastajaks saigi Jaan Tooming J. Smuuli näidendiga «Kihnu Jõnn». Lavastuses on J. Smuuli tekstiga sobitatud põhiliselt eesti ja soome rahvalaulud, millega haakuvad kaks J. Toominga viisi. Muusikaline materjal ei ole suur, kokku kaheksa laulu, millest osa korduvad. Erineva iseloomuga laulud on seotud ühtseks tervikuks, kus võib aimata lausa sümmeetrilist kolmeosalist vormi.

Esimese vaatuse algul kõlanud kaks olulist laulu «Sõuajõua, laevakene» ja «Meremees menneb merele» tulevad tagasi finaalis. (Esimese laulu puhul on alguses kasutatud Urvaste, lõpus Karula viisi.) Repriis on ka sisuliselt põhjendatud, sest näidend lõpeb meeskonna kojujõudmisega. Kulminatsiooniks kujuneb janustseen (J. Toominga muusika). Siin on läbi viidud rondo printsiip: üks pidevalt korduv muusikaline refrään «On kaptenil vett, aga kapten on vakka» vaheldub tegelaste dialoogidega. Pikad orelipunktid harmooniumilt, vahel ka lauluhäälega toetatult, lisavad pinget ja ühendavad üksikuid episoode.

Tundub, et just rahvalaul aitab laeva meeskonnal kujuneda ühiseks pereks. «Kihnu Jõnn» on kunstiliselt tasemelt üks ühtlasemaid lavastusi «Ugalas». Vaatamata suhteliselt pikale eluealle (neljas hooaeg) ei ole lauludest kadunud hoog ega värskus. Muusika innustab ja hällestab näitlejaid õigele lainele.

Jaan Toominga lavastuste rahvalaululine joon jätkus O. Toominga «Rahva sõjas». Siin on rahvalauludel veel suurem osatähtsus kui «Kihnu Jõnnis». Mikk Sarve asjatundlikult valitud 15 rahvalaulu kujutavad põhiliselt mõisa ja talupoja suhteid. Nendest erinev on avalaul «Loomine», mis väljendab esiisade ettekujutusi maailma tekkest. See laul annab edasistele sündmustele üldistava tähenduse. Sellele järgnevad «Meie err», «Mõisast varastamas», «Rehele» jt. viivad meid juba otseselt sündmuste keskele. Mõned (näit. «Ori taevas») on arendatud lausa terviklikuks stseeniks koos liikumise ja mängulise elemendiga. Rahvalaul kannab näidendi mõtet ja avab seda talle omasel poetiseeritud kujul.

Teine vaatus on erinevat laadi. Rahvalaulu objektiivselt üldistava suhtumise asemel astub muusika otseselt tegevusse valge laeva ootuse stseenis. Seal kõlavad J. Toominga enda loodud viisid U. Masingu luuletusele «Valge laeva laul». Muusika on rahvalaululiselt lihtne ja mõjuv oma pentatooniliste käikude, solisti ja koori vaheldumisega, saateks rütmifoon orelilt. Kogu stseen on täis ekspressiivseid karjeid, ahastust ja ootuspinget. Suurem osa teisest vaatusest on muusikata. Esiplaanile astub sõna ja süžeeline tegevusliin. Ainult peksmise ajal kostavad üksikud kurvad motiivid «Valge laeva» laulust, mis vihjavad ootusele. Alles päris etenduse lõpus kostab taas rahvalaul. Suures mures pöördub laulik kuu ja päikese poole, ehk need aitavad välja orjusest («Kuu, osta orjusest»).

«Ugala» teater on suutnud tuua rahvalaulu elavana ja ehtsana kuulajate ette veel mitmes etenduses. Meenub J. Liivi «Vari» (lavastaja Riho Räni), kus rahvalauludel oli suur sisuline tähtsus. 1983. a. seoses Viljandi asutamise 700. aastapäevaga lavastas Aleksander Sats lossimägedesse ehitatud vabaõhulaval A. Kallase «Mare ja ta poja» (helikujundus Mikk Sarvelt).

Vastandlikkust kahe leeri vahel (Sakala rahvas ja neid valitsevad toomhärrad) aitas rõhutada erinev muusika. Üheks eredamaks stseeniks kujunes Sakala rahva leinarongkäik setu itkulaulude saatel. Muusika ei tulnud lindilt, mis oleks ka mõeldav olnud, vaid näitlejad laulsid ise. Laul kord tugevnes, kord vaibus vastavalt rongkäigu kulgemisele. Looduslik lavaruum andis helidele isepärase kõlavärvi ja akustika.

Lossis lõbustas toomhärrasid Viljandi linnakapell, mängides ja lauldes XII—XIV saj. saksa muusikat. Originaalpillide rafineeritud kõla oli omalaadseks kontrastiks rahvuslikele massistseenidele.

Kaalukas koht on rahvalauludel Priit Pedajase muinasjuttude sarjas. Siiani on lavastatud iiri, soome ja eesti muinasjutud. Kui põgusalt võrrelda eri kompositsioone, siis iiri muinasjuttude õhtu tundus olevat kõige mängulisem, seal oli palju leidlikkust ja vaheldusrikkust. Meeleolukust lisasid iiri rahvalaulud harmooniumi ja kitarri saatel.

Soome muinasjutud mõjusid eepiliselt, kuna neis oli põhirõhk jutuvestmisel. Lauldi põhiliselt uuemaid soome rahvalaule, toeks kitarr ja trumm.

Eesti muinasjuttudes (P. Pedajas lavastas need ka Kirgiisias Oši teatris) olid üksikud lood seotud heaks tervikuks vanade regivärsiliste rahvalauludega, mis moodustasid teatud sisulise järjestuse. Mõned viisid on põimitud lausa muinasjutu sisse ja need täiendavad omapoolselt selle ideed. Et tähendusrikas osa on tekstil, kõlab instrumentidest ainult torupilli hääl.

P. Pedajase muinasjuttude sarjas väljendub teatraliseeritud kujul rahvaloomingu sünkreetiline olemus (sõnade, viisi ja liikumise ühtsus). See on õpetlik ja köitev materjal igas vanuses vaatajale.

Omapärane on Väino Uibo kontsertetendus «Tee õnnelikku aeda», mille esitavad solist Toomas Uibo, V keskkooli poistekoori ansambel Sirje Rätsepa juhendamisel ja Viljandi Näidislastemuusikakooli pillimängijad. Kõlavad põhiliselt eesti ja soome rahvalaulud, raamiks kaks Mozarti viisi. Õhtut siduvaks teljeks on O. Wilde'i muinasjutt «Isekas hiiglane» (loeb Vilma Luik).

Mõtlikud ja südamlikud laulud ei seostu küll otseselt muinasjutuga, kuid sobivad hästi kokku seal esineva armastuse ja headuse ideega. Tulemus oleks veelgi mõjuvam, kui laulude valikul ja järjestamisel oleks enam arvestatud muusikalist dramaturgiat (kontrastiprintsiip, kulminatsiooni rõhutamine jms.) Õnnestunud on muusikaseaded Üllo Kaurilt. Neis on värskust ja stiilitunnet — seda kõike noortele pillimängijatele jõukohastes piirides. Kuigi paljud laulud on üles ehitatud solist Toomas Uibole ansambli saatel, ei ole temast tehtud laps-staari, vaid ta sulab loomulikult tervikusse, andes oma kauni häälega kogu etendusele erilise sära ja võlu. Lavastaja õilis eesmärk — arendada lastes lüürilisi tundeid, panna nende hinges helisema õrnuse ja headuse noot — on põhiliselt saavutatud.

Kui mitte arvestada M. Karusoo «Nääripäeva», mida praegu ei mängita, on «Ugala» kõige uuem lasteetendus R. Kiplingi — K. Süvalepa «Kass, kes kõndis omapead» (lavastaja Viljo Saldre).

Ka selles on laval elav muusika: elektriorelil improviseerib Üllo Kaur. Muusika elab laval toimuvale vahetult kaasa: kurvastab või rõõmustab koos tegelastega, lisab omapoolseid kommentaare, seob üksikuid stseene tervikuks. Ü. Kauri improvisatsioonid on tabavad ja napid, nad ei mõju pealetükkivalt ega koorma vaatajaid liigsete helidega. Igal etendusel veidi isemoodi kõlav muusika, mis sünnib vahetult publiku ees, loob omalaadse atmosfääri. Igati õnnelik leid helikujunduses.

Muusika osatähtsus lastelavastustes on eriti suur, kuna selle abil saab etendust teha köitvamaks ja kaasahaaravamaks. Noor vaataja, kes tuleb teatrisse, tutvub seal korraga mitme kunstiliigiga: näitekunst, muusika, kujutav kunst jne. Teatri ülesanne on olla heal tasemel, et esimene kohtumine ei tooks pettumusi. On ju kõigil kunstidel oluline koht laste esteetilises kasvatuses. «Ugala» teater ei pea laste ees häbenema, ainuke etteheide on, et lasteetendusi võiks rohkem olla.

Et draamateatris saab ka muusikateatrit teha, näitab Väino Uibo lavastatud T. Yliruusi «Suveõhtu valss».

Siin on näitlejatele antud raskemaid ülesandeid: nad laulavad O. Merikanto rahvalauluseadeid, laule ja ansambleid. Muidugi ei saa tulemust hinnata operetiteatri mõõdupuuga, kus lauljatel on koolitatud hääled. Tuleb lähtuda võimalustest. «Ugala» näitlejad on üldiselt musikaalsed. Lauluhääled pole küll suured ega kõlavad, aga neid on osatud otstarbekalt kasutada. Põhirõhk on asetatud sõnade ilmekale väljatoomisele ja karakterite kujutamisele. Meeshääled kõlavad paremini. Nauditav oli Edgar Valge ja Margus Vaheri laul. Võrreldes esimeste etendustega on ühtlustunud saateansambli (viiul, klahvpillid, basskitarr) ning lauljate tasakaal ja kooskõla.

«Suveõhtu valsi» sisuliste väärtuste üle võib vaielda, kuid ilmselt on publiku hulgas suur nõudmine muusikalise komöödia järele. Kui «Ugala» näitlejad saaksid asjatundlikku hääleseadet, võiks laulumänge edaspidigi lavastada. Hääleseadjal oleks Viljandis üldse suur tööpõld — ka koorid ja ansamblid tunnevad sellest puudust.

Nagu mitmes teises teatris, nii on ka «Ugalas» oma ansambel «Pääsusilmad». Võrreldes Noorsooteatri «Hampelmanni» või Rakvere «Lillekesega» esitatakse tõsisemat repertuaari. Praegu on «Pääsusilmad» rakendatud V. Uibo laulukavas «Laulan sõbraks öö ja päeva». Tundub, et seda pole just palju mänguvormi hoidmiseks ja edasiarendamiseks. Loodetavasti annab teater omalaadsele kollektiivile ka edaspidi huvitavaid ülesandeid. Kasutegur oleks mõlemapoolne.

Seni on juttu olnud vaid neist etendustest, kus kõlab elav muusika. Lisaks sellele on veel hulk lavastusi, kus kasutatakse valitud lindimuusikat. Nende puhul on sageli ühendavaks jooneks rahvuslikkuse taotlus. J. Drutse näidendisse «Maa ja päikese nimel» (lavastaja Kaarin Raid, helikujundus M. Sarv) on rikkalikult (ehk liigagi rikkalikult?) põimitud Moldaavia meloodiaid. A.-H. Tammsaare «Juuditis» kõlab seevastu ainult üks heebreakeelne laul prantsuse juuditari Magdalith'i esituses. (Tekst pärineb vanast testamendist ja on seotud Juuditi looga). Kaunist viisist õhkub salajasi igatsusi, vaoshoitud kannatusi ja hingepiinu. See on napp, kuid eriliselt mällusööbiv helitaust.

E. Leino draamas «Mere keskel on mees» (lavastaja Priit Pedajas, heli: M. Sarv) heliseb põhimotiivina mansi karupeiete viis (mängib rahvapillimees Grigori Sainahhov kandle tüüpi instrumendil sankvaltap'il).

Peategelane Lalli ihub nuga, et minna karu tapma. Sündmuste traagilise arengu tõttu sureb Lalli käe läbi karu asemel ristiusu tooja piiskop Püha Hendrik. Nii omandab karupeiete motiiv saatusliku tähenduse. Lalli tütre Sinika laul (näitleja Eha Undo), kus on kasutatud saami rahvalaulu motiive, lisab etenduse sünge tele põhitoonidele erksama värvilaigu. See on etenduse emotsionaalsemaid hetki.

Ülaltoodud lavastustest mõneti erinev on B. Okudžava «Diletantide teekonna» helitaust (lavastaja ja muusikaline kujundaja Viljo Saldre). V. Saldre on valinud muusikapalad eri ajastutest ja stiilidest. On puhkpillimuusikat, Chopini valss, Vivaldi «Talv» («Aastaaegadest»), E. Varèse «Elektrooniline poeem». Kuidas sobitada nii erinevaid katkendeid tervikuks? Paistab, et see polegi olnud eesmärgiks. Lavastaja on lähtunud eeskätt sellest, missugune teos sobib paremini antud tegelaskujudele või situatsioonile.

Peategelastel on lausa omad juhtteemad: Lavinia Brawurat iseloomustab mõtlik ja õrn Chopini valss, elust muserdatud Aleksandrinat melanhoolne puhkpillivalss, paraadliku õukonna lavale ilmumisel kõlab puhkpillimarss. Sergei Trubetskoi painavaid minevikumälestusi saadab elektrooniline muusika, mis muutub moraalse ja füüsilise hävingu sümboliks. Peategelaste põgenemine teises vaatuses toimub Vivaldi muusika saatel. Mõjuvalt kasutatakse helitugevuse ja värviliste foonide muutumist. Omaette võttes on valitud helisümbolid küllaltki tabavad, kuigi need iseloomustavad tegelasi mõneti ühekülgselt. Terviku seisukohalt on muusikalise eklektika valdus jäänud lavastaja poolt veenvalt tõestamata. Valitud helitaust lääb ikkagi stiilikirjuks, kui just ei piirduta ühe helilooja teostega. Spetsiaalselt näidendile loodud muusika on terviklikum. Kahjuks on see ala Eestis jäänud (eriti Leedu teatritega võrreldes) üsna unarusse. Erandiks on vahest Noorsooteater, kus Olav Ehala, Sven Grünberg, Erkki-Sven Tüür jt. on loonud head näidendimuusikat. Nagu näitas Eesti NSV Heliloolate Liidu XII kongress, on helilooiad teatrimuusika loomisest vägagi huvitatud. Praegu puudub põhiliselt teatripoolne initsiatiiv selles osas. Iseenesest on lavastaja ja helilooja koostöö muidugi keeruline nähtus. Teatrikomponist sõltub lavastajast. Tal peab olema hea lavanärv, lavastajal aga hea muusikaline vaist. Kuid ladusa koostöö puhul võib saada teatrikunsti rikastavaid tulemusi ja selle nimel tasuks pingutada.

MARET TOMSON

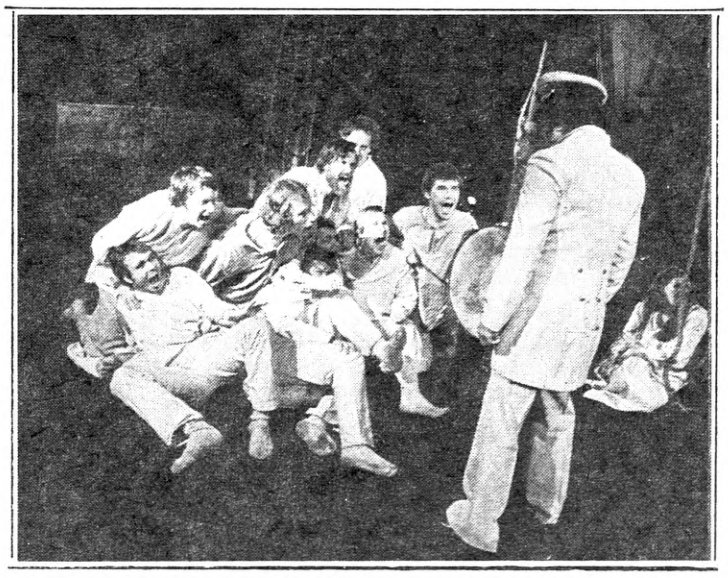

Stseen «Kihnu Jõnnist»

[1] N. Taršis. Näidendi muusika. Leningrad, 1978, lk. 29.
[2] Kogumikust «Muusika draamateatris», 1976, lk. 7.

SEL SUVEL PORIS

Juulikuu keskel peeti Poris igasuvist džässifestivali, mis sedapuhku oli üheksateistkümnes. Vaevalt võis grupp väikelinna noorukeid 1966. aastal aimata, et nende entusiasmist sünnib nii suurt tähelepanu köitev džässifoorum, mis meelitab kokku rahvusvahelise džässi säravaimaid nimesid ja kümneid tuhandeid kuulajaid. Festivali korraldajaks on algusest peale olnud ühing «Pori Jazz 66» eesotsas asjaajaja Jyrki Kangasega. Ühingul on kolmsada liiget ja kolm palgalist tööjõudu, festivalide korraldamisel on aga abiks tuhatkond vabatahtlikku. Tänavuse festivali eelarve oli 5 miljonit marka, millest poole katsid mitmesugused toetused ja firmade reklaam, pool tuli piletite müügist. Ühing on soetanud endale oma maja, tulevikuunistuseks on aga luua aastaringselt tegutsev «Poriginalland», mis hõlmaks muusikahalli, lastepargi, suveteatri, tantsusaali, tsirkuse ja muid meelelahutuspaiku, samuti kontserdiareeni, mille katuse alla mahub kümme tuhat istekohta.

«Pori Jazz 66» kutsel lähetas NSV Liidu Heliloojate Liit tänavusele festivalile Georgi Garanjani ja allakirjutanu. Poris ootas meid üle viiekümne kontserdi ja etenduse kolmeteistkümnes eri paigas kollektiividega tosinalt maalt, peale selle mitu ettekannet džässi eri aspektidest. Niisiis oli programm enam kui pingeline.

Festivali avamine toimus nn. Džässitänaval — viis päeva kandis osa ühest tänavast *Jazzkatu* nime. Sinna oli püstitatud vabaõhulava pinkidega kuulajaile, samas kõrval oli kilealune passaaž suveniiride, heliplaatide, suupistete jm. müügiga. Muusikat võis džässitänaval teha kella kümneni õhtul — linnavalitsus jäi kindlaks nõudele, et pärast seda peab valitsema öörahu. Märkigem kohe sedagi, et ühelgi festivaliüritusel ei olnud korrarikkumisi. Ilmselt on suudetud luua festivalile maine, mis välistab suurematel rahvakogunemistel kergesti tekkiva laadameeleolu.

Avamisest polnud püütud teha mingit tõsipidulikku tseremooniat. Rahvaõivais «Väinämöinen» puhus tohust sarvel «Porilaste marsi» publiku rõõmuks päris puhtasti välja, paar tervitussõna peale ja festival oligi alanud. Lavale tuli muusikuid mitmest eri ansamblist ja niisuguse kohapeal sündinud koosseisuga mängitigi festivali esimesed palad. Ja kohe tegid kaugemalt tulnud ka esimese avastuse: noor (kuulu järgi alles 16-aastane) vibrafonist Severi Pyysalo sai üheks festivalitäheks, keda järgmisil päevil kutsuti mängima mitme teisegi kollektiiviga. Oli ka põhjust: veatult mängitud neljahäälne harmoonia, rütmiliselt vaheldusrikas ja meloodiliselt ilmekas improvisatsioon ning oskus soliste huvitavalt saata kõnelesid selget keelt noore muusiku andest. Sarah Vaughan väljendas igatahes paljude arvamust, öeldes: «Ta oskab kõike. Ta on geenius.»

Võttes lühidalt kokku saadud muusikamuljeid, alustangi soomlaste panusest festivali õnnestumisse. Kavas figureeris paarkümmend soome kollektiivi, kuid kuulata sai neid tunduvalt vähem, sest enamasti esinesid nad aegadel, mis kattusid festivali põhimiste kontsertidega Kirjurinluoto vabaõhulaval ja *Urheilutalo*'s. Muidugi püüdsid korraldajad anda paremad kontserdipaigad ja -ajad külalistele, arvestades laia publiku peamist huvi just kaugemalt tulnud esinejate vastu. Nii esines Kirjurinluoto laval vaid trummar Jukka-Pekka Uotila kvintett — tehniliselt viimistluselt ja muusikaliselt väljenduselt silmapaistev ansambel, kellega paaris palas liitus trompetist Randy Brecker. Rohkesti soome muusikuid mängis trompetist Jimmy Owensi juhatusel Pori «All Star Big Band'is», neist jäi kõige rohkem meelde kitarrist Jarno Kukkonen. Saksofonist Seppo «Paroni» Paakkunainen soleeris George Gruntzi bigbändis (Šveits), kuuludes juba mõnda aega selle rahvusvahelise kollektiivi koosseisu. Soolomuusikuna löökpillidel esines Edward Vesala. Eesti džässisõbrad tunnevad hästi silmapaistvat saksofonisti Eero Koivistoinenit, kes esines oma kvintetiga, samuti Esa ja Anssi Pethmani — seekord väljas kvartetiga. Tuntud nimesid leidus paljudes teisteski ansamblites: saksofonist Jone Takamäki ansamblis «Arbuusi», pianist Olli Ahvenlahti trummar Reino Laine kvartetis, saksofonist Seppo Rannikko (esinenud ka Tallinnas) «Polaris Celebration Band'is» jt. Soome džässi tippude hulka kuulub Heikki Sarmanto ja Juhani Aaltoneni duo, ehtsana mõjuvat bluusi pakkus Pepe Ahlquisti ja Timo Jämseni duo.

Erilist huvi pakkus kontsert, mis tutvustas Oulunkylä muusikalaagris moodustatud ansambleid. Nimelt oli festivalile eelnenud nädalal erilises treeninglaagris hulk noori muusikuid, kellest moodustati 23 ansamblit; festivalil esines neist 7. Ansambleid tutvustas laagris pedagoogina toiminud Klaus Järvinen. Noorte pakutud muusikas köitis mänguröõm, loominguliste ideede rohkus ja hea tuju, mis väljendus ka neile nädalavanustele ansamblitele leitud nimedes: «Hikinen yritys», «Katastrofiainekset», «Foot Sweat» jms. Üllatavalt palju oli noorte muusikute hulgas tütarlapsi, ja mitte ainult klahv-, vaid ka puhkpillidel. Esines ka laagris loodud bigbänd, mille kummaline koosseis (9 saksofoni, 4 trompetit ja rütmigrupp) oli tingitud sellest, et noorte hulgas polnud ühtki trombonisti. Algajate bändid kipuvad puhuma valjusti ja valesti — siin üllatas puhas ja heakõlaline *piano*. Kui meie tänavune Aravete džässiüritus tulevikus jätkub, võiks sealgi mõelda noortele.

Kõige rohkem külalisesinejaid oli kohale sõitnud USA-st. Tähelepanu keskpunktis oli Miles Davis, kellelt äsja oli ilmunud uus LP-plaat. Tema pressikonverentsile oli tulnud nii palju rahvast, et muusiku kähisev hääl hoolimata võimendusest suminasse kaduma kippus. Küsimused olid üldist laadi, ja oli ka näha, et küsitletaval polnud kavatsust alustada mingit sügavamat arutlust. Esimesel kontserdil *Urheilutalo*'s oli vaid pool saalitäit kuulajaid (järgmise päeva vabaõhukontsert oli odavam, pealegi olevat see uus linnaäärne kontserdipaik veel rahvale võõravõitu). Asusin kuulama väikese eelarvamusega, sest viimastel aastatel kuuldud esinemiste põhjal oli jäänud mulje, et Miles Davis kui trompetist on pisut väsima hakanud. Siin seda märgata polnud, kogu kava oli ühtlaselt hea ja Miles Davis mängis talle omase hingestatud süvenemisega. Solistina säras ka kitarrist John Scofield, mis aga ei tähenda, et septеti ülejäänud muusikud vähem kiitust oleksid väärinud.

Suurepärane mulje jäi ka trompetist Randy Breckeri kvartetist (koosseisus Breckeri naine, brasiillanna Eliane Elias klahvpillidel ja heliloojana, Eddie Gomez kontrabassil ja Adam Nussbaum trummidel). Põnevaks kujunes Lester Bowie' «Brass Fantasy» esinemine. Kolmel trompetil, metsasarvel, kahel tromboonil, tuubal ja trummidel mängitud muusika oli vaimukalt seatud ja mängitud, kusjuures trompetistist ansamblijuht lubas enda kõrval särada ka teist trompetisti Stanton Davist, samuti trombonist Steve Turret, kes oskas puhuda muusikalisi helisid eri suurusega merikarpidestki. Kaks viimast näitasid oma tõelist improvisatsioonivõimet öistel *jam session*'idel. Eriti Steve Turre (pika hiinlasepatsiga ja hiinapärases riietuses), kes puistas oma tromboonist niisuguse ilutulestiku, et raske oli kõrvu uskuda. Sarah Vaughani kuulsin esmakordselt üheksa aasta eest Varssavi «Jazz Jamboree'l». Nüüd juba seitsmendasse aastakümnesse astunud lauljatar on endiselt köitev, mõneski laulus läks meisterlik rutiin üle tõeliseks elamuseks. Publikut vaimustas muidugi ka selle vokaaldžässi korüfee emalikult soosiv suhtumine saatetrio täienduseks kutsutud Severi Pyysalosse. Märkigem siinkohal kohe ka teist USA lauljatari Linda Hopkinsit, kes vaimustas jõulise gospeli- ja bluusitõlgitsusega ning näitas end festivali lõpetuse vabaõhu *jam session*'il ka suurepärase *show*-artistina, tantsides, hoolimata soliidsest kaalust, üsnagi õhuliselt stepptantsu koos vanameistri Jimmy Slide'iga.

HOWARD JOHNSON

HERMETO PASQUAL

Huvitava, nüüdisaegse süvamuusikaga piirneva kava esitas kvartett «Clarinet Summit», koosseisus klarnetistid John Carter, Alvin Batiste, Jimmy Hamilton ja Hamiet Bluiett. Siin oli palju polüfoonilist faktuuri, klarneti kõlavärvidega mängimist. Head *mainstream*-džässi pakkus silmapaistev svingitrummar J. C. Heard oma sekstetiga, millest esile kerkis trompetist Walt Szymanski, samuti üsnagi eakas pianist Earl Van Riper. Saksofonist Paquito d'Rivera — kuigi silmapaistev muusik niihästi altsaksofonil kui ka klarnetil — näis isiksusena pisut ülekiidetuna. Pulbitsevat džässrocki kuuldi ansamblilt «Spyro Gyra», ehtsat rütmibluusi pakkus kitarrist-laulja Little Milton oma sekstetiga. «Widespread Jazz Orchestra't» ei õnnestunud kuulda enne kui kodus heliplaadilt. *Jam session*'il osalenud saksofonist Michael Hashim oli igatahes väledasõrmne pillimees. Märkigem, et *jam session*'id olid usaldatud trompetist Jimmy Owensi ja tenorsaksofonist Frank Fosteri juhtida — mõlemad on meisterlikud muusikud ja meeldivad inimesed. Kirjurinluoto laval tekkivaid pause aitas huumoriga lühendada pianist-kitarrist ja laulja Slim Gaillard, kes demonstreeris ka omapärast klaverimängu — peopesad ülespoole!

J. J. Johnsoni «All Star Sextet» oli koosseisult üks säravamaid: peale trombonistist ansamblijuhi Nat Adderley (tp), Harold Land (ts), Cedar Walton (p), Richard Davis (b) ja Roy McCurdy (d) — kõik nimed, mis räägivad iseenda eest. Kahjuks ei vastanud aga kuuldud muusika ootusele. Palade arranžeerimisega polnud vaeva nähtud, ja kui seda ei korvanud ka haarav esitus, oli tulemuseks kahjutunne.

Nüüd veel teiste maade kollektiividest. Itaalia ansamblit «Carabo» ja Jaapani «Casiopea'd» ei õnnestunud kuulda. Kõneldi, et viimane polevat «Spyro Gyrast» tolligi maha jäänud. Kuulmata jäi ka Zbigniew Namysłowski «Air Condition» Poolast, mis plaatidel kõlab vägagi meeldivalt. Rootsist olid tulnud lahedat svingimuusikat mängiv Lars Erstrandi kvartett ja Fredrik Noréni kvintett, Indiast sitarimängija K. Sridhar ansambliga, Ungarist pianist György Vukani «Super Trio», Brasiiliast Hermeto Pasquali bänd, mis mängis orkestrijuhi koloriitset muusikat, varjamata oma Lõuna-Ameerika mullas olevaid juuri. Pasqual ise oli ka virtuooslik flöödimängija kõigil flöödi erikujudel pikolost bassini. George Gruntzi orkester tegutseb küll Šveitsi baasil, on aga koosseisult üsna kirju: selles on üks silmapaistvaimaid džässitubiste Howard Johnson ja trombonist David Bargeron USA-st, altsaksofonist Ernst-Ludwig Petrowsky Saksa DV-st, bandoneonist Dino Saluzzi (argentiina tango «uue laine» esindaja), trompetist Palle Mikkelborg Taanist jt. Viimane oligi orkestri silmapaistvaimaid soliste (kahjuks oli kavas vähe sooloruumi suurepärasele Howard Johnsonile). Pettumuse valmistas orkestri solist Sheila Jordan, esitades laulu Gruntzi džässiooperist. Olgu pealegi ooper, kuid halvas mõttes ooperlik ülepakkumine rikkus minu jaoks elamuse.

Suurt elevust tekitas 50-liikmeline ansambel «Urban Sax» Prantsusmaalt, esitades muusikahäppeningi, mis kestis tublisti üle tunni ja venis minu arust liiga pikaks. Kasutatud atribuutikas oli kaks hüdraulilist tõstukit ja autokraana, mille küljes üks vaene mees (või naine — sest hõbedaste «kosmosekostüümide» seest olid soolised tunnused raskesti tabatavad) pidi rippuma kogu etenduse aja. Muusika oleks suurema kontsentreerituse puhul olnud ehk huvitavgi. Lõpuks lasti kogu lava ja osa publikustki täis tulekustutusvahtu, kuigi etendus ise nii sütitav polnud, et seda vaja oleks olnud.

Festivali raames korraldatud ettekanded hõlmasid soome džässi ajalugu (Jukka Haavisto), improvisatsiooni kui džässi põhielementi (Seppo Lemponen), džässimuusiku mõttemaailma (Jimmy Owens) ja džässi kui tööd, elatisvahendit (Frank Foster). Viimane ettekanne käsitles muuseas raskusi töö leidmisega USA-s, mistõttu paljud muusikud püüavad mängimise kõrval ka arranžeerida, komponeerida ja õpetada. Georgi Garanjan tutvustas Moskva džässiheliloojate loomingut, minu ettekande teemaks oli rahvuslike traditsioonide järjepidevus eesti džässis.

Festivalile järgeval nädalal tegime Helsingis kolm raadiosaadet, tutvusime linna džässieluga (Georgi Garanjan mängis džässiklubis «Groovy») ja kohtusime Helsingi festivali direktsiooni töötajatega. Augusti lõpul on Helsingi festivalil Nõukogude muusika nädal.

VALTER OJAKÄÄR

PALAMUSE KOLMVEERAND AASTATUHANDET

Ajaloolaste andmeil andis Rooma paavst Gregorius IX 20. novembril 1234. aastal välja kaks meile huvipakkuvat bullat. Esimeses ürikus kutsutakse mitmeid võimuisikuid paavstile aru andma. Teine sisaldab nende süütegude loetelu ja tunnistajate nimesid. Muude seas on kutsutute hulgas plebaan ehk preester Theodoricus Paldessenist.

Palamuse, meie maa esimeste seas mainitud kihelkondi on kandnud eri aegadel erinevaid nimesid: Paldessen, Palmis, Palmisse, Polms, Pallamahl, Pallampis ja Sankt-Bartholomeus. XIII sajandil oli Amme jõe kaldal, endisel kultusekohal kolmelööviline raudkivist kodakirik. Aastasadade jooksul on kirik palju kannatanud, teda on ümber ehitatud ja restaureeritud.

Peatselt saab kolmesajaseks Palamuse kool. 1688. aastal valmis Palamusel eesti õppekeelega köstrikool, kus õppetöö kestis suuremate või väiksemate vaheaegadega kuni 1824. aastani, mil see Liivimaa talurahvaseaduse alusel muudeti laiendatud õppekavaga kihelkonnakooliks. Palamusega on seotud Nyländerite suguvõsa, kes koolitas seal Eesti ja Liivimaa valdade tarvis hulganisti kooliõpetajaid. Michael Nyländer viis Palamuse laulukoori esimesele üldlaulupeole.

Matnud 1874. aastal isa Palamuse kabeliaeda, asus Aleksander Nyländer tarkust jagama aasta varem Amme jõe kaldale ehitatud uues koolimajas. Oma ametit pidas koolipoiste seas Julk-Jüriks hüütu 35 aastat.

Praegugi Palamusel elav 91-aastane Therese Teppan mäletab: «Köster Nyländer tuli klassi alati kõige ees — kupliga lamp ühes, luteri katekismus teises käes, tüdrukud rivis järel. Neid katsus ta alati poistest lahus hoida...»

Milline oli Palamuse kool Oskar Lutsu ajal, see on kirjasõna kaudu kõigile teada ja seda pole mõtet korrata. Õpetajad olid õpilaste ja viimased omakorda õpetajatega rahul. Ega lauldud muidu särasilmi: «... Rõõm teeb laste lauluhääle kaunimaks kui kandlekeele.»

Kihelkonnakooli majas ei helise koolikell enam ammu. Praegu on käsil hoone põhjalik restaureerimine koolmuuseumiks.

Tänases Oskar Lutsu nimelises Palamuse keskkoolis, mis valmis 1975. aastal, on õpetajaid veerandsada, õpilasi pisut vähem kui kolmsada.

Möödunud aegade teenekamatest pedagoogidest nimetagem taas Nyländereid. Neist viimasega üheaegselt oli lastele ilmatarkust jagamas Ludvig Roose, kes paljuski sarnanes «Kevade» Lauriga. Eri aegadel õpetasid lapsi Peeter Särg, August Tasso, Aleksander Muska (Palamuse muusikajuht), Aleksander Reinvald, Aleksander Jääger (Palamuse laulukoorijuht), Juhan Karma, kirjandusteadlane Paul Ambur, Eduard Oja (kirjatükid «Veski Liisi» ja «Amadea»), Linda Kapral, astronoomiaentusiast Roopi Hallimäe (luulekogud «Hommikune leid» ja «Päikese maja»).

Palamusel õppinuist on muidugi kuulsaim Oskar Luts.

Pikki aastaid on Palamusel tänaseni koolitarkust andnud pedagoogid Vaike Soodla, Evi Lestal, Helgi Värnik, Helve Rebane, Urve Mällson, Leida Diits, Laine Põdra jt. Suuri teeneid Lutsu-kooli hea maine hoidmisel on kooli kauaaegsel direktoril, äsja 60-seks saanud Eesti NSV teenelisel õpetajal Evald Kägol.

Suursündmuseks oli palamuslastele siinmail «Kevade» ja «Suve» filmimine. Viimases olid Teele ja Tootsi laulatuse ning pritsimeeste peo filmimisest palutud osa võtma kõik Palamuse elanikud. Mõlema filmi esilinastuse ajal oli aleviku kinokese saal lõhkemiseni tulvil.

Palamusel asub O. Lutsu auks ja mälestuseks «Kevade» nime võtnud ühismajandi keskus. Majandi põllud on viljakad, kari produktiivne ja kolhoosnike elujärg hea. Pikka aega on «Kevade» kolhoosi juhatuse eesotsas seisnud elupõline maamees Jaan Koll.

GUNNAR ISOTAMM

Palamuse esmamainimise 750. aastapäeva tähistati seal pidulikult juuli lõpupäevadel. Märkisime seda eelmises SV numbris.

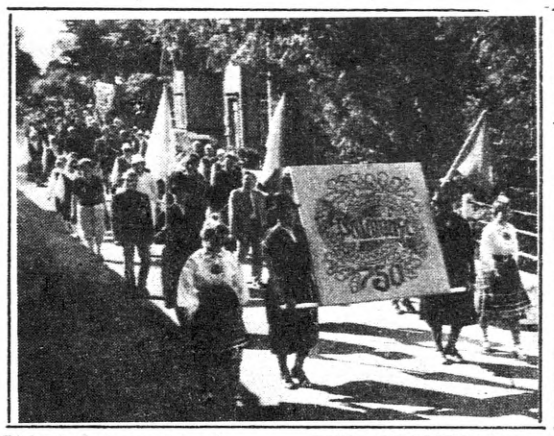

Pidustused on alanud. ENNO SAARISTE foto

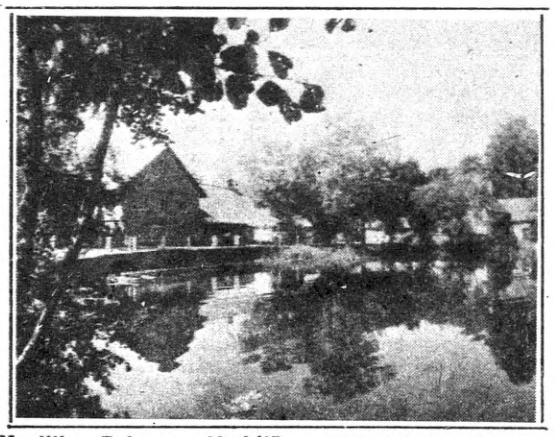

Maaliline Palamuse Veskijärv. ARDI KIVIMETSA foto

NÜÜDISPSÜHHIAATRIA PALGEJOONI

Aimeraamatute kirjastamise traditsioonid Eestimaal ulatuvad tänaseks juba aastakümnete taha. Sedapuhku on «Mosaiik» jõudnud oma kolmekümne kaheksanda andeni. Teist korda on pöördunud jutt psühhiaatria pärusmaale. Äsja nägi trükivalgust Jüri Saarma «Närvid, närvid..». Ei saa kaugeltki mööndа, et aimeraamatud, sealhulgas ka inimpsüühikat käsitlevad teosed, alati ajakirjanduses tähelepanu pälviksid. Ometi näikse põhjusi suuremaks tähelepanuks olevat üpris piisavalt. Tänapäeval küünib psüühikahäiretega inimeste hulk mõnedes kõrge tehnilise tsivilisatsiooniga riikides kuni viiendikuni elanike arvust.

Teisalt on psühhiaatria praeguseks üle elanud kolmanda Suure Pöörde (esimene oli siis, kui Philippe Pinel vabastas 1795. a. Salpêtrère'i varjupaigas vaimuhaiged ahelatest, teine XIX sajandi lõpul — XX sajandi algul, kui loodi üldjoontes tänini kehtiv vaimuhaiguste klassifikatsioon ning algas psühhiaatria invasioon kirjandusse, kunsti, filosoofiasse) selle sajandi viiekümnendatel aastatel. Algas psühhofarmakonide ajastu. Viimane ei ole muidugi jätnud omakorda mõju avaldamata kogu nüüdistsivilisatsioonile.

Psühhofarmakoloogia peadpööritavad edusammud võimaldasid psühhiaatria senise tegevusvälja kanda haiglaseinte vahelt üle igapäevasesse ellu. Tuhandeil varem isegi aastaid psühhiaatriahaiglas ravil viibinuil osutus uute ravimite toetusel võimalikuks taas pöörduda argiellu. Kui näiteks 1951.—1955. a. oli Saaremaal Pilguse psühhiaatriahaiglasse ravile võetud skisofreeniahaigete keskmine ravikestus 1655 päeva (ca üle nelja aasta), siis 1971.—1975. a. oli see kahanenud 116 päevani (ca kolme-nelja kuuni). Lühenemine neliteist korda. Ent mida see tähendab inimesele endale? Seletamatagi selge.

Tänaseks on põhjalikult muutunud psühhiaatrilise abi taktika. Olukord, kus 4/5 ravist toimub ambulatoorselt, on täiesti uus. Ka on sellega seonduvad probleemid uued. Kahjuks oleme pärandina eelmistest aastasadadest kaasa saanud elanikkonna (vaibuva küll!) eelarvamusliku hirmu psühhiaatria ees. Samas lisandub psühhiaatriale kiiresti uusi ülesandeid. Terve rida globaalprobleeme provotseerivad uusi, mõõdukaid vaimuhälbeid, mis vajavad psühhiaatri abistavat kätt. Oma olemuselt on seesuguseid näiteid, puhtalt psühhiaatrilisi probleeme ka praegune nõiabuum. 11. aprillil 1984. a. kuulsin Tallinnas meie populaarseima nõia (nn. Vigala Jumala) esinemist. Ta väitis end olevat 1983. a. esinenud rahva ees 160 loenguga bioväljadest ja imeravitsemisest, ning vastu võtnud umbes kolmteist ja pool tuhat patsienti (s. o. umbes kolme psühhiaatri aastakoormus), kellest paljusid olevat tema juurde suunanud arstid. Tõsine ja arvestatav koormus. Aga kurb natuke. Valdavalt olid saalis kõrgharidusega kuulajad. Mind vapustas kuulajate tõsimeelne hardus, millega nad võtsid vastu esineja väite, et too õpib aspirantuuris ning lähitulevikus saab tal kaante vahele kandidaadidissertatsioon kartuli hingeelu (?!?) saladustest. Esineja, tõsi küll, ei täpsustanud, kas ta taotleb psühholoogiakandidaadi või põllumajandusteaduste kandidaadi kraadi. Jätkamatagi on selge, et olukorras, kus tikub vohama ebakujutus tänapäeva teaduse saavutustest inimpsüühika uurimisel, on eriti oluline ja teretulnud aimeraamat autorilt, kelle kvalifitseerituses pole kellelgi kahtlust ning kelle autoriteeti pärjavad paljude maade aunimetused.

Kindlasti pakuvad lugejale suurt huvi raamatu esimeses peatükis kokkusurutult, ülevaatlikult ja selgelt esitatud närvisüsteemi ehituse ja talitluse põhimõtted. Võib-olla mõni lugeja pettub: pole seal sõnagi praegu ajakirjanike vahendusel nii populaarseks saanud mõistest «bioväli», liiati selle rakendusvõimalustest. Aga... seniajani pole ükski teadlane suutnud tõestada bioväljа (seda, mida võiks kõrvutada elektromagnetilise ja gravitatsiooniväljaga) olemasolu. Mõistagi, aimeraamat närvisüsteemi ehitusprintsiipide selgitamise juures seda ei puuduta.

JÜRI SAARMA. NÄRVID, NÄRVID... «Valgus», 1984. 191 lk.

Väljaandes käsitletakse ka stressi, millest viimastel aastatel on võrdlemisi tihti kirjutatud ja räägitud. Kahjuks pole seda alati teinud mitte kõige kompetentsemad autorid (moodsat sõna tahavad kõik pruukida!), mistõttu mõiste tikub vägisi laiali valguma. Nüüd on asi paigas.

Eraldi vajavad esiletõstmist teabetihedalt esitatud psüühikahaigete ravi- ja rehabilitatsiooniprobleemid. Võib-olla tundub see kõrvalseisjale ebaolulisena. Ometi on just see osa psühhiaatrias oma saavutustelt, mahult ja maksumuseltki lausa hiiglaslik, seda ka Eesti NSV-s. Viimase kümneviieteistkümne aasta tulemuse dünaamika küünib vägisi unistuste piirimaile.

Raamatu proportsioonid on sobivad, kuigi silmas pidades küsimusteringi olulisust, võinuks üksikasjalikumalt käsitleda depressioone, samuti enesetappude vähekäsitletud probleeme. Kahju vaid, et raamat ei ole varustatud aine- ja nimeregistriga, võimaldamaks asjast huvitatul ka hiljem vajalikku teavet kiiresti leida. Kummati on ju osa «Mosaiigi» sarjast sellega varustatud. Tavapäraselt on läbi lipsanud üksikud toimetamisvead: vaevalt vajanuks lause «Suuremates linnades on...» peaaegu sõnasõnalist kordamist nii lähestikku (lk. 177 ja 186) jne. Aga lõpuks on need vaid pisiasjad ega vähenda trükise tähtsust. Pole ju Jüri Saarma raamatus «Närvid, närvid...» 191 lehekküljel kahekümne tuhandes eksemplaris mitte üksnes edastatud nüüdispsühhiaatria kvintessents, vaid oluliselt rikastatud ja stabiliseeritud omakeelset psühhiaatriaalast keelepruuki. Usutavasti on sellel suhteliselt õhukesel väljaandel tähendus kaugelt üle pelgalt sanitaarhariduslikkuse. Sellele viitab kas või fakt, et sama autori varasematel aastatel «Scripta medicorumi» sarjas kümnetuhandelistes tiraažides ilmunud raamatutest näib lõviosa olevat ladestunud kultuuriprobleemidega tihedalt lävivate inimeste raamaturiiulitele. See on meeldiv tõdemus.

Kellele soovitaks äsjast raamatut lugeda? Kõigile. Mitte ainult isikliku psüühika lahtimõtestamiseks, vaid märksa laiemaks. Sest kui jälgida meie kirjandust, teatrit, kujutavat kunsti jne., siis üpris tihti täheldame seal viiteid psühhiaatriale. Või toimub tegevus kogunisti ise psühhiaatriahaiglas (vt. näiteks Rein Põdra «Patsient nr. 4532» juunikuu «Loomingus»). Meil on oma, juba kuldsesse keskikka jõudev psühhiaatrist kirjanik jne.

Mis tulevikus? Aeg nõuab uusi raamatuid psühhohügieenist ja psühhoprofülaktikast. Nii väga tahaks, et need ei oleks juhutõlked juhuslikelt autoritelt n.-ö. plaani täitmiseks. Vaevalt oleme nõnda rikkad, et võiksime endale seda lubada. Aga loodetavasti saame peagi lugeda prof. J. Saarma sulest põhjalikumat raamatut meditsiinipsühholoogiast. Veel üks kaugem soovunelm. Küll oleme palju interpreteerinud (kõnelnud, ülistanud, kritiseerinud jne.) Sigmund Freudi, Alfred Adlerit, Karl Jaspersit, Carl Gustav Jungi, Karen Horney't, Wilhelm Reichi, mõnda teistki. Põhiliselt kontekstis filosoofiliste vaadete ja mõjuga kultuuriloole. Ei ole võimatu, et mõnelegi on üllatuseks: nende nimede taga peituvad isikud teenisid igapäevast leiba psühhiaatrina. Aga (kui huvi nende vastu on piisavalt suur) miks peaksid meil lõpmatult tsirkuleerima kes-teab-millal ja kes-teab-kelle koostatud lühikonspektid (muide, mõnigi kord on neis eri autorite vaated segi aetud!)? Miks ei võiks meil olla hästi kirjutatud aimeraamat (ülevaatlik, skeemidega varustatud), milles lühidalt ja mõistetavalt esitataks nende psühhiaatriliste vaadete kontseptsioon. Üldioontes primaarselt psühhiaatrilised kontseptsioonid hakkasid hiljem mõjustama kirjandust, kunsti, filosoofiat. Kui nii vaadata, pole meil õieti olemas tänapäevast asjalikku lühikäsitlust isegi sellisest suurkujust, kes on jätnud sügava jälje kogu nõukogude teadusele (eriti muidugi psühholoogiale ja psühhiaatriale), nagu seda oli füsioloog akadeemik Ivan Pavlov. Seitsmekümnendail-kaheksakümnendail aastail kõrghariduse saanuil on temast seetõttu isegi mõnevõrra müütiline ettekujutus. Kui kaaluda, kes võiks sellist ülevaadet koostada, siis praegu terendub küll kõigepealt professor Jüri Saarma. Iseasi muidugi, kas ta seda ajalehe vahendusel esitatud väljakutset realiseerida võtab.

ANTI LIIV,
psühhiaater

Estica

■ **Ajaleht «Pravda» avaldas 7. aug. numbris foto Eesti NSV Riikliku Filharmoonia Kammerkoorist, märkides, et kollektiiv on hästi tuttav muusikasõpradele nii meie maal kui ka välisriikides.**

■ **Ajakirja «Sovetskoje Foto» juunikuu numbris on kolmel leheküljel artikkel meie varalahkunud fotomeistrist Valdur Vahist. T. Zažitskaja kirjutisele pealkirjaga «Loomingus — kogu autor...» on lisatud V. Vahi portree ja üheksa tema fotot.**

■ **Ajakirja «Sovetskoje Foto» juulinumbris leidub Peeter Toominga artikkel «Meetod — fotouurimus» meie noorema põlvkonna ühest tuntumast fotomehest, rahvafotostuudio TFK kunstinõukogu esimehest Peeter Langovitsist, lisaks seitse P. Langovitsi fotot.**

DALLASE KULTUUR II

KUS ON TÕDE JA KUS ON VALE

«Ja saate tõtt tunda, ja tõde peab teid vabaks tegema.»

Need Jeesus Kristuse sõnad, mis on **kirja pandud** Johannese evangeeliumi 8. peatükis 32. salmis, on ka **kivisse raiutud...** Ameerika Luure Keskagentuuri ees Langley's, mis asub Washingtonist vaid kümmekond miili eemal ja mille vägevus ei ole Washingtoni omast teps mitte väiksem. Sest nemad on üks liha ja üks veri.

Kuid kivisse raiutud tsitaat on poolik, ebatäpne, sest see üksi ei anna selgust, millisest tõest on jutt. Evangeelium räägib, et Jeesus Kristus ütles juuda rahvale täpsemalt järgmist: «Kui teie minu sõna sisse jääte, siis olete te tõeste minu jüngrid; ja saate tõtt tunda, ja tõde peab teid vabaks tegema». Nii kõneleb tsitaat täielikult. Võib-olla ei jätkunud täie tõe tarbeks kivil ruumi, aga võib-olla ei tahtnud õnnis president Harry Truman, kes oli baptist ja pidi uskliku mehena ometi piiblit tundma, lasta täit tõtt kivisse raiuda, kui ta oma valitsemise aegu 1947. aastal Ameerika Luure Keskagentuuri lõi.

Ilusad on piibli lood, ilusad ja ettenägelikud. Kristus ise nägi oma saatust ette ja ütles juuda rahvale suu sisse: «Mina tean, et teie püüate mind ära tappa, et minu sõna teie sisse ei mahu.» Ja lisas: «Teie olete isast kuradist, ja oma isa himude järele tahate teie teha. Tema on inimese tapja olnud algusest, ja ep ole mitte seisma jäänud tõe sisse.» Needsinased sõnad sobiksid paremini Luure Keskagentuuri ette kivisse raiuda, sest nemad on tõesti täide läinud. Keegi ei tea täpselt, kui palju on Luure Keskagentuuril üle kogu maailma «jüngreid», arvatakse, et vähemalt 200 000 või koguni 300 000. Kuid kindlasti on teada, et tõtt tunda ei ole nad küll tahtnud, vaid vastupidi — nad on tõde aina vassinud ja tõekuulutajaid ning tõe eest võitlejaid tapnud.

Ilusad on piibli lood, ilusad ja ettenägelikud.

KAS TÕESTI PAREM KÄSI EI TEA, MIDA TEEB PAHEM?

Ameerika Luure Keskagentuuri on sageli nimetatud riigiks riigis. Ka see pole täpne, vaid pimesikumäng, mida on mängitud paarkümmend aastat, rohkemgi.

Selle mängu suurejooneline «esietendus» toimus Playa Girónis, Sigade lahes, 14. aprillil 1961. aastal, kestis 72 tundi ning lõppes LKA saadetud bandiitide ja kõrilõikajate «väljavilistamisega» Kuubast. USA-le läks see maksma 63 miljonit dollarit, mis tuli anda Kuubale tekitatud kahjude eest. See pole suur raha, kuid USA oli sunnitud tunnistama oma lüüasaamist.

Siis hakatigi Ameerikas igal pool, kongressi ja senati igasugustes ülem- ja alamkomisjonides, ajakirjanduses karjuma, et LKA on riik riigis, mängib oma käe peal presidendi ja kongressi teadmata, paneb ohtu Ameerika reputatsiooni ja põlise demokraatia jne. LKA juhid kinnitasid paljude uurimiskomisjonide ees, et president tõepoolest ei teadnud midagi. «Süüdlased» said karistada, nad sokutati uutele soojadele kohtadele. Keskmine ameeriklane tundis uhkust oma õiglase ja õilsa presidendi üle.

Käesoleva aasta algul näidati paljude Euroopa maade teleekraanidel Ameerika värsket mitmeosalist tõsielufilmi «Kennedyd». Mõnel pool nimetati filmi koguni «Kennedyte klanniks». Kuigi sõnastik seletab klanni sugukonnaks, perekonnaks, assotsieerub see ka Ku Klux Klaniga. Tõsielufilmid nagu faktikirjanduski on maailmas väga moodne žanr. Tõsielufaktidele toetuvaid filme on väga huvitav vaadata, isegi siis, kui faktid leiavad väga ühekülgset valgustamist või kui näitlejad teevad tegelikkuses elanud inimesed paremaks või halvemaks, on fakti teadasaamine või meenutamine ikkagi huvitav. Küllap tehti Kennedyd nimetatud seeriafilmis läheneva presidendivalimise eel kellegi tahtel paremaks, kuid veenvalt leiab kinnitust fakt, et John Fitzgerald Kennedy teadis veel enne presidendiks saamist, et LKA valmistab ette piraatlikku sissetungi Kuubasse. Presidendiks saanuna kirjutas ta aga alla memorandumile operatsiooniks «Mangusta», milles kästi «kasutada kõiki olemasolevaid vahendeid, et aidata Kuubal kukutada kommunistlik režiim». Kasutatigi kõiki vahendeid: Ameerika lennuvägi pommitas La Habanat, Ameerika merevägi vedas bandiite üle mere Sigade lahte. Mõlemal, nii Kennedyl kui ka LKA-l oli valmis kaks stsenaariumi: 1) kui sissetung Kuubasse õnnestub, saab kõik au endale Kennedy; 2) kui ei õnnestu, tehakse LKA patuoinaks ja Kennedy peseb käed puhtaks.

NÜÜD ENAM KAHTE STSENAARIUMI EI KIRJUTATA

Valge Maja peremehed on kõik ja alati Nõukogude Liidu olemasolu ajal antikommunistid olnud, ainult ühed on olnud arukamad ja realistlikumad, teised arulagedamad ja ebarealistlikud. Roosevelt ja Kennedy näiteks olid realistlikud presidendid.

Reagani tulekuga Valgesse Majja enam kahte stsenaariumi ei kirjutata. Nüüd enam rahvusvahelise terrorismiga alustanud ja terrorismi kehastuseks saanud LKA tegevust väga ei varjata. Vastupidi, terroriseeritavad kogu maailmas on kuulutatud terroristideks ja LKA tegevus õilsaks võitluseks «rahvusvahelise terrorismi» vastu.

Valge on tehtud mustaks, must valgeks. Terrorism on saanud USA ametliku poliitika osaks. Enam ei piirduta illegaalsete relvastatud jõukude ettevalmistamise ja väljasaatmisega, nüüd on igasugused operatiivsed terroristide ja karistajate väeosad ja üksused USA armee ja merejalaväe koosseisus päris ametlikult. Nende tegevust on demonstreeritud Grenadas, Liibanonis jm. Pentagon on koguni uue erilise staabi loonud, selle nimetus on **Joint Operations Agency** (JOA) ja ülesandeks juhtida sõjalisi interventsioone ning õõnestusoperatsioone ebameeldivate riikide vastu kogu maailmas, täiesti ametlikus avalikus ja sõjalises korras.

Hiljuti kiitis ajaleht «Boston Globe» väga USA valitsuse poliitikat, et see ei koonerda rahaga, kui on tegemist LKA «salajaste operatsioonidega». Kulutused sellele osakonnale on 1981. aastast alates kasvanud viiekordseks (leht ütleb, 500 protsenti) ja LKA hiiglaslik residents Langley's on kitsaks jäänud. Seepärast alustatigi kahe uue suure lisahoone ehitamist alles hiljaaegu, maikuus. LKA tähtsust arvestades ja alla kriipsutades pidas Reagan vajalikuks ise uue kompleksi nurgakivi paika panna. Oma kõnes rõhutas ta, et LKA-l on «suured ja üllad traditsioonid rahvusvahelise terrorismi vastu võitlemisel».

Traditsioonid on tõesti suured ja nagu öeldud — neid nüüd enam ei varjata. «Kennedyte» film jutustas Kuubasse sissetungimise afäärist. Henry Kissingeri mälestusteraamat jutustab fašistliku mässu organiseerimisest Tšiilis ja kiitleb LKA, ITT ja omaenda rolliga selles «terrorismivastases» aktsioonis. Enam ei hoita saladuses, et kuuekümnendate aastate lõpul ja seitsmekümnendate algul Lääne-Euroopas, Türgis, Jaapanis jm. tõusnud terrorilaine — kõik need «punased brigaadid» Itaalias, ETA Hispaanias, Baaderi—Meinhoffi rühm Lääne-Saksamaal, «surmaeskaadrid» Salvadoris ja muud ekstremistlikud, anarhistlikud, trotskistlikud jne. terroristide jõugud olid siis ja on praegu nii või teisiti Ameerika Luure Keskagentuuriga. Need äärmiselt kommunismivaenulikud jõugud kasutavad enamasti viisnurga ning sirbi ja vasara embleeme (Hitler nimetas ju ka oma parteid sotsialistlikuks, koguni natsionaalsotsialistlikuks) ja on heaks tööriistaks LKA käes kommunismivastase hüsteeria õhutamisel. Seejuures Ameerika propagandamasin ei unusta teatamast, et mängus on jälle «Moskva käsi».

Peab ütlema, et see hüsteeria nakatab suuri väikekodanlaste hulki Ameerikas ja Euroopas. Ja mitte ainult väikekodanlasi, vaid ka haritud inimesi: pärast suurtöösturi Hans Martin Schleyeri röövimist terroristide poolt kirjutas Lääne-Saksamaa suurimaid ajalehti «Frankfurter Allgemeine Zeitung» täie tõsidusega nagu paljud teisedki lehed, et «Saksamaa Liitvabariik seisab sisesõja lävel» punase ohu vastu.

Goebbelsi retsept, et sada korda korratud vale hakkab viimaks tõena kõlama, leiab imperialistide hulgas agarat kasutamist.

VALEL ON KÜLL LÜHIKESED JALAD, AGA TA KÄIB KAUGEL

«Totaalne propagandasõda», mille Reagan alustas «kommunismivastase ristisõja» ettevalmistamiseks kohe Valgesse Majja jõudes, nõudis arusaadavalt suurejoonelist valede vabrikut. Ja säärase Reagan ka lõi. See asub palju lähemal kui LKA, kohe Kapitooliumi külje all **Pennsylvania avenue**'l uues ülimoodsas hoonetekompleksis ja kannab Ühendriikide Informatsiooniagentuuri (USIA) nimetust. Selle tohutu suure asutuse peaülesanne ongi ideoloogilise diversiooni kontseptsioonide väljatöötamine ja valitsuse valede argumenteerimine.

Üks tähtsamaid valede importimise vahendeid on muidugi televisioon ja Reagani «valede vabriku» üks ülesandeid kontseptsioonide väljatöötamine ka filmidele. Ja maailma ekraanidele tulevad sajad «tähtede sõjad», millel kõigil on ameeriklaste jaoks «happy end».

Nõukogude ja Ameerika progressiivsete kinematografistide ühistööna valmis kahekümneosaline dokumentaalfilm «Suur Isamaasõda», mis Ameerikas oli teleekraanidel «Tundmatu sõja» nime all. Sellel rangelt tõsielulisel filmil oli Ameerikas väga suur menu ja ameeriklased said teada tõde Teisest maailmasõjast, millest pooltel ameeriklastel, aga võibolla rohkemgi kui pooltel, polnud mingit ettekujutust või oli väga moonutatud ettekujutus. See oli väga mõru pill «totaalse propagandasõja» õhutajatele. Nende tõde (loe ja kirjuta: vale) tuli jalule seada.

Nende õnneks oli juba 1973. aastal ilmunud faktikirjaniku Herman Wouki raamat «Sõjatuuled» («The Winds of War», 1047 lk. paks). See tuli siis meelde ja 1984. a. veebruarikuus hakati Ameerikas, aga otsekohe ka Euroopas näitama USA suurima telekompanii ABC seeriafilmi «Sõjatuuled», mis kestab 15 tundi ja läks maksma rekordilise summa — 40 miljonit dollarit. Massikommunikatsioonivahendid tegid suurt reklaami ja filmi vaatamine tehti igale ameeriklasele alates kaheteistkümnendast eluaastast peaaegu kohustuslikuks. Herman Wouki raamatul on veel järg «Sõda ja mälestused» (War and Remembrance», 1980, 1382 lk., paks).

Need raamatud ja film «Sõjatuuled» kujutavad endast kolossaalset Teise maailmasõja ajaloo võltsingut ning on totalitarismi teooria belletriseeritud variant: maailm jaotatakse kaheks, ühel pool on fašism ja Nõukogude Liit, teisel pool «vaba maailm» eesotsas Ameerika Ühendriikidega, kellele kuulub intellektuaalne ja moraalne üleolek teiste rahvaste hulgas. Seda üleolekut kehastab ülipositiivne kangelane, mereväeohvitser ja presidendi sõber ning nõuandja, kes käib puutumatuna, kuulikindlana pool sõdivat maailma läbi ja annab presidendile nõu, otsustab, keda aidata, keda mitte. Kas aidata inglasi või lasta nende laevastik põhja, et see fašistide kätte ei satuks. Kas aidata venelasi, et nad parasjagu sakslasi hävitaksid, mitte rohkem ega vähem kui ameeriklastel tarvis. Ta käib banketil Kremlis, mida kujutatakse koletult purjus trahterina, ta käib rindel, mida kujutatakse mingi kõrtsikaklusena, kus venelased löövad kogemata tagasi sakslaste rünnaku ja kust ta ise hoopiski mitte kogemata ühegi kriimustuseta, klanitud ja triigituna välja tuleb, et oma armastusväärse üleolekuga küsida: «Teil on vist teist rinnet vaja?» Kogu tema jutu alltekstis on: nojah, me ilmselt laseme teil sõja võita.

Me, kes me sõda tunneme mitte ajalooraamatutest, vaid omal nahal, teame hästi, et siis kui 1944. aasta juunikuus teine rinne avati, oli **esimesel** rindel kolm aastat sõda peetud ja võiduni jäi vaid 11 kuud ja et teise rinde avamisele kihutas neid suures osas hirm, et meie armee jõuab enne kohale. Et me võidame, selles olime 40 aastat tagasi suvel mitte üksnes me ise kindlad, vaid Roosevelt ja Churchill kah. Rääkimata neist väiksematest vendadest.

Filmi «Sõjatuuled» autorid tegid muidugi andestamatu vea, kui nad üldse «teist rinnet» mainisid. Kuid Reaganil ja tema «valede vabrikul» ei olnud siis veel vastavat kontseptsiooni valmis. See sündis hiljem, kui Reagan juunikuus Prantsusmaal teise rinde avamise 40. aastapäeva pühitsemas käis. Oma kõnes vältis Reagan hoolega mõistet «teine rinne», sest see oleks tähendanud seda, et oli ka **esimene** rinne, kus otsustati sõja saatus.

Ent nii või teisiti, Herman Wouki raamatud ja film kujutavad sõda USA triumfina. Sõja murranguliseks sündmuseks ei olnud muidugi Stalingradi lahing, vaid mõnede Ameerika ja Jaapani sõjalaevade kokkupõrge kuskil Midway saare juures.

LÕPETUSEKS

«Dallase» ja «Sõjatuulte» taolistel filmidel on väga suur minek. Miljonid inimesed vaatavad neid. Masside suur huvi sunnib «Dallase» tegijaid ainult venitama, autorid ise ei tea, millal tuleb lõpp. Vahepeal suri ära üks peategelasi. Kohe leiti lahendus, filmitegelane saadeti koloniaalõli ekspluateerima, kust tagasi tulles ta hukkus, et elusad saaksid edasi tegutseda.

Milles on populaarsuse saladus? Kõigepealt selles, et massikultuuri meistrid on tõesti omandanud inimliku kultuuri emotsionaalsete võtete kasutamise oskuse, tehnika, meisterlikkuse. Kõigepealt on neis filmides suur dramaatiline pinge, põnevus, faabulat arendadakse hoogsalt. Aga see on ju kunsti klassikaline nõue, mida meil tihti alahinnatakse.

Teiseks on nendes filmides näiliselt väga «sügav» psühholoogiline eritlus, kuni sentimentaalsuseni ülespiitsutatud inimtunnete kujutamine — rõõm, kurvastus, hingevalu, viha, armastus (küll on raske miljonäride elu!).

Kolmandaks on nendes filmides ideaalselt positiivsed kangelased, visalt eesmärgi poole pürgivad, võitmatud. «Sõjatuulte» peakangelane on ilus, õilis, tark, terve, isegi naise üleaisalöömiste suhtes ülimalt delikaatne, kuulikindel igas olukorras, nagu öeldud, julge, ettenägelik jne.

Neljandaks figureerivad taustal hiilgav interjöör ja luksuslikud tualetid, õnneliku ja jõuka elu sümbolid, mille poole tuleb pürgida. (Iga osa on nagu moenäitus.)

Viiendaks, kuuendaks, seitsmendaks jne. veel palju muud, mille on omandanud ameerika elulaadi propageerijad.

Ma ei tea, kas see ongi kunsti emotsionaalsete võtete, nippide ja nõksude kasutamise osavus. Võib-olla see kõik on pakend, värvikirev, pilkupüüdev, ahvatlev pakend, millega massikultuuri produktsioon üle maailma välja veetakse. Ilmselt küll. Pakkimise kunst on Ameerikas kõrgel järjel.

LEMBIT REMMELGAS

Lühidalt

HIINA MÜÜR REMONTI

Pekingi õhtuleht pöördus Hiina RV rahva poole üleskutsega hakata vabatahtlike annetuste näol koguma raha Suure Hiina müüri restaureerimiseks. 2400 kilomeetri pikkune müür on aegade jooksul tublisti kannatada saanud. Kõige heldemate annetajate nimed lubatakse jäädvustada müürile.

KIRJAD HEMINGWAYLE

New Yorgis müüdi Sotheby firma oksjonil 5610 dollari eest Ernest Hemingway reisiportfell, mida ei olnud pärast kirjaniku surma lahti tehtud. Portfellis oli viis ümbrikku (kiri Windsori hertsogilt ja hertsoginnalt, teade et ajakiri «Confidencis» oli andnud talle «maailma kõige sümpaatsema mehe» tiitli jms.).

ÕNNITLEME

PEETER TIIDERMANN,

Tihemetsa Sovhoostehnikumi kaugõppeosakonna juhataja, tehnikumi puhkpilliorkestri kauaaegne juht, Eesti NSV teeneline haridustöötaja. Saab 21. augustil 70-aastaseks.

ALEKSANDER SATS,

teatriveteran, Eesti NSV rahvakunstnik. Saab 21. augustil 70-aastaseks.

ALBERT VENDELIN,

Ehituse Teadusliku Uurimise Instituudi direktor. Saab 21. augustil 70-aastaseks.

REIN KERSTEN,

arhitekt. Sai 50-aastaseks.

REIN KAREMÄE,

Eesti Kinoliidu juhatuse vastutav sekretär, Eesti NSV teeneline ajakirjanik. Saab 20. augustil 50-aastaseks.

toimub V. I. Lenini nim. Tallinna Kultuuri- ja Spordipalees rahvusvaheliste spordivõistluste «Sõprus '84» Balti purjeregati avatseremoonia. Selle kontserttosas, mille on lavastanud Heino Aassalu, osaleb ligi 300 esinejat, nende hulgas Eesti NSV Riikliku Filharmoonia Kammerkoor Tõnu Kaljuste juhatusel, meie tuntumad rahvatantsuansamblid «Sõprus», «Tarvanpää» ja «Kuljus» ning levimuusikud Ivo Linna ja «Rock Hotell», Jaak Joala jt. Nagu ikka, on spordipidustustel kaastegevad võimlejad, seekord Tallinna Pedagoogilise Instituudi naisvõimlejad Liia Palmse seatud kavaga.

TÄNA KELL —20—

Regatipäevadel korraldatakse kontserte Pirital tribüünide esisel väljakul, võistlejatele on mõeldud filmiprogrammid «Interklubis», mis tutvustavad meie vabariiki ning pakuvad meelelahutust, toimuvad võistlustele saabunud sportlaste sõprusõhtud šeffettevõtete noortega ning regatiball Tombi-nimelises Kultuuripalees. Regati pidulik lõpetamine leiab aset Pirital Purjespordikeskuse tseremooniaväljakul 26. augustil. Ka seda saadab muusika, võimlemine ja tantsukava. Siis on põhiosa täita Tartu Akadeemilisel Meeskooril Alo Ritsingu juhatusel, esineb rahvamuusikaansambel «Linnutaja» Vändrast, Pedagoogilise Instituudi võimlemisrühm jt.

AUTASUSTAMISI

● **Linna töötajate edu eest majanduslikus ja kultuurilises ülesehitustöös ning asutamise 200. aastapäeva puhul autasustas Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium V ö r u l i n n a aukirjaga.**

● **Teenete eest kehakultuuri ja spordi edendamisel anti TRÜ spordifüsioloogia kateedri dotsendile Silvia O j a l e EESTI NSV TEENELISE SPORDITEGELASE aunimetus.**

● **Kauaaegse kohusetruu töö ja teenete eest ehitustööstuse edendamisel andis Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium RPI «Eesti Projekti» projekteerimisosakonna peakonstruktorile Eido U u s t a l u l e EESTI NSV TEENELISE INSENERI aunimetuse.**

● **Kauaaegse tulemusliku loomingulise tegevuse eest eesti nõukogude kirjanduse edendamisel ja kaheksakümnenda sünnipäeva puhul vääris kirjandusteadlane Maks L a o s s o n Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirja.**

● **Kauaaegse kohusetruu töö ja ühiskondliku aktiivsuse eest ning seoses seitsmekümnenda sünnipäevaga autasustati Ehituse Teadusliku Uurimise Instituudi direktorit Albert V e n d e l i n i ENSV Ehituskomitee t e e n e t e m e d a l i g a.**

● **Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukirja pälvisid:**

— seoses seitsmekümne viienda sünnipäevaga ja pikaajalise kohusetruu töö eest Tartu Riiklikus Kunstimuuseumis Nikolai J a s n e t s k i;

— kauaaegse kohusetruu töö eest ja viiekümnenda sünnipäeva puhul ENSV Riikliku Nukuteatri vanemkassapidaja Milvi D i t m a n n.

V. KINGISSEPA NIM. TRA DRAAMATEATER

Reedel, 17. VIII kl. 19 **«Armastus ja surm»** (RAT «Vanemuises»); teisip., 21. VIII kl. 19 **«Prohvet Maltsvet»** (RAT «Vanemuise» kontserdisaalis), kl. 20 **«Pilvede värvid»** (Võru kultuurimajas); kolmp., 22. VIII kl. 19 **«Prohvet Maltsvet»** (RAT «Vanemuise» kontserdisaalis), kl. 20 **«Pilvede värvid»** (Võru kultuurimajas); neljap., 23. VIII kl. 19 **«Prohvet Maltsvet»** (RAT «Vanemuise» kontserdisaalis), kl. 20 **«Pilvede värvid»** (Võru kultuurimajas).

ENSV RIIKLIK NOORSOOTEATER

Reedel, 17. VIII kl. 19 **«Olen 13-aastane»** (Pärnu Vallikäärus); laup., 18. VIII kl. 11 **«Kõik hiired armastavad juustu»** («Kodulinna» õuel, Säde t. 6), kl. 15 **«Lõhutud vaas»** (Dominiiklaste kloostris Vene t. 16), kl. 18 **«Windsori lõbusad naised»** (Pirita kloostris); esmasp., 20. VIII kl. 11 **«Kõik hiired armastavad juustu»** («Kodulinna» õuel), kl. 18 **«Dekameron»** (Pirita kloostris); teisip., 21. VIII kl. 11 **«Kõik hiired armastavad juustu»** («Kodulinna» õuel), kl. 18 **«Windsori lõbusad naised»** (Pirita kloostris), kl. 19 **«Lõhutud vaas»** (Dominiiklaste kloostris); kolmap., 22. VIII kl. 11 **«Kõik hiired armastavad juustu»** («Kodulinna» õuel), kl. 18 **«Windsori lõbusad naised»** (Pirita kloostris); neljap., 23. VIII kl. 11 **«Kõik hiired armastavad juustu»** («Kodulinna» õuel), kl. 19 **«Lõhutud vaas»** (Dominiiklaste kloostris); reedel, 24. VIII kl. 18 **«Windsori lõbusad naised»** (Pirita kloostris), kl. 19 **«Lõhutud vaas»** (Haapsalu lossipargis).

«VANALINNA STUUDIO» KÜLALISETENDUSED

Reedel, 17. VIII kl. 20 **«Lõunavaheaeg»** (Linte kultuurimajas); laup., 18. VIII kl. 20 **«Lõunavaheaeg»** (Valga kultuurimajas); pühap., 19. VIII kl. 20 **«Lõunavaheaeg»** (Võru Mööblivabriku saalis); esmasp., 20. VIII kl. 20 **«Lõunavaheaeg»** (Jõgeva kultuurimajas); neljap., 23. VIII kl. 20 **«Kes on süüdi?»** (Narva-Jõesuu Tervisehallis); reedel, 24. VIII kl. 20 **«Kes on süüdi?»** (Kiviõli kultuurimajas).

EESTI NSV RIIKLIK NUKUTEATER

Laup., 18. VIII kl. 16 **«Imeline imik»** (Viljandi lauluväljakul); pühap., 19. VIII kl. 14 **«Karjapoiss on kuningas»** (Türi lauluväljakul); kolmap., 22. VIII kl. 10.30 **«Tänavatund»** (Tallinna lauluväljakul), kl. 12 **«Tänavatund»** (vene keeles, Tallinna lauluväljakul); neljap., 23. VIII kl. 20 **«Imeline imik»** (Pärnu Vallikäärus); reedel, 24. VIII kl. 20 **«Imeline imik»** (Vändra lauluväljakul); laup., 25. VIII kl. 20 **«Imeline imik»** (Mõisaküla suveaias); pühap., 26. VIII kl. 15 **«Hiir! Hiir! Hiir!»** (Pärnu Vallikäärus).

L. KOIDULA NIM. PÄRNU DRAAMATEATER

Laup., 18. VIII kl. 19.30 **«Kuu aega maal»**, kl. 21 **«Musta kassi öösel ei näe»** (Valjala kultuurimajas); pühap., 19. VIII kl. 19.30 **«Kuu aega maal»**, kl. 21 **«Musta kassi öösel ei näe»** (Kingissepa kultuurimajas); esmasp., 20. VIII kl. 19.30 **«Superdiskor»**, kl. 21 **«Musta kassi öösel ei näe»** (Kingissepa kultuurimajas); teisip., 21. VIII kl. 19.30 **«Kuu aega maal»**, kl. 20 **«Musta kassi öösel ei näe»** (Haapsalu kultuurimajas); kolmap., 22. VIII kl. 19.30 **«Lood Viini metsadest»**; laup., 25. VIII kl. 19 **«Mikumärdi»** (TRA Draamateatris), kl. 19 **«Linnud»** (Nukuteatris); pühap., 26. VIII kl. 12 **«Mikumärdi»** ja kl. 19 **«Õhtu»** (TRA Draamateatris), kl. 19 **«Linnud»** (Nukuteatris); esmasp., 27. VIII kl. 19 **«Õhtu»** (TRA Draamateatris), kl. 19 **«Linnud»** (Nukuteatris).

VILJANDI DRAAMATEATER «UGALA»

Laup., 18. VIII kl. 19 **«Pikk päevatee kaob öösse»** (TRA Draamateatris); pühap., 19. VIII kl. 19 **«Kõik aias»** (TRA Draamateatris); esmasp., 20. VIII kl. 19 **«Kõik aias»** (TRA Draamateatris); teisip., 21. VIII kl. 19 **«Kõik aias»** (TRA Draamateatris); kolmap., 22. VIII kl. 19 **«Kõik aias»** (TRA Draamateatris); neljap., 23. VIII kl. 19 **«Džinnimäng»** (TRA Draamateatris); reedel, 24. VIII kl. 19 **«Džinnimäng»** (TRA Draamateatris).

RAADIOTEATER

Laup., 18. VIII kl. 15 I ja III pr. **«Kellele lüüakse hingekella»**, kuuldemäng E. Hemingway romaanist; pühap., 19. VIII kl. 15 I ja III pr. kuuldemäng lastele **«Muinasjutt kalamehest ja kalakesest»**; neljap., 23. VIII kl. 20.30 I pr. C. Munteanu kuuldemäng **«Raudtee»**.

RAEKOJA SAAL

Reedel, 24. VIII kl. 19.30 **tšellooõhtu.** Ukraina NSV teeneline kunstnik, rahvusvaheliste konkursside laureaat **Maria Tšaikovskaja** esitab Weberi, Schuberti, Messiaeni ja Barberi loomingut.

TALLINNA OHVITSERIDE MAJA

17., 18. VIII kl. 19 **laulab Roza Rõmbajeva,** kaastegev ansambel «Arai»; 20., 21. VIII kl. 19 **tantse tänapäeva rütmides,** esitavad VNFSV teeneline kunstnik, rahvusvaheliste konkursside laureaat **Vladimir Šubarin** ja tantsugrupp.

TALLINNA LOOMAAED

Avatud iga päev kell 10—20. Loomaaed asub Paldiski mnt. 145 (trollid nr-d. 6, 7, 8, «Zoo» peatus). Ekskursioonide tellimine telefonil 55 91 78.

TÄNUAVALDUS

Tänan südamest kõiki, kes mind juubeli puhul õnnitlesid.

Elmar Purje

RIIKLIKUS KUNSTIMUUSEUMIS (J. Weizenbergi tn. 37) on **väljapanekud «Eesti kunst»** ja **«Vanad meistrid»** ning **«Nõukogude Eesti maali valiknäitus»** ja **Juhan Muksi mälestusnäitus.**

KUNSTIHOONES (Võidu väljak 6) **näitus «Balti plakat»** (pikendatud 2. septembrini — incl.).

KUNSTISALONGIS (Võidu väljak 6) on **Jorma Hautala** (Soome) **personaalnäitus** (maal, skulptuur).

DRAAKONI GALERIIS (Pikk tn. 18) **skulptuuri väikevormide näitusmüük.**

LINNAMUUSEUMIS (Vene tn. 17) on vaadata **Bruno Westerbergi emailitud plaadid, Maie Sorvari nahkehistööd** ja **Tallinna kunstnike eksliibrised.**

RAEMUUSEUMIS on ülal **näitus «Minitekstiil '84».**

KADRIORU LOSSIS on laup., 25. aug. kl. 16 **Tallinna Muusikakeskkooli kontsert.** Esineb Leho Karin (tšello), klaveril Piret Hurt. Kavas Bach, Locatelli, Brahms, Tšaikovski.

TARBEKUNSTIMUUSEUMIS (Lai tn. 17) on **Saima Sõmera personaalnäitus.**

TARTU KUNSTIMUUSEUMIS (Vallikraavi tn. 14) on **Tartu vabastamise 40. aastapäevale pühendatud rindejoonistuste näitus** ning **väljapanek «Fotograafia ja kunst».**

TARTU KUNSTNIKE MAJAS (Vanemuise tn. 26) **Tartu vabastamise 40. aastapäevale pühendatud fotonäitus «Tartu sõpruslinnad».**

A. STARKOPFI ATELJEEMUUSEUMIS (Tartu, E. Vilde t. 2) on näha kunstniku aktiskulptuure 1930. aastatest (muuseumi kogudest).

ADAMSON-ERICU MAJAMUUSEUMIS (Lühike jalg 3) ülevaade kunstniku loomingust.

A. H. TAMMSAARE MEMORIAALMUUSEUMIS (Kadriorus, Koidula 12a) **näitus «Leedu akvarell».**

E. VILDE MEMORIAALMUUSEUMIS (Kadriorus, Roheline aas 3) on eksponeeritud kirjaniku viimane korter ühes püsinäitusega tema elust ja loomingust.

LASTE LOOMINGU MAJAS (Niguliste tn. 6) on **Tallinna Pioneeride ja Koolinoorte Palee kunstiringi õpetaja Elvi Gailiti ja tema õpilaste tööde näitus.**

TEATRI- JA MUUSIKAMUUSEUMIS (Müürivahe tn. 12) on välias **Mari-Liis Küla dekoratsioonikavandid.**

KIEK IN DE KÖKIS (Nõukogude tn. 1) **Peeter Langovitsi** (rahvafotostuudio TFK) **fotonäitus «Linnapildid».**

KINOMAJAS (Uus tn. 3) **Epp-Kokamäe pildid.**

RIIKLIKU KUNSTIMUUSEUMI KOHTLA-JÄRVE FILIAALIS (Kultuuripalees «Oktoober») on vaadata **näitus «Lääne-Euroopa klassika koopiates»** (RKM-i kogudest) ja **Mari Adamsoni monotüüpiad.**

AJAKIRJANDUSMAJAS (Pärnu mnt. 67-a) on **Tiia Külvi tööde näitus.**

TÕLKEVÕISTLUS

Meenutame tõlkehuvilistele, et 17. veebruari SV-s väljakuulutatud eesti-inglise tõlkevõistluse tähtaeg on 15. september.

Ladusat sulge!

KIRJASTUSE «PERIOODIKA» RAAMATUKIRJASTAMISGRUPP

MÕTLEMINE VÕIKS OLLA RIKKAM

(Algus 4. lk.)

lugupeetud vanameister minu sõnavõtuga üsnagi suvaliselt ümber käinud. Ei saa ju allakirjutanu väitest **«et see, mida nad («keskpärased») kirjutavad, nii isukaid lugejaid leiab, paneb mõtlema, et neis teostes on siiski midagi niisugust, mida peaksid märkama ka kriitikud»**, kuidagi välja lugeda «keskpärasuse apologiseerimist» ning teha järeldust, et ma pean «loetavust a i n u kriteeriumiks», nagu kirjutab O. Jõgi. See on eelkõige üleskutse üleoletseva suhtumise vastu, mida võib vahel meie kriitikas täheldada teoste suhtes, mis küll hästi levivad, kuid meistriteose mõõtu välja ei anna. Need annavad küllalt suure osa meie kirjandusmahust, mistõttu nende mõju ignoreerida ei saa. Nentigem veel, et mitme meie (ja mitte ainult meie) tuntud ja tunnustatud kirjaniku esikteosed olid kaugel meisterlikkusest (oli nii keskpäraseid kui ka nõrku), kuid õnneks ei lasknud nad end heidutada eelarvamusest, nagu ei võiks «keskpärasusest võrsuda mitte midagi», nagu väidab O. Jõgi. On võrsunud küll, isegi tippe. Seetõttu, kui O. Jõgi õigesti muretseb k r i i t i k u t e k a s v u võimaluste pärast, siis miks mitte jagada seda muret ka k i r j a n i k e suhtes?

Edasi, mis puutub minu väitesse, et **«kirjanduse väärtuse määrab tema mõjujõud»**, siis ei saa olla kaht arvamust, millisest mõjust on juttu, tekstiski on selgesti välja öeldud: säärasest, mis **kasvatab lugejat paremini kõrgete ideaalide vaimus.** Ja see ei pruugi mitte alati olla tippteos.

O. Jõe väide, nagu postuleeriksin ma, et «igasuguse kirjanduse mõju juba iseenesest on hea mõju,» on tuulest võetud.

Poleemikast on kasu ikkagi vaid siis, kui me üksteise sõnavõtte ei moonuta.

LÜHIDALT

Medal Leningradile

Silmapaistvate saavutuste eest arhitektuurimälestiste säilitamisel on tänavune Euroopa-medal, mis antakse välja Hamburgis vastava organisatsiooni poolt, määratud Leningradile. Praegu on Leningradis kaitse all üle 3000 kultuuri- ja ajaloomälestise. Aastas kulutab Leningrad ca 25 miljonit rubla restaureerimistöödeks. 1980. a. pälvis kuldmedali Tallinn.

Notre-Dame'i kellad löövad jälle

Pikki nädalaid ei kuulnud pariislased kuulsa Notre-Dame'i katedraali kellalööke. Möödunud sajandil valatud viis kella olid ennistajate hoole all. Kõige raskem kell kaalub muide 1,8 tonni. 14. juulil, Bastille' vallutamise päeval hakkasid kellad aga taas helisema — täpselt nii nagu oli nelikümmend aastat tagasi, kui tähistati Pariisi vabastamist fašistide okupatsioonist.

VIGALA '84

Eesti NSV Kooriühing teatab, et koorijuhtide vabariiklik seminarlaager avatakse Vigala kutsekeskkoolis 20. augustil kell 21. Osavõtjate majutamine algab kell 15.

Kõigil koorijuhtidel kaasa võtta 1985. a. üldlaulupeo repertuaarivihikud enda juhatatava kooriliigi osas. Vabariikliku Koorijuhtide Segakoori liikmetel veel A. Männiku «Meie elu», M. Kovali «Raju kui puhkeks» ja G. Händeli «Halleluuja». Muu repertuaar jagatakse kohapeal.

Suviseid hetki pildis

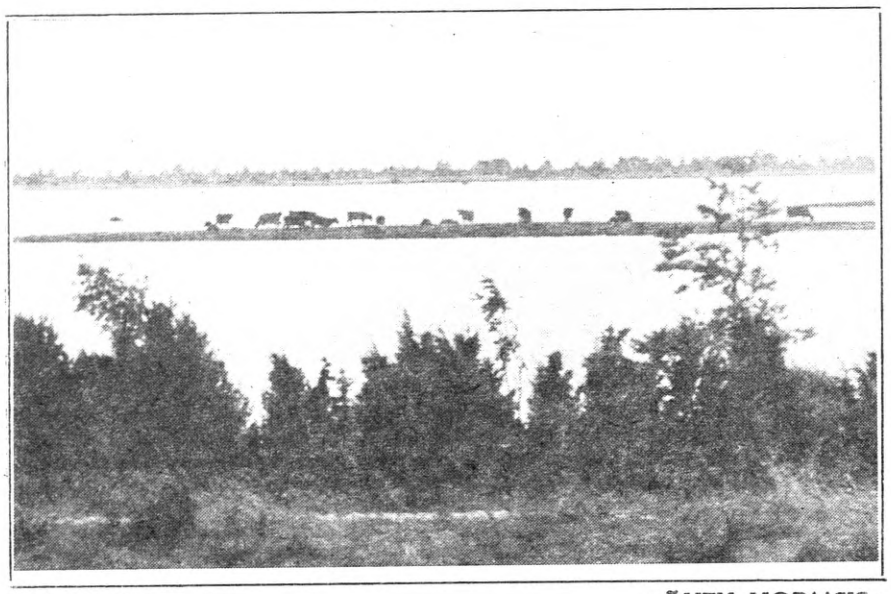

Hillar Kattai. **«ÕHTU VORMSIS».**

OLI JA ON

● 8. augustil peetud ülevabariigilisel ühtsel poliitpäeval kõneldi esimese poolaasta tulemustest, töövõiljakuse tõstmisest ning NLKP Keskkomitee otsusest «Eesti NSV juhtiva kaadri osavõtust töötajate hulgas tehtavast poliitilisest kasvatustööst.» Kohtumistel töökollektiividega oli vestlusi ka mitmetel teistel teemadel. EKP Keskkomitee propaganda- ja agitatsiooniosakonna juhataja Ain Soidla oli Pärnus ja kõneles puidutöötlemiskombinaadi «Viisnurk» ning toitlustustrusti ja kaubandusvalitsuse rahvale, Rapla metsamajandis käis EKP Keskkomitee kultuuriosakonna juhataja Kalev Tammistu, tootmiskoondises «Võru Aparaat» ning «Võidu» sovhoosi õpilasmaleva rühmas Välismaaga Sõpruse ja Kultuurisidemete Arendamise Eesti Ühingu esimees Arnold Meri. Ajakirjanikest vestles «Rahva Hääle» toimetaja, Eesti NSV Ajakirjanike Liidu juhatuse esimees Henno Toming ajalehe «Harju Elu» toimetuse kollektiiviga, ajakirja «Kommunist» peatoimetaja Lembit Annus esines Valga sidetöötajatele ja sama ajakirja propagandaosakonna juhataja Erni Lõbu Kohtla-Järve rajooni «Oktoobri» kolhoosi rahvale, ajakirja «Teater. Muusika. Kino» peatoimetaja Kuldar Raudnask Põlva rajooni ajalehe «Koit» perele.

● Instituudile «Eesti Projekt» määrati I poolaastal tehtud hea töö eest NSV Liidu Ehituskomitee ja harukondliku ametiühingu keskkomitee rändpunalipp.

● Moskvas toimus rohkem kui nädal aega kestnud XXVII rahvusvaheline geoloogiakongress. Sellest võttis osa Eesti NSV Teaduste Akadeemia keemia-, geoloogia- ja bioloogiateaduste akadeemiksekretär Anto Raukas ning mitmed meie vabariigi teadlased, kes esindasid Eesti NSV Geoloogia Valitsust, Eesti NSV TA Geoloogia Instituuti ja samuti Keemia Instituuti ning Eesti NSV Ehituskomitee uuringute Instituuti. Kongressil esinesid Geoloogia Instituudi teadlased seitsme ettekandega.

● Kaukaasiasse tegi kolmepäevase külaskäigu ansambel «Kaardiväelased». Esineti menukalt «Estonka»-nimelises kolhoosis ja Gulripši rajooni sanatooriumis. Käidi Suhhumi sõjateel, Ritsa järve ääres jm. Ansambli laul kõlas ka hea akustikaga Novõi Afoni koobastes.

● Leningradis Looduse Maja saalis sai teoks rahuteemaline lillekujundusvõistlus ja -näitus, kus osalesid kogu Nõukogude Liidust 67 osavõtjaskonda. Tunnustust leidis seade «Eesti NSV. 40 aastat võidust», mille eest TRÜ Botaanikaaed, ennekõike tema töötaja insenerbioloog Valve Kivi sai I koha (üldse määrati neid seitse). Kolm III kohta väärisid kujundajad Virve Teppo, Natalie Erik ja Marika Kööbi.

● Itaalias Udines Rahvusvahelises Mehaanikauuringute Keskuses toimus rahvusvaheline eriteadlaste suvekool teemal «Mehaanika optilised meetodid». Selles osales ka Eesti NSV TA Küberneetika Instituudi direktor, Eesti NSV TA korrespondentliige tehnikadoktor Hillar Aben, kes esitas suvekoolis loengutsükli integraalsest fotoelastsusmeetodist.

● Raamatuühingu Tartu rajooniorganisatsiooni juhatuse eestvõttel sai teoks kirjanduslik ekskursioon Novgorodi, Kalinini, Jaroslavli ja Moskva oblasti põhjaosa kultuuriajaloolistesse ja lahingukuulsuse paikadesse. Külastati F. Dostojevski muuseumi Staraja Russas, Novgorodi kremli, A. Kerni hauda Prudnjas, P. Tšaikovski muuseumi Klinis, Troitse Sergi kloostrit Zagorskis, N. Nekrassovi muuseumi Karabihhas, Abramtsevot, Muranovot, Arhangeskojet ja Jaropoletsi Moskva oblastis, Velikije Luki memoriaali ja lahingukuulsuse muuseumi.

● ENSV Kultuuriministeeriumi Riikliku Raamatukogude Inspektsiooni ja Fr. R. Kreutzwaldi nim. ENSV Riikliku Raamatukogu korraldusel toimub 20.—24. augustini Lahemaal Ojaäärsel meie teadusraamatukogude töötajate seminar teemal «Haridusreform ja raamatukogud».

● Heade töötulemuste eest käesoleva aasta II kvartalis pandi Võru rajooni autahvlile teiste seas graafikakunstniku, ENSV Kunstnike Liidu liikme Viive Kuksi fotoportree.

● 15. augustil avati Tartus Kunstnike Majas fotonäitus, millest võtavad osa Tartu ning tema sõpruslinnade Daugavpilsi, Jaroslavli, Kaunase ja Leninakani fotokunstnikud. Näitusel, millega tähistatakse Tartu vabastamise 40. aastapäeva, on eksponeeritud ümmarguselt poolteistsada tööd. Parematele autoritele anti avamise päeval kätte diplomid ja meenemedalid. Esimese järgu diplomi pälvis tartlane Otto Kuus seeria «Kohtumised veteranidega» eest. II järgu diplom anti daugavpilslasele Fjodor Kolomažnikovile (foto «Obeliski juures») ja kaunaslasele Albertas Švenčionisele («Naise portree»). III järgu diplomi said Anatoli Kivrin (Daugavpils) ning tartlased Vladimir Leiman ja Malev Toom. Anti välja ka seitse eripreemiat.

● Arheoloogid töötavad tänavu suvel Rapla rajooni mitmes piirkonnas. Maidlas Loodna külanõukogus Kääpa talu lähedal uuritakse muistseid kivikalmeid, kus kaevamistel on päevavalgele tulnud hulk muinasesemeid: ehteid, relvi, tööriistu. 22. augustil kella 11—20 tutvustatakse kaevamiskohal kogutud leide kõigile asjahuvilistele.

● Vabariiklik Arhitektuurimälestiste Kaitse Inspektsioon kuulutas välja fotovõistluse Eestis asuvate ajalooliste ehitiste — riikliku kaitse all olevate arhitektuurimälestiste pildistamiseks. Fotosid oodatakse arhitektuuriansamblitest, üldvaadetest, fragmentidest, välis- ja sisearhitektuuri detailidest ning ehitiste ühtekuuluvusest loodusega. Konkursile võib esitada ka kuni kuuest fotost koosneva temaatilise seeria. Pildid võivad olla ka kriitilise suunitlusega. Tööde esitamise viimane tähtaeg on 31. jaanuar 1985. Fotod saata aadressil: Tallinn 200001, Uus t. 18. Informatsiooni saab telefonil 44 99 54, Arne Joonsaar.

KUNSTNIKE LIIDUS

● Üleliidulise Kunstnike Liidu lähetusel sõitis kaheks kuuks Tšehhoslovakkiasse Lembit Palm osa võtma kiviskulptuurialasest rahvusvahelisest sümpoosionist. Samaks ajavahemikuks loomingulisele komandeeringule Saksa DV-sse lähetati Matti Varik.

● Seoses Nicaragua revolutsiooni 5. aastapäevale pühendatud kunstinäituse avamisega Moskvas olid Nõukogude Liidus ja külastasid Tallinna Nicaragua kunstnikud Elena Pineda, Roser Perez de la Rocha ja Pablo Beteta.

● Cēsises toimuvast akvarellistide plenäärist võtab meilt osa Ülle Meister. 18. augustil avatakse Cēsise Ajaloo- ja Kunstimuuseumis näitus kohapeal tehtud töödest, millest igalt osavõtjalt üks jääb täiendama muuseumi kollektsiooni.

● Teatrikunstnike ja -tehnikute rahvusvahelise organisatsiooni Nõukogude Keskuse spetsialiseeritud turismigrupi koosseisus käis Prantsusmaal ja Avignoni teatrifestivalil Ingrid Agur.

● NSV Liidu Kunstnike Liidu spetsialiseeritud turismigrupiga käis Jugoslaavias Vaida Suits, Saksa DV-s Sirje Eelma ja Tšehhoslovakkias Tiit Jürna.

■ Helsingi Ülikooli raamatukogus eksponeeriti Kaljo Põllu graafika näitus, mille organiseerisid sealne Nõukogude Teaduse ja Kultuuri Keskus ning Helsingi Ülikool. Väljas oli valik «Kodalaste» ja eesti maastike sarjast, kokku 25 tööd. Trükiti näituseplakat, saatesõnaga voldik-nimekiri ning «Kodalaste»-sarjale kirjutatud Jaan Kaplinski tekstid Eva Lille soomekeelses tõlkes. Näituse avamisel viibis ka kunstnik.

UUSI RAAMATUID

Jaan Tamm. RESTAURAATORID VANAS TALLINNAS.

Raamatus, mille autoriks on Kultuurimälestiste Riikliku Projekteerimise Instituudi uurimistööde osakonna juhataja Jaan Tamm, antakse lühiülevaade meie vabariigi pealinna ajaloolise hoonestuse restaureerimisest aastatel 1950—1983. Et väljaanne on mõeldud eeskätt turistidele (ilmub veel vene, inglise, saksa ja soome keeles), siis leiame raamatust ka mõningaid andmeid Tallinna sajanditepikkusest ehitusloost, samuti restaureerimise ajaloost. Vaatluse all on linnamüür ja kaitsetornid, raekoda, raevangla, raeapteek, Aida tänava ait (praegune Tarbekunstimuuseum), kloostrid, kirikud, mitmed elamud jm. Illustreeritud rohke pildimaterjaliga ning varustatud enamkasutatavate oskussõnade loeteluga. Kunstiliselt kujundanud S. Virkepuu. Fotod: P. Kraas ja M. Aru. Kirjastus «Perioodika». Trükitud 13 000 eks. 160 lk. Hind 80 kop.

Anatoli Kim. GURINI UTOOPIA.

«Loomingu» Raamatukogu nr. 27/28 (1387/1388).

«...kõige esimene raamat, mis ilmus teises keeles, oli proosakogumik «Olgem vagurad kui lapsed», mille «Eesti Raamat» ilmutas 1979. a. Ja tänu eesti sõprade õnnelikule algatusele hakati minu teoseid tõlkima ka teistes liiduvabariikides ja raja taga,» ütleb autor kõnesolevale tõlkele kirjutatud eessõnas. Järelsõnas aga mainitakse, et ««Utoopias» ootab meid lõpus suurim üllatus: selle asemel et lugu vaesest eluvõõrast näitlejast «normaalsel» kombel lõpuni jutustada, laseb Kim tal kõiki loodusseadusi eirates õhku tõusta — ja nõnda on autor oma kangelasele andnud kõrgeima kõlbelise hinnangu, mida tal nähtavasti muul viisil ei olnud huvitav teha.» Vene keelest tõlkinud ja järelsõna kirjutanud Sulev Hallik. Kirjastus «Perioodika». Trükitud 19 000 eks. 104 lk. Hind 40 kop.

Mary Wollstonecraft Shelley. FRANKENSTEIN ehk MOODNE PROMETHEUS.

Inglise kirjaniku Mary Wollstonecraft Shelley' (1797—1851) teos kuulub ulmekirjanduse klassikasse. Vanade õudusjuttude laadis põnevasisuline romaan on seadnud eesmärgiks inimloomuse vaatlemise; olulisel kohal on eetiline probleem looja vastutusest oma loomingu eest. Raamat «Mirabilia» sarjast. Inglise keelest tõlkinud Boris Kabur, värsid tõlkinud ja saatesõna kirjutanud Astrid Kabur. Kunstiliselt kujundanud Endel Palmiste. Kaas: Jüri Palm. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 60 000 eks. 176 lk. Hind 90 kop.

Valentin Katajev. POLGU POEG.

Nõukogude lastekirjanduse klassiku Valentin Katajevi (sünd. 1897) sõja-aastail kirjutatud jutustus lihtsast külapoisikesest Vanja Solntsevist, kellelt sõda on võtnud kõik: vanemad, lähedased, kodu ja lapsepõlve. Kolmas trükk. Sarja «Mehisus» kuuluva raamatu lõppu on lisatud lühendatult peatükk «Vanja Solntsevi saatus» alapealkirjaga «Retsensioon filmile «Polgu poeg» Juhan Smuuli raamatust «Kirjad Sõgedate külast». Raamat vanemale koolieale. Tõlkinud Friedrich Kõlli. Kaane kujundus Avo Keerendilt, sarjakujundus Endel Palmistelt, illustreerinud Alo Hoidre. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 20 000 eks. 128 lk. Hind 50 kop.

Janusz Korczak. KUNINGAS MACIUS ÕKSIKUL SAAREL.

Poola kirjaniku Janusz Korczaki (1878—1942) muinasjuturomaani «Kuningas Maciuš Esimene» teine osa, milles kuningatroonist ilma jäänud noorukesele Maciušele langeb osaks palju katsumusi. Raamat alates nooremast koolieast. Poola keelest tõlkinud Aleksander Kurtna, Jerzy Srokowski illustratsioonid. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 40 000 eks. 104 lk. Hind 75 kop.

Kalju Saaber. ON.

Kümme lookest väikelastele. Illustreerinud Maarja Vannas. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 24 000 eks. 18 lk. Hind 15 kop.

Jaan Riives. STANDARDKIRI.

Tehnikumiõpilastele mõeldud väljaande on illustreerinud Viktor Järv, kaane kujundanud Kersti Tormis. Kirjastus «Valgus». Trükitud 25 000 eks. 32 lk. Hind 40 kop.

КОРМОПРОИЗВОДСТВО. Научные труды LII.

Sisaldab 16 tööd eesti-, saksa- ja ingliskeelsete resümeedega. Koostanud põllumaj.-dr., prof. R. Toomre. Eesti NSV ATK Informatsiooni ja Juurutamise Valitsuse väljaanne. Kirjastus «Valgus». Trükitud 500 eks. 188 lk. Hind 75 kop.

G. Kaarma, I. Külmoja, T. Lagle, H. Leemets, A. Linnas, A. Õim. EESTI-VENE ÕPPESÕNASTIK.

Kõnesolev «Eesti-vene õppesõnastik» peab silmas kindlat adressaati, kelleks on eestikeelse õppekeelega keskkooli vanemate klasside (VIII—XI) õpilased ning kõrgkoolide õppurid ja kõik, kes vene keelt iseseisvalt õpivad. Sõnastik on abiks eeskätt aktiivsel keeleõppimisel, nimelt 1) tõlkeülesannete tegemisel, 2) kirjandite ning muude loomingulist laadi iseseisvate kirjutiste koostamisel ja 3) kirjavahetuse pidamisel. Nimetatud teemade ring kätkeb eelkõige keele üldsõnavara, erialase terminoloogia valikul on silmas peetud keskkooli programme. Sõnastikus, mis sisaldab umbes 7000 märksõna, on rohkesti fraseoloogiat, samuti sõnaseostuse ja rektsiooni seisukohast olulisi sõnaühendeid. Lõpuks on valik geograafilisi nimesid. Kaane kujundanud R. Valk. Kirjastus «Valgus». Trükitud 36 000 eks. 560 lk. Hind 1.80 rbl.

C. Parts. EESTI—INGLISE SÕNARAAMAT KOOLIDELE.

Sõnaraamat koosneb alfabeetilisest sõnastikust (ligikaudu 10 000 märksõna) ja lisadest — geograafilistest nimedest, enamkasutatavaist lühendeist jm. Teine, parandatud ja täiendatud trükk. Kaas: T. Aru. Kirjastus «Valgus». Trükitud 30 000 eks. 336 lk. Hind 1 rbl.

Juhan Sillaste. Egon Truve. MATERJALIRESSURSSIDE KOKKUHOID JA TEENINDUSSFÄÄR. Brošüür sarjast «Teaduselt rahvamajandusele». Kaane kujundanud M. Pärk. Kirjastus «Valgus». Trükitud 2000 eks. 48 lk. Hind 25 kop.

Jevgeni Fominõh, Erich Kuuskmann. TÖÖJÕUD JA SELLE KASUTAMINE EESTI NSV TÖÖSTUSES. Kujundanud Tõnu Aru. Kirjastus «Valgus». Trükitud 2000 eks. 68 lk. Hind 35 kop.

«OKTOOBRI» KARJÄÄR. РАЗРЕЗ «ОКТЯБРЬСКИЙ».

Brošüüris tehakse juttu meie vabariigi noorima ja moodsaima — «Oktoobri» karjääri loomisest ning tänastest töödest-tegemistest. Eesti ja vene keeles. Tekst: M. Kalkun, kujundanud A. Mesikäpp. Illustreeritud veerandsaja värvitrükis fotoga (J. Lasman). Tootmiskoondise «Eesti Põlevkivi» väljaanne. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 5000 eks. 80 lk. Hind 30 kop.

Pia Pajur. VESTLUSI EESTI NOORTEGA.

Välislugejale mõeldud raamat sisaldab kaheksa intervjuud noorukitega, kes on pärit sotsiaalselt erinevatest perekondadest ja kes samal ajal erinevad ka elu- ja haridustee valikul, harrastuste ja tulevikuplaanide poolest. Kunstiliselt kujundanud S. Vikerpuu, fotod: A. Sillaste. Kirjastus «Perioodika».

Helmut Joonuks. PAIDE RAJOON. Siin- ja sealpool maanteed.

Sarja «Siin- ja sealpool maanteed» teises väljaandes teeme reisi Eestimaa südamikku, tutvume Paide rajooni looduse ja rajoonirahva eluoluga, ajaloo- ja kultuurimälestistega, revolutsioonija kultuuritegelastega seotud paikadega. Kaas: Rein Mägar, autori fotod. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 10 000 eks. 136 lk. Hind 45 kop.

EESTI ÜHISHERILASED (Hymenoptera, Vespidae).

«Abiks loodusevaatlejale» nr. 83 antakse lühike ülevaade ühisherilaste eluviisidest, tähtsusest jm. ning Eestis seni leitud liikide määramistabel. Vene- ja ingliskeelse resümeega. Koostanud K. Remm. Eesti NSV TA Eesti Looduseuurijate Seltsi väljaanne. Trükitud 1000 eks. 28 lk. Hind 10 kop.

Сирье Метс. ТАРТУ. Путеводитель.

Ülikoolilinna turismijuht on illustreeritud rohke pildimaterjaliga. Sarjast «Eesti NSV». Vene keelde tõlkinud E. Libman. Kaas: T. Tali. Kirjastus «Perioodika». Trükitud 25 000 eks. 96 lk. Hind 1.20 rbl.

Boriss Reppo. FARMISEADMETE TEHNOHOOLDUS. Käsiraamatu-õpiku kaane on kujundanud H. Puzanov. Kirjastus «Valgus». Trükitud 5000 eks. 240 lk. Hind 90 kop.

ТЕЗИСЫ ДОКЛАДОВ VI ПРИБАЛТИЙСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ ПО СОВРЕМЕННЫМ ПРОБЛЕМАМ ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНОЙ ГЕОМЕТРИИ И ИХ ПРИЛОЖЕНИЯМ (17—18 мая 1984 г., г. Таллин).

E. Vilde nim. Tallinna Pedagoogilise Instituudi väljaanne. Kaane kujundanud K. Saska. Trükitud 300 eks. 148 lk. Hind 75 kop.

JÕUKAABELLIINIDE EKSPLUATEERIMISE JUHEND. I osa. Kuni 35 kV pingega kaabelliinid. Vene keelest tõlkinud I. Rang, kaas: J. Teder. Eesti NSV Energeetika ja Elektrifitseerimise Tootmispeavalitsuse «Eesti Energia» väljaanne. Kirjastus «Valgus». Trükitud 300 eks. 104 lk. Hind 30 kop.

«HORISONT» nr. 8..

Augustinumbrist leiame paarkümmend kirjapanekut, nende seas Eesti NSV TA korrespondentliikme Hans Trassi kõneluse «Ürgloodusest uurimiseks ja kaitseks», tehn.-kand. Hergi Kariku «Elu ja mõtlemise element», bio.-kand. Vello Tohveri «Kollasest hingamis- ja kasvuvitamiinist», Uno Valgu «Legendid ja pärimused maailma kõrgeimalt kiltmaalt» jt. 36 lk. Hind 50 kop.

«EESTI LOODUS» nr. 8.

Teemal «Huvitav meteoriitika» võtab kõigepealt sõna Herbert Viiding. Kaande meteoriidisajust mõõdunud sajandil Saaremaal kirjutab Reet Tiirmaa, linnarohelusest Tallinna muljetel Andres Tarand, kunagise Tartu Kubermangugümnaasiumi kohast eesti kultuuriloos Allan Liim, ajalooliste äärelinnade haljastuse probleemidest Robert Nerman jne. 64 lk. Hind 50 kop.

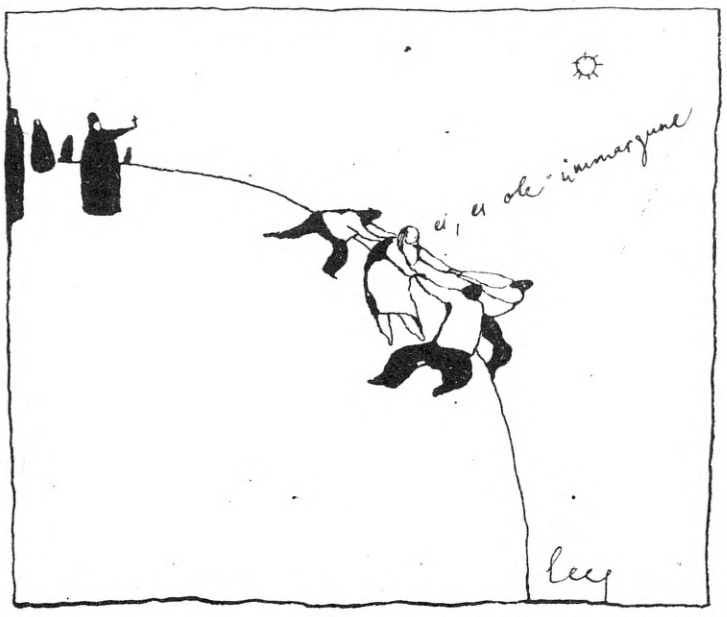

PEEP PEDMANSON

JONATHAN SWIFT

KAJA KOSTMISED

KARJUS:

«Võtsin nõuks kajale mõned küsimused hüüda:
«Mu kallim ei hooli minust,
kas tasub veel püüda?»»

KAJA:

«Püüda!»

KARJUS:

«Mina ütlesin «jaa», tema ütles «ei»
ja tema sõna jäi peale.»

KAJA:

«Käi peale!»

KARJUS:

«Mis teeb ta nii enesekindlaks ja suletuks?»

KAJA:

«Sulet uks.»

KARJUS:

«Ma jumaldan ainult teda,
nagu oma mängu jumaldab maletaja . . .»

KAJA:

«Valetaja!»

KARJUS:

«Mis mind lohutaks siis, kui ta endale saan,
ent ta teistele kingiks ka oma võlu?»

KAJA:

«Ölu.»

Inglise keelest tõlkinud
TIMO NUTRIA

LÄTLANE NAERAB

ULDIS ZEMZARIS

INGLISMAA JA PRANTSUSMAA

«Pariisis on Invaliidide kirik. Triumfikaar koos Tundmatu Sõduri hauaga ja kuulus Notre-Dame'i katedraal.»

«Jah, aga Londonis on Thamesi kaldal Westminster.»

«Jaa, aga prantslannad on šarmantsed, pikantsed, Pariisis sünnivad kõik maailma moed.»

«Ainult naiste! Meeste *elegance* on alati pärit Londonist. Tõelisi džentelmene kohtab Londonis.»

«Seal on udu, ei, ei. Aga Champs-Elysées õhtupoolikul — milline unustamatu jalutuskäik!»

«Inglismaal on tõeliselt väljapeetud elamiskultuur. Kõik limusiinid on mustad, ülikonnad — otse nõelasilmast tulnud. Keegi ei kisa ega karju. Ainult Inglismaal võib näha aristokraatlikke maneere. *Please! Thank you!* Igas majas on kamin.»

«Aga Prantsusmaal on kõige peenemad lembetraditsioonid. Kuidas nad üksnes suudlevad! Ja seda teevad kõik — küll muuseumis, küll kohvikus. Seine'i sildade all seisavad paarikesed päevade kaupa teineteise kaisus. *Amour, mon belle, amour!*»

«Mina ei vahetaks küll mitte midagi inglise viisakusnormide vastu. Jahe tervitus tänaval, kergitades ainult pisut silindrit. Siiraks ja südamlikuks muutuvad nad klubides ja oma kotedžites, aga ainult pärast kellaviieteed. Ma ei tea midagi, mis oleks parem sellest, mida kutsutakse «inglaslikuks rahuks».»

«Ei, Champs-Elysées, «Olympia» ja Charles Aznavour. Kõigile meeldivad šansonetid, mida ta ise kirjutab ja ise esitab. Ta oli tavaline elektrik, kelle täitsa juhuslikult avastas vana ja kuulus Piaf. Charlesi plaadid ilmuvad veel praegugi muinasjutulistes tiraažides. Mul on mitu laulu lindis.»

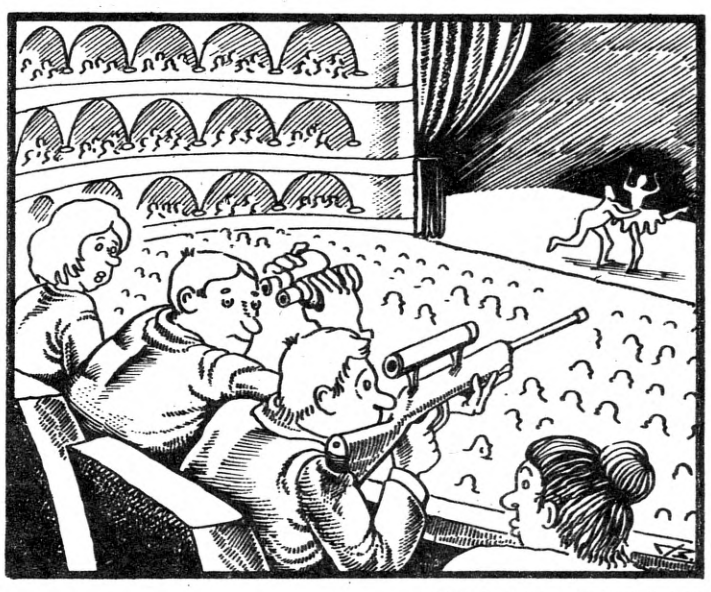

VLADIMIR STEPANOV

«Aga biitlid, nemad on ju ometi paremad! Neid jumaldatakse mujalgi kui Inglismaal. Kuninganna andis neile kõige kõrgema ordeni. Ja nende plaate tuleb välja kõikjal ja rohkem kui ükskõik kellel maailmas.»

«Ei, ei, ma annan siiski eelise oma prantslastele. Neile on omane selline kustumatu teravmeelsus, kohe selline huumorisoon. Kui kaks autot põrkavad suurel bulvaril kokku, ütlevad sohvrid teineteisele: *«Pardon, monsieur!»* Ja naeratavad ainult. Enesetapjad hüppavad Eiffeli tornist alla, naeratus näol. Pariis on suurepärane igal aastaajal, ja Montmartre ja kunstnike häll.»

«No ei. Inglise huumor on sügavam ja peenem. Inglise nalja üle võid naerda terve nädala. Aga kas sa Briti Muuseumi tead? Seal on mammutiskelett ja Ramses IV muumia. Aga Buckinghami palees elab kuninganna, lossiaia kõrval on Hyde Park.»

«Kas sa oled Inglismaal olnud?»

«Ei, veel ei ole. Aga sina Prantsusmaal?»

«Ka mitte. Aga ma sõidan ükskord kindlasti sinna, sest prantsuse keel on kõige rikkam, kõige väljendusrikkam.»

«Oo ei. Kõige kaunim on inglise keel.»

«Ei, prantsuse.»

«Ei, inglise.»

«Kas sa oskad juba inglise keelt?»

«Ei, meile hakatakse alles tulevast aastast õpetama. Aga sina prantsuse?»

«Ma katsun selle selgeks saada iseõppimise teel. «Manuel de langue Française'i» ma juba ostsin.»

Läti keelest tõlkinud
MART TARMAK

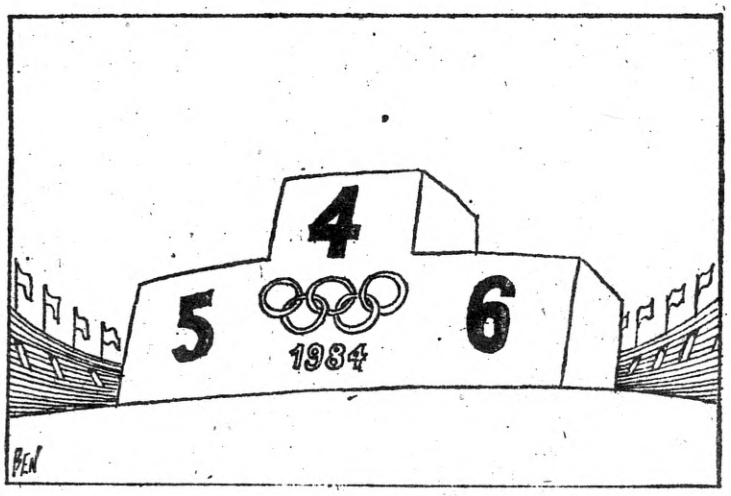

Müncheni ajalehest «Süddeutsche Zeitung»

KÜÜNDIMATUS MURRAB KÜÜNED.

SIIM KÄRNER

MAKULATUURISÕBRA MEELESPEA

«ROBINSON CRUSOE» REALISEERITAKSE 20 KG VANAPABERI VASTU.

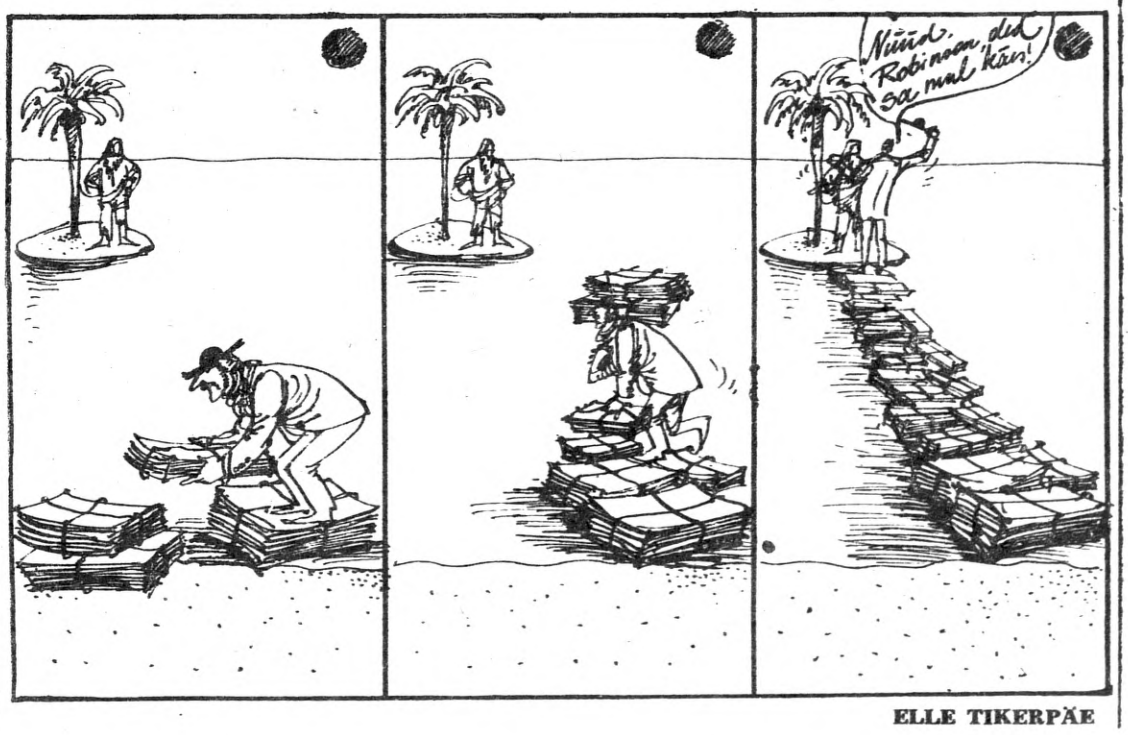

ELLE TIKERPÄE

«СИРП Я ВАЗАР»
(«Серп и молот»)
Индекс 69786

TOIMETAJA ASETÄITJA E. ANUPÕLD
TOIMETUSE KOLLEEGIUM: E. ANUPÕLD (toimetaja asetäitja), V. HERKEL, J. KANGILASKI, K. KIISK, M. MIKIVER, I. MOSS, L. REMMELGAS, J. RÄÄTS, A. TAMM, I. TORN, P. UUSMAN, D. VAARANDI.

Toimetus: 200 001 Tallinn, Pikk t. 49, postkast 388. Telefonid: toimetaja — 44 14 16, toimetaja asetäitja — 60 19 24, vastutav sekretär — 60 17 03, publitsistika- ja kultuuritöö osakond ning kunstiosakond — 60 19 05, kirjandusosakond — 60 18 83, muusikaosakond — 60 18 22, teatriosakond — 60 12 46. «Sirp ja Vasar» ilmub kord nädalas. Tellimishind kolmeks kuuks 1 rubla ja 29 kop. Üksiknumbri hind 10 kop. Väljaandja kirjastus «Perioodika», Tallinn, Pärnu mnt. 8.
«Сирп я вазар» («Серп и молот») орган Министерства культуры и творческих союзов Эстонской ССР. Издательство «Периодика». Таллин, Пярнуское шоссе, 8.
EKP Keskkomitee Kirjastuse trükikoda, Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.
MB-09183 Maht 4 trükipoognat. Tiraaž 74 000. Tellimise nr. 2979

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10